

افغانستان د شمال حکومت" تشکیل کړي په دې هکله ډاکټر محمد حسن شرق چې د ډاکټر نجيب الله د واکمنۍ په وخت کې صدراعظم و خپل نېټر داسې څرگندوي: "باآنها مشاورين شوروي با تلاش های اخيرين هم زمان با برآمدن عساکر خویش از افغانستان تحت زعامت دکتور نجيب الله رئيس جمهور و سلطان علی کشتمند صدراعظم طرح افغانستان شمالي وجنوبي را بميان گذاشته ونه ولايت سمت شمال: میمنه، شبرغان، بلخ، بغلان، کندز، تخار، بدخشان، سرپل، و بامیان را بنام حکومت شمال افغانستان با تشکیل صدارت در مزار شریف از پیکر حکومت واحد و مرکزي افغانستان در کابل جدا نمود و آقای نجيب الله مسير عضو کمیته مرکزي ح.د.خ (حزب دموکراتیک، خلق افغانستان) را به حوت ۱۳۶۶ به حیث کفیل صدراعظم شمال افغانستان با ۱۶ نفر معاونین وزارت های کابینه او مقرر و در مزار شریف شروع بکار نمودند..."

د "حکومت شمال" لومړی اقدام یو څه وروسته د افغان ملت په ارادې ناکام شو، خو شوروي واکمنانو د افغانستان د تجزیې لپاره یو بل پلان هم لاره چې احمدشاه مسعود به پکې غټ رول ولوبوي. محمد حسن شرق د نجيب الله د رژیم د صدراعظم په حیث د هغه وخت د شوروي اتحاد واکمن گورباچف سره په مسکو کې ولیدل په خبرو اترو کې گورباچف، له حسن شرق څخه پوښتنه وکړه چې: "فکر نمی کنید: اگر با احمدشاه مسعود حکومت شما با يك خودمختاری ساحه وسیعتری در سمت شمال همکاری و موافقه نمایند او جنگ را کنار گذارند زیرا یی بعضی اطرافیان او چنین ارزوی را دارند"

۸) وروسته له دې چې د ۱۹۹۲ په اپریل (۱۳۷۱ ثور) کې د ډاکټر نجيب د رژیم واکي "ائتلاف شمال" ته وروسپارل شوې، یو "کابلی کمونیست" په مسکو کې له یوه روسي جنرال سره خواله کوي او د هغوی له خولې داسې معلومات وړاندې کوي: "ما احمدشاه مسعود را نه تنها ازین نمی بردیم بلکه او را تقویه میکردیم، زیرا وی نفر خود ما بود و پلان دوم این بود که اگر نجيب سقوط کند، مسعود جایش را پر نماید."

٩) الکساندر فیدوتوف (Alexander Fedotav) چې د پخواني شوروي اتحاد د کمونستي ګوند غړیتوب یې لاره، د (اوکراین) په پخواني جمهور رئیس لیونید کراچوک (Leonid Kravchuk) پسې دویم قوي سړی و او اوس د اسيا او افریقي د تاریخ پروفیسر او د اوکراین د اوسني جمهور رئیس کوچما (Kochma) خاص مشاور دی. بروس ریچارډسن د هغې شخصي مکتبې له مخې چې فیدوتوف ورسره د ۱۹۹۲ د نوامبر په دویمې نېټې کړې وه د فیدوتوف معلومات داسې وړاندې کوي: "شخصاً یو شوروي استخباراتي ماهر کرنیل زاکین کادیروف (Zakin Kadyrov) احمد شاه مسعود ته پیسې ورسولې، چې مسعود د شورویانو له څلورېنتم نمبر اردو سره د عدم تعرض قرارداد لاسلیک کېدو له امله تقویه کړي". دی زیاتوي: "زما او زما د ډېرو عسکرو معلومات چیانو (Mititary Informants) په فکر دلیل یې دا دی چې مسعود د خپلو قواوو ساتل غوښتل چې زموږ {شوروي} له وتلو څخه وروسته خپل قدرت ټینګ کړي."

پورتني شواهد او معلومات ښیي چې احمد شاه مسعود په جهاد کې له ډېر پخوا راهیسې د "پنځم غونډ" په حیث د شوروي روسانو ګټې تامینولې (پنځم غونډ یا {Fifth Column} تخریبونو کې دستگاه ته ویل کېږي). د شوروي روسانو او د احمد شاه مسعود تر منځ سیاسي خپلوي او عسکري همکاري یوازې او یوازې په افغانستان کې د جهاد د شنډولو لپاره نه وې، بلکې له جهاد څخه ورپسې افغانستان کې یې د شوروي روسانو د اوږده پلان لپاره هم غټ ارزښت لاره. د شوروي روسانو ستراتیژي په مجموع کې په دې متمرکه شوې وه چې په افغانستان کې پښتانه تصفیې کړي، افغانستان د مرکزي اسيا په جمهوریتونو پورې ونښلوي او صورت مساوي په مخرج کړي.

مسعود له داسې یو جنجالیز شخصیت سره تر اوسه پورې د افغانستان په تېرو شلګنو سیاسي پېښو او پم تېره بیا له ۱۳۷۱ ال کال را وروسته سیاسي او پوځي پېښو کې لوبېدلی او تر خپله ځواکه یې د هرې هغې لارې مخه ډب کړې چې له هغې څخه د افغانستان خلکو ته سوله،

هوسايي، امن او سوکالي راتلای شوه. تل د يو ملي حکومت د جوړېدو په مخکې څنډه گرځېدلی او له کومې ورځې چې وسله لاسته ورغلې، نو بيا يې د افغانستان د عامه شتمنيو په لوب، تالان او د عامه تاسيساتو او بنسټونو په ړنگونه پيل کړی. څو ځله يې د سالنگ د تونل د شمالي او جنوبي برخو په الوزولو لاس پورې کړی دی. هغه وخت چې طالبانو له سروبي څخه پر مخه کړ، نو د ماهيپر د تونلونو د الوزولو په فکر کې شو، ډېر زيات چاودېدونکي مواد يې ورته کېښودل، يو ځل يې انفجار ورکړ، خو له نېکه مرغه موادو انفجار و نه کړ، دويم ځل يې چې انفجار ته ځان جوړوه، طالبان را ورسېدل او دوی نور مجال پيدا نه کړ.

مسعود تراوسه پورې په سلگونو لوی او واړه پلونه او پل گوتي الوزولي او نورې لارې يې وړانې کړي دي، دی چې د خپل اوسني عمر لس برابره نور عمر هم وکړي نوهغه زيان چې ده د افغانستان ولس او زموږ گران هېواد ته اړولی، دهغه يوه برخه هم بېرته نه شي جبرانولی. داسې ښکاري چې دهغه کرکټر او شخصيت د وړانې لپاره جوړ شو، نه د ابادۍ لپاره.

د نرگس گل به نه نيسي پايښديه!

هغه بوتی چې له اصله گنډېری وي.

اخځونه:

- ۱- دلستوني مار، بروس ريچارډسن، پښتو ژباړه، سريزه او لنليکونه، نثار احمد صمد، تورنتو-کاناډا، ۱۳۷۷ل کال، بېلابېل مخونه.
- ۲- د بي بي سي راډيو، د يو خبريال څرگندونې.
- ۳- سرې لښکرې په افغانستان، کې، د جنرال گرموف ليکنه، د پرديس مساپر ژباړه، بېلابېل مخونه.
- ۴- پنجشير در دوران جهاد، عبدالحفيظ منصور، بېلابېل مخونه.
- ۵- دعوت جريده، ډاکټر رحمت ربي زيرکيار، ۱۳۷۶ل کال. ۷۷
- ۷۸ گڼه، ۶، ۸، ۱۰ مخونه.

د هېواد د اقتصاد ويجاړي او د پيسو انفلاسيون

د برهان الدين رباني ادارې د هېواد د عادي او نورمال ژوند او د ټولنې د ټولو رغوونکو بنسټونو د ويجاړۍ په لړ کې د هېواد اقتصاد ته دومره زيانونه واورول چې افغانستان د خپل پنځه زره کلن تاريخ په اوږدو کې دومره زيان نه و ليدلى. يوازې د کابل په ښار کې (دوه زره) لويې وړې فابريکې، کوچنۍ دستگاوي او د لاسي صنايعو کارخايونه لوټ، تالان ويجاړ او وسوځول شول. د افغانستان نورو لويو ښارونو کې هم همدې ته ورته حالات راغلل. د اقتصاد پوهانو په نظر د رباني د څلورنيم کلنې جنجاليزې ادارې له خوا افغانستان ته رسېدلى زيان - ان افغانستان ته د روسانو او د هغو د ښکاره پلوي حکومتونو له ټول رسول شوي زيان نه څو برابره زيات دى. د دې وجه داده چې د هېواد زياته مادي شتمني ښارونو ته راټوله شوې وه او تر اوسه چې د صنعت او پرمختګ کومې نښې نښانې افغانستان ته راغلې وې هغه هم ټولې په ښارونو کې وې. د روسانو او د هغو د څرګندو پلويانو په وخت کې د هېواد کليوالي سيمو او له ښارونو

لرې پرتو سیمو ته سخت زیان واپړول شو، خو اکثره ښارونه نسبتاً جوړ پاتې وو. کله چې د "اسلامي دولت" (!) په نوم د رباني د دویمې سقاوي ناتار پرې خور شو، نو هغه څه چې له کلونو او پېړیو په ښارونو کې پاتې وو، هغه د ده ښاغلیو (!) ټوپکیانو د ځان غنیمت کړل، څه یې پر ګاونډیو هېوادونو وپلورل او څه یې د اور او ویجاړۍ کومي ته واچول.

د دې تر څنګ برهان الدین رباني د هېواد پر اقتصاد بل ملاमतونکی ګوزار هم وکړ؛ په شمېر نه بلکې په ټول (په ټونو) افغانۍ یې په روسیه کې چاپ کړې، د ثابت عایده او بې وزلو خلکو اقتصاد یې نور هم پسې ویجاړ او د انفلاسیون حد یې ډېرې لوړې سطحې ته ورساوه. اقتصادپوهان په دې نظر دي چې: "پولي استقرار پر اجتماعي او سیاسي استقرار باندې ډېر اثر لري، ډېر قوي انفلاسیون ټولنو ته سخت ټکان ورکوي او لاره خونړیو بدلونونو ته اواروي.

د رباني د حکومت په څلورو کلونو کې په پوره بې مسوولیتۍ سره د پیسو چاپ د مرکزي بانک له ادارې نه ووت او د پیسو چاپ اصلاً پر اقتصادي سنجش باندې هېڅ بڼا نه و، بلکې د دې لپاره چې رباني او قوماندان مسعود وکولای شي په هېواد کې د رشوت له لارې ډېر قوماندانان خپل کړي، په سلګونو ملیارده افغانۍ یې چاپ کړې او په دې اساس نه یوازې یې په هېواد بلکې په منطقه کې (ممکن حتی په تاریخ کې) بې ساری انفلاسیون پر افغانستان حاکم کړ" (۱)

پروفیسور انور الحق احدي لیکي: "... ما په یو مضمون کې چې د (چاپ بانک نوت یک راه ضبط دارایی شخصی از طرف حکومت) تر عنوان لاندې چې د افغان ملت او امید په جرایدو کې نشر شوی و دا استدلال کړی و چې کوم انفلاسیون چې د پیسو د چاپ نتیجه وي هغه په واقعیت کې حکومت ته دغه قدرت ورکوي چې د ټولو خلکو د نقدي شتمنۍ یوه برخه د ځان کړي، د رباني د دورې بې مسوولیته پولي سیاست د ډېرو بېچاره افغانانو نقدي زېرمه له منځه یوړله او د دې هېواد د کړېدلي ملت اقتصادي مشکلات یې فوق العاده ډېر کړل.

انفلاسیون د خلکو د خرید قدرت کموي، په افغانستان کې د انفلاسیون عمده عامل د بې مسوولیته پیسو چاپول دي. که څه هم انفلاسیون په هر حالت کې دردناک دی، خو که چېرته انفلاسیون د عام المنفعه پروژو د تمویل لپاره وشي، نو لا اقل ګټه به یې اجتماعي وي. په افغانستان کې د پیسو چاپ یو فوق العاده غیر نورمال شکل اختیار کړی دی. د استاد رباني د حکومت په دوره کې پیسې د پروژو لپاره نه بلکې د یوې ډلې (شورای نظار) د جنګي عملیاتو د تمویل لپاره په بې درېغه، بې کنټروله او بې مسوولیته ډول چاپېدې." (۲)

پروفیسور احدي زیاتوي "کله چې ما د رباني د حکومت پر پولي سیاست باندې کلک انتقاد وکړ، د حکومت ځینو پلویانو زما په ځواب کې ولیکل چې افغانۍ بې پشتوانې نه ده او د افغانستان بانک د (۸۴۰) میلیونه ډالرو په حدودو کې پشتوانه لري. ما ته د افغانستان بانک د اسعارو ذخیره معلومه نه ده، خو دومره راته معلومه ده چې د مرحوم داود خان په دور کې د خارجي اسعارو ذخیره ډېره شوه، ځکه چې په هغه وخت کې ګڼ شمېر افغانانو په ایران او خلیج کې کار کاوه، کورونو ته به یې ډالر رالېږل او هغوی به په بانک کې په افغانیو بدلول. د طالبانو اداره باید په دې باره کې خلکو ته معلومات ورکړي چې د مرکزي بانک د اسعارو او د طلا زېرمې اوس محفوظې دي او که دغه شتمني هم پنځشېر ته نقل شوې او یا خو د قوماندان مسعود او استاد رباني په حسابونو کې په پاریس، لندن او سویس کې خوندي شوي" (۳)

د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت د رباني د دورې د پولي تورم، د پیسو د چاپ او نورو مالي درغلیو په باب د یوې پټې شمېرنې او ارزونې له مخې داسې جاج او معلومات اخیستي دي:

"۱- تر ۱۳۷۰هـ ش کال پورې د بانکونو ټوله شمېره ۱۳۱۱

میلیارده افغانۍ، د برهان الدین رباني د دولت په څو وروستیو کالو کې ۴۳۵۰ میلیارده افغانیو ته لوړه شوه چې له ۱۳۷۰ ل کال څخه دمخه وخت په پرتله ۳۰۳۹ میلیارده افغانۍ زیاتوالی ښیي.

۲- قیمتي ډبرې په تېرو څلورو کلونو کې په ډېره زیاته پیمانه بهرنیو هېوادونو ته صادري شوي چې د هغو له جملې څخه د هند هېواد ته ډېر لوړ رقم قیمتي ډبرې صادري شوې دي. د پاکستان د مستندو خبرونو له قوله په دا تېرو څو وروستیو کالو کې د لس میلیونو ډالرو په ارزښت قیمتي ډبرې هندوستان نورو بهرنیو هېوادو ته صادري کړي، په داسې حال کې چې د هند هېواد د قیمتي ډبرو هېڅ معادن نه لري.

۳- د هغه قرارداد له مخې چې د ترانسپورټ بین المللي انجمن (EATA) سره لاسلیک شوی دی، افغانستان له هر عبوري ترانزیتی پرواز څخه چې زموږ د هېواد له قلمرو څخه تېرېږي (۵۰۰) امریکایي ډالره ګټه تر لاسه کوي. په دې اساس په څو وروستیو کلونو کې له دې درکه د افغانستان عاید له (۲۰) میلیونو ډالرو څخه هم زیاتېږي. باید دغه عواید د دولت د عوایدو په حساب (۶۰۰۱) بیت المال ته داخل شوي وای، خو متأسفانه یو ډالر هم بیت المال ته شامل شوی نه د یو ټول د رباني حکومت د مسوولینو له خوا حیف و میل شوي دي.

۴- مجموعي مصارف یا لګښت چې د ۱۳۷۳ل کال په بودجه کې په نظر کې نیول شوي وو، (۶۳۵) میلیارده افغانۍ وې او ټول عواید (۵۲۳) میلیارده افغانۍ ښودل شوې وې. په داسې حال کې چې مجموعاً کورني او بهرني عواید له (۸۰-۹۰) میلیارده افغانیو څخه نه زیاتېږي او دا تفاوت چې تقریباً د (۵۰۰) میلیارده افغانیو څخه زیاتی کوي (عواید لګښت) د بودجې د کسر یانې نوټونو له چاپ او نشر څخه تمویلېدل. سربېره پر دې له (۵۲۳) میلیارده افغانیو بودجې څخه د (۸۰-۹۰) فیصده افغانیو په شاوخوا کې د دریو وسلوالو وزارتونو (دفاع، امنیت، کورنیو چارو) وزارتونو له خوا مصرفېدل.

۵- د افغانستان بانک او د هېواد نورو تجارتي بانکونو د هېواد د پور ورکولو د قانون خلاف په میلیاردونو افغانۍ او په میلیونو ډالره د لیتراف کړېدو او د انتقالي چکونو د اجراء له لارې د دولت په ضرر اجرا کړي دي چې تر اوسه هم د دغو غیر قانوني پوړونو موضوع ناحل پاتې ده.

او د هېواد پر اقتصادي جوړښت باندې قوي گوزار گڼل کېږي.
٦- د پخواني شوروي د ډالر کلیرنگ په برخه کې هم اختلاس،
ناوړه استفاده او غیر قانوني اجرات تر سره شوي او دا مسئله هم بل دولت
ته ډېره لویه ستونزه ده.

٧- د هغه وخت د دولت او حکومت د لگښتونو ډېره لویه برخه د
حکومتي او دولتي مسوولینو او قوماندانانو د بډیگاردانو او ساتونکو
لگښت تشکیلوه. (٤)

د B.B.C د پښتو څانگې پخوانی خبریال ډاکټر محمد اکبر اکبر
لیکي چې "په کابل کې د ځینو شمېرو او ارقامو له مخې چې موږ ته
څرگند کړای شوي د ښاغلي رباني او مسعود د واکمنۍ په څلورو کالو کې
(٨٠٠٠) مېلیارده افغانۍ د هغو بانکي نوټونو په بڼه چاپ شوي چې پرله
پسې شمېره (Serial Number) یې په بانک کې خوندي پروت دی. (د دې
شمېرو تر مخې له خوندي پرله پسې نمبره پرته د چاپو شوو نوټونو اندازه
(١٧) زرو ملیاردو افغانیو ته رسېږي. دا چې {١٧} زره ملیارده افغانۍ
یا په زیات کره حساب {٨} زره ملیارده افغانۍ د افغانستان په شان د یوه
وړوکی هېواد پر اقتصاد باندې څومره لوی پټی پرېباسي، د هغې لنډې
پرتلنې او مقایسې نه معلومېدلی شي چې په دې لړ کې راته وشوه. له دې
پرتلنې او مقایسې سره سم د پخواني پاچا محمد ظاهر خان په ٤٢ کلنه
ټولواکمنۍ کې ایله ١٩ ملیارده افغانۍ چاپ شوې وې، داود خان (٢٨)
مېلیارده افغانۍ په پنځو کلو کې چاپ کړې او کمونست رژیم په څوارلس
کلو کې (٧٠٠) مېلیارده افغانۍ له چاپه وایستلې. ولې د طالبانو وینا ده
چې د ښاغلي رباني رژیم په څلورو کالو کې لږ تر لږه {٨٠٠٠} مېلیارده
افغانۍ چاپ کړي دي او بده یې دا ده چې دا چاره لا تر اوسه هم په روسیه
کې روانه ده. په دې منځ کې طالبان دا هم وایي چې د افغانستان د سرو
زرو هغه خوندي پانگه لوټل شوې چې په افغانستان بانک او ارگ کې د
اوسپنیزو سیفو دننه پرته وه. ویل کېږي چې دا سره زر یا طلاوې په مننونو
نه بلکې په ټنونو (یانې ٤٢ ټنه) وې. (٤) ځینو نورو سرچینو هم د مسعود

او رباني له خوا د افغانستان بانک د بهرنیو اسعارو او په ارګ کې د سرو زرو د زېرمو د غلا په باب څرګندونې کړي دي. کله چې طالبانو د ۱۳۷۵ ل کال د میزان په پینځمه نېټه کابل ونيو، او بیا د افغانستان بانک ته ورغلل نو نه یوازې دا چې په سیفونو کې بهرني اسعار نه وو، بلکې له (۵۰۰) ګیزو نوټونو څخه تر (۱۰۰۰۰) نوټونو پورې ټول له بانک څخه ایستل شوي وو. په بانک کې یوازې پنځوس ګون او سل ګون نوټونه پاتې وو، چې په دې وخت کې یې ارزښت صفر ته د نژدې کېدو په حال کې و. یو شمېر خپرونو هم د ځینو سرچینو له مخې له ارګ او د افغانستان بانک څخه د سرو زرو او پیسو په اړه څرګندونې خپرې کړې دي. "واقعیت ته د نژدې سرچینو د څرګندونو له مخې ویل کېږي چې مسعود او رباني له کابل څخه د تېښتې په وخت کې د بانکونو، د طلا تپې او موزیم د اثارو او نورې ملي شتمنۍ تر څنګ هغه (۲۶) ټنه او د ځینو په وینا (۴۲) ټنه سره زړه چې کلونه کلونه د افغانسان د ملي پیسو (افغانۍ) د پښتوانې په توګه په ارګ کې ساتل کېدل له ځان سره پنجشیر ته وړي دي. دا طلا په ډېر محرمانه ډول او قوي حفاظت سره د ارګ په دننه په ځمکنۍ پور کې ساتل کېدله. ویل کېږي چې دوی په زور سره د دې خونې ور مات کړی او ټوله طلا یې ترې وړې ده." (۵)

د طلا تپې د (۲۲) زرو طلايي سکو او نورو اثارو په باب چې د ډېر تاریخي ارزښت او ولایتینځي مالي ارزښت لرونکي وو، په خپله مسعود ته د هغه پته معلومه وه او د هغو په باب یې اعتراف کړې دی: "اثر طلا تپه در جائیکه بوسیله حکومت قبلي و هیئت ملل متحد جابجا و مهربلاک گردیده بود محفوظ است." (۶)

له دې څخه ښکاري چې دا آثار د مسعود او رباني په واکمنۍ کې موجود وو، خو له کابل نه د هغو له تېښتې وروسته د دې اثارو پته و نه لګېده. له دې څخه ښکاري چې دا آثار یې هم لکه د نورې ملي شتمنۍ په څېر له ځان سره وړي دي.

د ملي شتمنیو د وړلو په برخه کې هغوی دا څرګندونې کړي

چې موږ قانوني دولت (!) يو، نو دولت حق لري چې ملي شتمني له يو ځای نه بل ځای ته انتقال کړي. (!)

مسعود او رباني چې پر کابل باندې د خپل جنجاليز واک په موده کې کومې پيسې چاپ کړي دي، د هغو د شمېر معلومول خورا گران کار دی، خو د افغانستان بانک د يو کارکوونکي په وينا "هغه پيسې چې د افغانستان بانک ته را رسېدلي او دلته ثبت شوي شمېره يې (دولس زره ميليارده افغانیو ته رسېږي) دا د هغو پيسو يوه برخه ده چې بانک ته را رسېدلې ده. دا چې نورې څومره پيسې مرکزي بانک (د افغانستان بانک) ته تر را رسېدو دمخه وېشل شوي د هغو په باب زما معلومات نه شته."

د طالبانو په اداره کې د کابل مستوفي وويل: "کابل ته د طالبانو تر راتگ لږ وروسته موده کې (۸۲) زره ميليارده افغانی په چلند کې وې." ځينو کسانو ته به دا خبره د مبالغې وروستی بڼه ښکاره شي چې رباني او مسعود کانتینر بار او په ټنونو پيسې چاپ کړې دي. هغه وخت چې د دوستم او رباني ائتلاف په کابل کې پر ځای و، نو د کابل په نړيوال هوايي ډگر کې يو زيات شمېر دوستمي ملېشې ځای پر ځای وې. دوی نه يوازې د هوايي ډگر د زياتو برخو واک درلود، بلکې له هوايي ډگر نه نيولې تر ارگ پورې په لويه لار کې هم د هغوی زيات عسکر پراته وو. د دوی له خوښې او مشورې پرته د رباني حکومت د دې اختيار نه درلود چې ځينې مهم شيان له هغې جملې چاپ شوې پيسې له دې لارې انتقال کړي. هر کله چې به نوې پيسې چاپ شوې، کابل هوايي ډگر ته به راوړل شوې نو يوه ټاکلې اندازه پيسې به د دوستم ملېشو ته د حق العبور (!) خپل حق (!) او د باج او خراج په توگه ورکول کېدې. دا ډول پيسې به راساً بازار ته وړاندې کېدلې او د افغانستان بانک کې يې سريال نمبر نه ثبتېده. يو وخت دا پيسې د بگرام هوايي ډگر ته هم تلې. له دې پرته بل ستر گوزار چې د افغانستان پر اقتصاد وشو او انفلاسيون يې لا پسې اوچت کړ، هغه د مسعود او رباني يا (شورای نظار او جمعيت) تر منځ د پيسو د وېش سيالي وه. د رباني په اداره کې يو مهم شخص چې نه يې غوښتل د نوم

غلام محمد خبار په دې اړه لیکي: "شخص حبیب الله طبعاً از اداره يك کشور نی از اداره حسابی يك قریه هم عاجز بود."*

"اینها چون از عصر و حتی محیط کابل عقب مانده افتاده تر بودند و هر جا سری می یافتند در صدد بریدن ان می شدند، تا دريك عرصه در شده هیچ سری باقی نماند و آنها به تنهایی سر افرازند، پسر به شمشیر و زنجیر و اعدام تکیه می کردند."

"انقراض سلطنت شان امان الله با استقرار حکومت اغتشاشی بچه سقاو توام بود، و این واقعه در افغانستان به حیث يك "فاجعه" تلقی گردید، مخصوصاً در بین طبقه روشنفکر. وحدت ملي افغانستان به واسطه تولید نفاق عمومی بنامهای پشتون و تاجک هزاره و ازبک، سنی و شیعه و امثال ان برهم خواهد خورد، و بالاخره فضای دیگر و قشر دیگر ایجاد خواهد گردید که بامناف و مصالح مردم افغانستان ارتباط نداشته و بساز دیگران خواهد رقصيد." (۵)

د سقاو زوی په واکمنۍ سره په ټول هېواد کې یوه سراسري انارشي رامنځته شوه، نوی را ټوکېدلی تمدن په شا و تمبول شو، د خلکو عزت، حیا، سر او مال په خطر کې شو، پوهې او کلتور او د پرمختګ دروازې وتړل شوې، ان تر دې چې بچه سقاو لومړی کار چې وکړ دا و چې: "په خپله کابینه کې یې د معارف او عدلیې وزارت ته ځای ور نه کړ." (۶) نو هغه حکومت چې نه پکې عدل وي او نه هم د علم ډیوه، سری خپله اټکل کولای شي چې هغه به څومره دجهل، تیارو او فساد سرچینه وي. سردار فیض محمد خان زکریا وایي: "من شخصاً بچه سقاو را از نقطه نظر اینکه پسر یکنفر سقاو بود انتقاد نمی کنیم {باشد متاع نیکواز هر دکان که باشد} لیکن اعمال بچه سقاو، ظلم و ستمگاری بچه سقاو، جهالت و وحشت بچه سقاو را ننگ و عار بشریت میدانم و در عصر بیستم سلطه جهل و وحشت در افغانستان يك حادثه بس ناگوار و انفعال انگیز است." (۷)

مارشال شاه ولي خان وایي: "اگر این شورش دوام میکرد، شیرازه

یادونه یې وشي په کابل کې د رباني د واک په وخت کې په خصوصي ډول داسې څرگندونه وکړه "کله چې نوې پیسې چاپ شي نو په کانتینرونو کې د باگرام هوايي ډگر ته راوړل کېږي، بیا د دې پیسو په یوولسو برخو کې (لږ برخې) مسعود او یوه برخه یې استاد رباني ته رالېږل کېږي." هغه پیسې چې مسعود د باگرام له هوايي ډگر څخه تر لاسه کولې، هغه یې پنځشپږ ته ورلې، بیا یې په خپلو جگړه ییزه فعالیتونو کې کارولې او بېلا بېل قوماندان یې پرې رانیول. دغه راز مسعود له دې پیسو پرته په کابل کې د رباني له ادارې نه هم د پوځي فعالیتونو لپاره پیسې اخیستلې. کومې پیسې چې مسعود د باگرام هوايي ډگر له لارې تر لاسه کولې د هغو سربال نمبر (د افغانستان بانک) کې نه ثبتېده په دې ترڅ کې د بي بي سي راپور یو بل ډلسم څیز هم خپور کړ: "هغه منبع چې د رباني دولت ته پیسې چاپوي د هغو ځینې اشخاص او د رباني د حکومت ځینې چارواکي په ګډه د دې پیسو یو مقدار مخکې له دې چې افغانستان ته راشي په تور بازار کې په خاځو کې اسعارو بدلوي او دا اسعار ځانته ساتي." د پېښور د صرافۍ په بازار کې هم داسې بندول سیاست افغانۍ لیدل شوی چې تر کابل دمخه پېښور ته رسېدلي او په خارجي اسعارو بدلې شوې دي.

په دې منځ کې لا بل ناوره کار چې سل په سلو کې د انفلاسیون د چګېدو سبب کېږي او د جعل کاري یو سخت عمل ګڼل کېږي هغه پر یو نمبر باندې د سل نوتونو چاپول دي. یانې دا چې پر یو سربال نمبر او یو خصوصي نمبر باندې سل نوتونه چاپ شوي دي په دې ډول چې له یو شخص سره په یوه سربال نمبر او یوه خصوصي نمبر سل کاپي نوتونه شته. د دې ډول جعلکاری یوه څرګنده بېلګه له ښاغلي اکاډمیسین پوهاند عبدالشکور رشاد سره موجوده ده. استاد سره د زرګینو نوتونو د سلو کاپیو داسې یو بېل موجود دی چې د رباني ادارې چاپ کړي او د ټولو سربال نمبر او خصوصي نمبر یو شان دي. د رباني د ادارې د یو وخت مونتیشیو او مخالفینو دوستم او انجینر حکمتیار هم پیسې چاپ کړې دي. بیا کسری چې د حکمتیار له خوا په چهار آسیاب کې د سربال ګون نوتونه چاپ

شول، خو د دې شمېر څخه دومره زيات نه و چې د رباني د ادارې د انفلاسيون كچه دومره زياته شوې وه چې د زرگونو نوټ د خپل چاپ لگښت نه شو پوره كولاى. كله چې د رباني په اداره كې د زرگونو نوټ خپل ارزښت د چاپ له لگښت سره انطباق ته نژدې كړ نو رباني د پنځه زره گيز او لس زره گيز نوټ په چاپ پيل وكړ. دوستم هم د رباني د دې بې كفايته ادارې تر څنگ زيات شمېر افغاني بانكوتونه چاپ كړل، خو د رباني د ادارې له خوا د چاپ شويو افغاني بانكوتونو په انډول كم دي.

كله چې د ۱۳۷۵ ل كال كې د ميزان پر ۵ رښته په كابل كې د طالبانو د اسلامي تحريك له خوا د رباني اداره راوپرځول شوه، رباني او مسعود له كابل نه د هېواد د شمال په لور وتښتېدل، بيا هم د روسيې له خوا دوى ته د پيسو چاپ بند نه شو. دوى نورې پيسې هم چاپ كړې چې سريال نمبر يې له ۳۲ نه پورته و. كله چې طالبانو له ۳۲ نه پورته سريال نمبر ناچله اعلان كړ نو دوى سخت وارخطا شول، خو بيا يې هم د پيسو چاپ ته دوام وركړ. هم يې له ۳۲ نه پورته سريال نمبر باندې لس زرگيز نوټونه چاپول او هم يې بېرته له يوه (۱) سريال نمبر نه د پيسو په چاپولو پيل وكړ. داسې وخت هم و چې رباني او دوستم په مزار كې د يوه ائتلاف انډيوالان وو، خو ده ته ځانته پيسې چاپېدلې او دوستم ته ځانته تر هغه وخته پورې چې طالبانو د اگست په مياشت كې مزار شريف او د هېواد شمال ټول ولايتونه نه وو نيولي، د رباني د پيسو چاپولو همدا حال و. تر څو چې طالبان نوي پيسې چاپ نه كړې نور احتمال يې هم شته. رباني نه يوازې د پيسې په جگړه ييزو لارو او د هېواد د وېاني لپاره لگولې، بلكې د خپلو خپلوانو او تنظيمي اشخاصو د ځاني گټو لپاره يې هم كارولې. ده په همدې اړه د (۹۰۰۰) باب په نوم يو ځانگړي باب پرانيستي و چې له هغه څخه د رااستل شويو پيسو د لگښت وجه او حساب معلوم نه و. دا باب يوازې "د جمهوري رياست" د ځانگړي باب په نوم په خپله د رباني په واك كې و او د لگښت وجه يې معلومه نه وه. د مالي وزارت د يو كاركوونكي په وينا: "يوازې د ۱۳۷۵ ل كال د پيل په يوه مياشت كې له

دې باب څخه ۲۷ ملیارده افغانۍ ځینو اشخاصو ته وړیا ورکول شوي دي." رښاني او مسعود د پیسو د دومره ستروگودامونو په زور څلور نیم کاله پر کابل نیم واکه حکومت وکړ او د زرگونو افغانانو ژوند یې له خپلو هوسونو قربان کړ.

اوس هېچا ته او ان هغه هېواد ته چې دوی ته یې په تنونو پیسې چاپ کړي، هغو ته هم کېدای شي دا پته نه وي چې دوی په مجموعي ډول څومره پیسې چاپ کړې دي، ځکه چې له هغې چاپخونې نه هم پیسې ایستل شوي او په خارجي اسعارو اړول شوي دي. که پورتنی ټول احتمالات په پام کې ونیول شي، بیا به هم دقیقه او چورلته شمېره تر ګوتو نه شي دلته کېدای شي له دې احتمالاتو نه داسې یوه فرضیه جوړه شي.

۱- هغه دولس زره میلیارده افغانۍ چې په کابل کې د رښاني په څلورنیم کلنه نیمواکه واکمنۍ کې چاپ شوي او په کابل کې د افغانستان بانک د کارکوونکیو په وینا یې سریال نمبر ثبت دی.

۲- هغه پیسې چې دوی - بانک ته تر راولو دمخه د دوستم ملېشو ته د رشوت او حق العبور په ډول ورکولې - کېدای شي دا د ټولو پیسو له یوې برخې یانې یو زر میلیاره افغانۍ سره اندول وي.

۳- هغه پیسې چې د بگرام له هوایي ډګر څخه د مسعود له خوا پنجشیر او یا نورو سیمو ته وړل کېدې او د (جمعیت) د یو لوړ رتبه شخص په وینا د رښاني د پیسو یوولس برابره وې، نو که دا خبره رښتیا وي، مسعود باید یو سلو څلوېښت زره ملیارده افغانۍ له ځان سره وړې وي.

۴- هغه افغانۍ چې دوی په یو نمبر سل سل کاپۍ چاپ کړي دي. د دې شمېر اټکل خورا ګران دی، خو کېدای شي دوی چاپ کړې افغانۍ له یوې مخې سل سل کاپۍ نه وي چاپ کړي، خو بیا هم هر څومره چې دوی چاپ کړې وي، څرنگه چې په سلو کې ضربېږي نو دا هم لسګونو زرو میلیارده افغانۍ ته رسېږي.

۵- هغه افغانۍ چې د چاپوونکي هېواد مامورینو او د رښاني د ادارې چارواکو افغانستان ته تر راولو دمخه بهر کې په خارجي پیسو او

اسعارو اړولي د هغو اټکل هم خورا گران دي، خو بيا هم سلگونو مېلياردو افغانۍ ته رسېدای شي.

٦- ټولې هغه پيسې چې رښتيا او مسعود د کابل له تېښتې (١٣٧٥ ل کال د مېزان له ٥ نېټې) وروسته چاپ کړي، کېدای شي د هغو پيسو معادل وي چې دوی په کابل کې د خپلې واکمنۍ پر مهال چاپ کړي دي. سره له دې چې له زماني پلوه دا دوره کمه ده، خو کتونکي په دې نظر دي چې رښتيا او مسعود په دې وخت کې ځکه زياتې پيسې چاپ کړې چې خپل خان او ډلې پرې له مرگه وژغوري او بل له دې وېرې چې کېدای شي طالبان نوې پيسې چاپ کړي، او د يو معيار له مخې زړې پيسې په نوې بدلې کړي. نو دوی به مخکې تر مخکې د پيسو اکمال کړی وي. دوی سره دا وېره هم وه چې "د اسلامي دولت" کوم ماسک چې د دوی پر مخ غوړول شوی و، هغه به د وخت په تېرېدو سره له منځه لاړ شي، نو بيا به دوی ته د پيسو د چاپ امکان بيخي ختم شي.

نو که پورتنۍ ټول احتمالات د يوې فرضيې په توگه په پام کې ونیول شي، نو رښتيا او مسعود به د ١٣٧٧ ل کال د سرطان تر پايه پورې په سلگونو زره مېليارده افغانۍ چاپ کړي وي. دا به نه يوازې په افغانستان بلکې په دومره زماني واټن کې د هېواد د څرنگوالي او د نفوس د شمېر په انډول په نړۍ کې د پيسو د چاپ يو بې ساری ریکارډ وي. که چېرې دا په سلگونو زره مېليارده افغانۍ د افغانستان پر ١٥ ميليونو نفوس باندې ووېشل شي، نو هر يو ته به په لسگونو مېليونه افغانۍ وررسېږي، چې په منځنۍ کچه پرې هر افغان ته يو کور ودانېدلی شي، خو استاد رښتيا او د هغه قوماندان دا ټولې پيسې د افغانستان په تخريبي ساحه کې مصرف کړي دي، نه يوازې دا چې زموږ د هېوادوالو کورونه يې اباد نه کړل، بلکې وران يې کړل. دا هم څرگنده خبره ده يوه افغانۍ چې د هېواد په تخريبي برخه کې کارول کېږي، سل چنده تخريب يانې د سلو افغانۍ زيان اړولی شي. اوس نو د رښتيا د ادارې هغه په سلگونو زره مېليارده افغانۍ چې په تېره موده کې يې چاپ کړي دي، يو ځل بيا په سلو کې

ضرب کړی چې د ټول افغانستان د تخریب جاج سړي ته معلوم شي. دې کې لا هغه پیسې له حساب و تلې دي چې د خارجي استعارو په توګه دوی د افغانستان له دښمنانو نه تر لاسه کړي او یا یې پرې د افغانستان شتمنۍ پلورلې ده. د یادونې وړ ده چې د افغانستان د ملي شتمنۍ یوه برخه د دې اشخاصو له خوا بهرنیو هېوادونو او د هغو بانکونو ته په پټه انتقال شوې ده. همدې چارو زموږ د هېوادوالو اقتصاد لاسې کمزوری کړ، د ځینو مادي پانګه یي له منځه یوړه او د ثابت عایدو خلکو اقتصاد یې ویجاړ کړ. هغه چا چې ټاکلې اندازه افعالی یې لرلې او هغه یې په معین ځای او یا هم په بانکونو کې ساتلې وې، د وخت په تېرېدو سره یې خپل ارزښت بایلوه. په دې باب یو څو مثالونه کېدای شي کهایت وکړي. د ۱۳۷۱ ل کال په پیل کې (د مجذدي) صاحب په لنډه مهاله موده کې د کابل پوهنتون یو استاد په جلال آباد کې خپل یو کور په درې سوه لکه افغانۍ خرڅ کړ، هغه د خپل ملي احساس له مخې دا پیسې په بهرنیو استعارو بدلې نه کړې. ټولې پیسې یې د پېښور تجارتي بانک په جاري حساب کې تحویل کړې. له دې پیسو نه تقریباً هغه وخت اټکل اووه نیم لکه پاکستاني ګلدارې جوړېدې، چې په هغه وخت کې لا (۲۵-۲۷) زرو امریکایي ډالرو معادل وې. دې کې څو میاشتي ووتلې، د افغانۍ ارزښت وړخ پر وړخ کمېده، ان په دې کې یو کال پسې وواته، د ځینو دوستانو او کورنۍ له خوا پر استاد فشار راغی چې پیسې راوباسي په کار یې کړي. کله چې هغه بانک ته مراجعه وکړه، نو بانک والاو ورته وویل چې موږ چا ته له (۵) لکه افغانیو زیاتې پیسې نه شو ورکولې او هغه هم له یوه ټاکلي وخت وروسته څرنګه چې استاد په پېښور کې اوسېده، نو ده نه شو کولای په دې پیسو پسې نورې پیسې هم ولګوي او له ټاکلي وخت وروسته بانک ته مراجعه وکړي. په بانک کې د پیسو د ایستلو یوه بله لاره هم وه او هغه دا چې هر چا تر شل لکو افغانیو پورې ایستلې نو پنځه لکه افغانۍ یې باید رشوت ورکړي وای، لږ موده دې کار ته غاړه کېښوده. په دې کې ډېره موده تېره شوه او کله چې د زیاتي د سقوط پر اړه ورسېده، نو یوه ګلداره تقریباً پنځه سوه

افغانی او یو امریکایی ډالرشل زره افغانیو ته رسېدلی و، نو په دې وخت کې دده د پیسو ارزښت (۵۴ زره کلداری) او یا هم "یونیم زره ډالرو" ته را ټیټ شو.

پر یوه بل شخص باندې چې د ډاکټر نجیب الله د واکمنۍ په وخت کې یې (پنځوس لکه) افغانۍ په بانک کې اچولې وې، پر هغه هم دا ګانه شوې، دا دوه بېلګې مو هسې د (مشت نمونه خروار) په توګه واورې زموږ اکثر و هېوادوالو دا ډول زیانونه زغملي دي. په ځانګړي ډول د ضرر په ثابت عایده اشخاصو خصوصاً متقاعدینو ته زیاته متوجه وده د لغمان په ولایت کې یو ډګروال افسر چې د ډاکټر نجیب په حکومت کې په خپله همدې رتبه تقاعد شوی او د رباني د ادارې په پیل کې په خپل تقاعد پسې کابل ته راته، له هغو زرګونو بېلګو څخه یو دی چې بالاخره له خپل تقاعد څخه منصرف شو. دی وايي: "زما د هرې میاشتې تقاعد دولس زره افغانۍ و او ما خپل تقاعد کال په کال اخیسته، یو وخت داسې راغی چې زما معاش ثابت پاتې شو او د افغانۍ ارزښت ډېر زیات راپرېوته نو زما د یو کال ټول معاش د لارې هغه کرایه او د خوورڅو د وډې لګښت نه شو پوره کولای چې ما باید په کابل کې د خپل تقاعدي معاش د اخیستلو لپاره لګلولی وای، نو ځکه چورلټ ورڅخه تېر شوم".

د رباني ادارې د دې ستر انفلاسیون په نتیجه کې نه یوازې افغانیو خپل ارزښت بایلود، بلکې د ورځنیو مهمو تجارتي معاملو لپاره له کارېدنې څخه هم ووتلې او ځای یې بهرنیو اسعارو خصوصاً کلدارو ونيو. په کابل کې د رباني ادارې تر وروستیو وختونو پورې د هېواد په لویو ښارونو له هغې جملې نه په کابل کې لویې مهمې تجارتي ان ځینې وړې تجارتې چارې په زیاته کچه په کلدارو تر یوه حده هم په ډالرو تر سره کېدې. د دوی د دې عمل په نتیجه کې ټول هېواد له یو ستر مالي انفلاسیون او اقتصادي کړکېچ سره مخ شو او په یاده موده کې د همدې انفلاسیون په نتیجه کې له سل څلو څخه تر یو نیم زرو څلو پورې د شیانو نرخونه لوړ شول.

اخځونه:

- (۱) پروفیسور انور الحق احدی، هیله مجله، ۱۳۷۶ ل کاله ۱ ګڼه، ۶۵ مخونه.
- (۲) پورتنی اخځ، ۱۰ مخ.
- (۳) پورتنی اخځ، ۱۰ مخ.
- (۴) د بهرنیو چارو وزارت له خوا یو برابر شوی رپوټ.
- (۵) ډاکټر محمد اکبر اکبر، هیله مجله، هماغه ګڼه، ۲۷ - ۲۸ مخونه.
- (۵) یاد شوی اخځ، ۸۷ مخ.
- (۶) هنداره جریده، کابل، ۱۳۷۵ ل کال، وږی.

ټولنيز حالات

د افغانستان په ټول تاريخ کې دويمه سقاوي (د رباني-مسعود دوره) تر ټولو تياره، ترينگلې او بې ثباته دوره ده. د دوی د بې واکه واکمنۍ په څلورنيمو کلونو کې د دوی د مخالفينو او بيا د دوی د موټلفينو له خوا دومره جنايتونه تر سره شول چې نه يوازې زموږ د ټولنې بې تاريخ، بلکې د نړۍ په تاريخ کې به يې ساری ډېر کم وي. پر دې مهال په ټوله افغاني ټولنه کې سخته بې ثباتې رامنځته شوه. نه قانون حاکم و او نه اداره موجوده وه او نه هم چا د چا پوښتنه کولای شوه. په خپله هغه څوک چې ځانونه يې د واکمنۍ رسمي مدعيان گڼل هغوی خپله تر غوږوټو پورې په جناياتو کې ډوب وو. "د هغو احصائيو له مخې چې د غربي راډيوگانو له خوا نشر ته سپارل شوي په دې څلور کلن ناورين کې څه د پاسه اتيا زره بې گناه کسان د کابل په ښار کې وژل شوي دي. دا هغه شمېر دی چې نړيوال سره صليب او نورو خيره موسسو نشر کړی او تصديق کړی دی." (۱) دغه راز نور په زرگونو افغانان چې وژل شوي او چا ته يې پته لگېدلې نه ده، هغه لا له دې حساب څخه بهل دي. په لکونو افغانان له کابل، ښار، اه

د هېواد له نورو سيمو نه يوې او بلې سيمې نه مهاجر شوي. په لسگونو زره کورونه ويجاړ او د کابل او ځينو نورو ښارونو عامه شتمني چور او تالان شوه. د هېچا سر او مال مصئون پاتې نه شو. جنسي جرمونه او پېښې، تېستول، زندۍ کول، وژل، يرغمل کول ورځينۍ پېښې وې.

بېلا بېل جگړه مار قوماندانان دومره خپلواک او ياغي وو چې د هېچا خيال يې هم نه ساته. وايي چې کوم قوماندان د چا مېرمن په زوره تېستولې او ځان سره يې ساتلې وه، د ښځې خاوند برهان الدين رباني ته چې ځان يې "د افغانستان د اسلامي دولت جمهور رئيس" باله او دا قوماندان هم د ده د تنظيم او "دولت" سرې و، عرض وکړ چې ستاسې قوماندان ښځه راڅخه بيولې ده، زما ښځه پر کاغذ وليکل. "قوماندان صاحب محترم! زه عارض را ايله نماييد! با احترام، پروفيسور برهان الدين رباني، رئيس جمهور دولت اسلامي افغانستان" کله چې هغه شخص دا عريضه هغه قوماندان ته پورته نو هغه ورته په گوته ووهله او ايسته يې گوزار کړه او ويې ويل: "من برهان الدين رباني را نمى شناسم". خو برهان الدين رباني بيا هم ځان "د افغانستان جمهور رئيس" گانده او د ښار وړاني، چور او چپاول يې د دينمنانو تبليغ تر دې لاندې زړه بوږنوونکې پېښې هم تر سره شوې دي، يو ځل د نظار شورا توپکيانو د کابل ښار پر ښځينه لېونتون يرغل وکړ او څه ښځې چې پکې وې ټولې يې بې عزته کړې. دا خبر زياترو خبري اژانسونو هماغه وخت خپور کړ، خو د رباني ادواي پرې شو. ونه گراوه. په همغو شپو ورځو کې يوه نابالغه نجلۍ د نظار شورا د يو توپکي له خوا بې عزته شوه، څو ورځې ژوندۍ وه او په پلرې کې روغتون کې مړه شوه. په درېيم مکروريانو کې خو د شهيدې ناهيدې داستان ټولو افغانانو ته معلوم دی، چې له شپږم پور څخه يې ځان راگوزار کړ، خپل عزت يې وساته او د شهادت جام يې په سو واپاوه، خو د بدلمنى داغ يې په لمنه پرې نه ښود. د همدې مهال د تنظيمي جگړو په ترڅ کې خلکو ته دوامره يې عزتي او بدلمني ور پېښه شوه چې ژبه او قلم يې له بيان څخه عاجز دي. عجيبه خبره خو دا وه چې د کوم شعار په نامه چې دوى راپورته

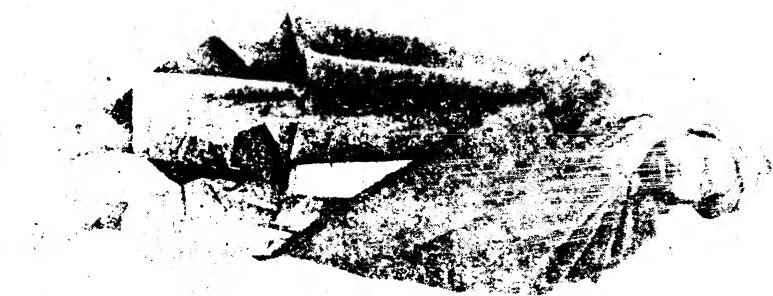

پسوي وو د هغه پر ضد يې داسې کارونه ترسره ورسول چې هغه لارو ته يې هم
د خلکو په ذهن کې پيښه کړه! په همدې ځلور ګله د لارو ته کې يوازې د کابل
په ښار کې نه، بلکه د ټولې خپلې ريات جامع جوماتونه په توپونو او د ژبو مرميو
و پېښو سره او يا د پټ شوي دي په دې جوماتونو کې چې کوم فرش او
نور لوازم وو هغه هم غلا کړای شوي دي. د کابل پلاخې په مشهور
جومات کې چې فرش ترې وړل شوی و، تقريباً يو کال پخې چا سجده ونه
کړای شوه، ځا سيمه د ګله يې او کوڅه د يو سنيانو لخوا جوړه شوې وه
او د جومات په انګړ کې به په ډله ييز ډول گرځېدل او گرځېدل د ترې د
مسلمانانو په تاريخ کې هېڅکله هم جومات او د اسلام مقدسو ماڼيو ته
دومره په سپېڅلې سترګې نه وو کتل شوي، په دې وخت کې د همدې
پلاخې جومات ته يوازې يو څو ګامه وړاندې د رباني مسجد تر رېږې
لاندې د شاهزاده سرلي پخې د کابل په ښار کې د بهرنيو استغارو د اړولو او
تبديلي لوی بازار دی، په خپله د مسجد په قوماندو چور او د خلکو په
لګونو او مېليتونو د اړولو او تالان شول. منيچي سره له دې چې د
د خپلې ځايې مېنې او د ښار په نورو ځايونو کې يې ښار د
بېلا بېلو برخو مهاجرينو پناه واخيسته، يوازې د خيرخاني مېنې په
جوماتونو کې په لږ ځوځولو ولاړه تر سره شول، چېنې ماسومان او ميندي
تلف شوې، بنوونځي او خيبي غورې دولتي واکمنې هم پر بې بڼه سنيو
که والو ډن وو او نور په زرګونو جنايتونه خلک تر پورې راغلي وو،
ځينو له مجبوريت او ځينو له ناروغي نه داسې کارونه کول، چې سړی ورته
حيرانېږي. د کابل د قلعه فتح الله په سيمه کې يو چا سهار وختي د
جومات په دروازه داسې يو اعلان ليکلی و: "محترمو لمونځ کوونکو! د دې
مسجد فرش او نور سامان ما د يو مجبوريت له مخې وړی دی، زه ډېر
مجبور شوم، که چېرې زما مجبوريت رفع شو، نو کېدای شي زه به بيا دې
مسجد ته فرش واخلم، په احترام".

د رباني په اسلامي (!) نظام کې غربت او فقر دومره اوج ته
رسېدلي وو چې د ځينو پر رواني حالت يې هم سخت منفي تاثير کړی و او

وحدت کشور بهم می خورد." (۸) خُکه خو د هېواد غازيان د جهل او تيارو د واکمنۍ د له منځه وړلو لپاره خپل ملي مسووليت او رسالت ته متوجه شول او د هغو د راپرځولو په لټه کې شول. سپه سالار غازي محمد نادر خان د دغو غازيانو او هېوادپالو سرلښکر و چې دا اناراضي او سراسري گډوډي يې و نه شوه زغملی نو خُکه يې د هغې را پرځولو ته ودانگل، غازي محمد نادر خان په هغه وخت کې د دې سقاوي انارشۍ په باب وايي: "اگر اين حالت دوام کند، مملکت ويران، اوضاع خطرناک و استقلال که با قرباني های متوالی بدست آمده از دست خواهد رفت، انگه زندگی برای ما چه معنی خواهد داشت؟" (۹)

د سقاو زوی تر واکمنۍ وروسته

محمد نادر خان او نورو افغان مشرانو او غازيانو دغه د جهالت، وحشت واکمني د افغانستان او زموږ د خلکو لپاره يوه خطرناکه ناروغي وبلله چې هم يې د هېواد ژوند تهديد او وه د ولس ژوند، نو ملي لښکر

هغوی یې له عادي حالت نه کښلي وو. د کابل په اسمایي واټ کې یو سړي د گڼو خلکو په منځ کې په زوره زوره دا چغې وهلې: "توبه توبه از این اسلام اینها، کاشکی ما کافر میبودیم، که شکم سیر نان میخوردیم." د رباني اسلامي نظام (!) د خپلو منفي عملونو په وجه خلک بلې لارې ته متمایل کړل.

که یوازې د کابل په ښار کې د وژل شویو کسانو احصایه په پام کې ونیسو، نو د رباني - مسعود د ادارې په هره ورځ (۶۰-۶۵) افغانانو خپل ژوند له لاسه ورکړی او تر (۳۰۰) څخه زیات وگړو له ښار څخه کډه کړې ده.

د دې ادارې پر مهال د شویو جنایتونو لست خورا زیات دی، څرنگه چې په دې وخت کې کوم منظم حکومت موجود نه و، نو اکثره پېښې ثبت شوي نه دي. یوازې د کابل ښار د امنیې قوماندانۍ له جنایي جرمونو سره د مبارزې ریاست ځینې هغه پېښې ثبت کړي چې خپله د کابل ټپاريانو یا ځینو نورو سرچینو دوی ته مراجعه کړې او دوی بیا هغه په خپل کتاب کې ثبت کړي دي. دلته به له دې کتاب څخه یوازې د یو نیم کال (۱۳۷۲ نیمايي او د ۱۳۷۳) د ځینو پېښو جدول راوړو او په همدې مقایس به نورې پېښې هم محاسبه کړو، دلته یو ځل بیا یادونه کېږي چې په جنایي ریاست کې ثبت شوې پېښې د رباني د امنیت د هغو پېښو سلنه (فیصدي) څه چې زر نه هم نه جوړوي.

د کابل ښار د اتلس میاشتو (۱۳۷۲ نیمايي او د ۱۳۷۳ ال کال) د ځینو جنایي پېښو جدول

منظر	د پېښې څرنگوالی	د پېښې ځای او اړونده حوزه			د اطلاع اخیستو وخت او نېټه			
		اړونده حوزه	د پېښې ځای	وړخ	نېټه	ساعت	کچه	
دولت	غلا	د کابل ولایت دنده	د کابل ولایت د جزا دیوان	ښځه	۱۳۷۲.۷.۳	د سهار ۹ بجې	۱	
شخص	وژنه	لسمه امنیتي حوزه	د لاله فتح الله څلورلارې	ښځه	۱۳۷۲.۷.۳	د غرمې ۱ بجې	۲	
"	"	"	کارکړي لېسې	سه ښځه	۱۳۷۲.۷.۶	د سهار ۹ بجې	۳	
"	غلا	دویمه امنیتي حوزه	د نادرینتون واټ	چهارښځه	۱۳۷۲.۷.۷	"	۴	
"	دوه مړي پیدا کېدل	لسمه امنیتي حوزه	د لسمې امنیتي حوزه ساحه	"	"	د غرمې ۱۱:۵	۵	
دولت	غلا	لوړې امنیتي حوزه	مرکزي کښتۍ	دوښځه	۱۳۷۲.۷.۱۲	د سهار ۱۰	۶	
شخص	غلا	نهمه امنیتي حوزه	وکیل کلا	سه ښځه	۱۳۷۲.۷.۱۲	دوه بجې	۷	
ناڅرګند	دوه مړي پیدا کېدل	"	د محمودخان ځای	"	۱۳۷۲.۷.۲۰	د سهار ۸ بجې	۸	
شخص	وسله واله حمله	څلورمه امنیتي حوزه	د حاجي یعقوب څلورلارې	جسمه	۱۳۷۲.۷.۲۴	د سهار ۵ بجې	۹	
	غلا	یوولسمه امنیتي حوزه	دلوپري نمبرالوستو ریاست	ښځه	۱۳۷۲.۷.۲۴	د سهار ۹:۰۳	۱۰	
شخص	وژنه	څلورمه امنیتي حوزه	جمهوریت روغتون	چهارښځه	۱۳۷۲.۷.۲۸	د مازدکمر ۳	۱۱	
شخص	وژنه	لسمه امنیتي حوزه	وزیر اکبر خان روغتون	پنجښځه	۱۳۷۲.۷.۲۹	د سهار ۸ بجې	۱۲	

ردیف	نام خانوادگی	نام و نام خانوادگی	تاریخ تولد	محل تولد	محل اقامت	تعداد نفرات	توضیحات
۱۳	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۱۴	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۱۵	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۱۶	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۱۷	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۱۸	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۱۹	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۲۰	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۲۱	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۲۲	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۲۳	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۲۴	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۲۵	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۲۶	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی
۲۷	د. سید الهی	د. سید الهی	۱۳۷۲/۸/۳	تهران	تهران	۱۱	د. سید الهی

شخص	وژنه	پولسجه امنيتي حوزه	خوځانه مينه	پکښه	۱۳۷۲.۸.۳	د سهار ۶ بجې	۲۸
شخص	غلا	څلورمه امنيتي حوزه	د تاليسو د پروژې دريمه برخه	چهارشنبه	۱۳۷۲.۹.۳	د سهار ۹ بجې	۲۹
شخص	غلا	لسمه امنيتي حوزه	هوايي پلاکونه	په شنبه	۱۳۷۲.۹.۹	بجې ۳	۳۰
شخص	وژنه	نهمه امنيتي حوزه	د پکي نوټ کلي	چهارشنبه	۱۳۷۲.۹.۱۱	د جونې ۱۳ بجې	۳۱
شخص	غلا	//	د نهمه کورويان	جمعه	۱۳۷۲.۹.۱۲	۱۵ بجې	۳۲
ناڅرکنده شخص	د يوه بري پيدا کېدل	لسمه امنيتي حوزه	د خيرخاني بڼې خواجه نيزا	"	۱۳۷۲.۹.۱۹	د سهار ۹.۳۰	۳۳
	غلا	نهمه امنيتي حوزه	ژب آباد	دوشنبه	۱۳۷۲.۹.۱۹	د غونډۍ ۱۲.۳۰	۳۴
ناڅرکنده شخص	مړينه	دويمه امنيتي حوزه	د دولتي خوځي ساحه	چهارشنبه	۱۳۷۲.۹.۲۰	د يادونکي ۲ بجې	۳۵
	غلا	څلورمه امنيتي حوزه	درېم پړوان	پنجشنبه	۱۳۷۲.۹.۲۱		۳۶
شخص	وژنه	لوړې امنيتي حوزه	د لوړې خوځي ساحه	پنجشنبه	۱۳۷۲.۱۰.۲۰	د سهار ۹.۳۰	۳۷
ناڅرکنده شخص	وژنه	درېمه امنيتي حوزه	جمهوريت روغتون	چهارشنبه	۱۳۷۲.۱۰.۲۲	د غونډۍ يوه بجې	۳۸
شخص	تلا	څلورمه امنيتي حوزه	نهمه فکس	جمعه	۱۳۷۲.۱۰.۲۲	د او ۳.۰۰ دلفې	۳۹
شخص	غلا	دويمه امنيتي حوزه	د د افغانان	جمعه	۱۳۷۲.۱۱.۱۰	د سهار ۹ بجې	۴۰
ملکري ملاتونه	غلا	لسمه امنيتي حوزه	وړيو اکوځال مينه		۱۳۷۲.۱۱.۱۲	د سهار ۹.۳۰	۴۱
شخص	غلا	دويمه امنيتي حوزه	د افغانان لوباد	شنبه	۱۳۷۲.۱۱.۱۹	د سهار ۹ بجې	۴۲

شخص	وزنه	خلوربه امنيتي حوزه	د تورو جوړولو کوچه	پنجشنبه	۱۳۷۲-۱-۱۴	۱۱ بجې او ۵۲ دقیقې	۴۳
"	غلا	"	ده افغانان، د پوهنې وزارت څانګه		"	"	۴۴
"	وزنه	دويمه امنيتي حوزه	"		۱۳۷۲-۱-۲۵	دماژیکر، ۲:۳۰ بجې	۴۵
"	غلا	خلوربه امنيتي حوزه	د طره بازارخان، خلورلاري	پنجشنبه	۱۳۷۲-۱-۲۸	د سهار ۶:۳۰ بجې	۴۶
"	وزنه	پوولسمه امنيتي حوزه	د خيرخاني مېنې دويمه حصه	جمعه	۱۳۷۲-۱-۲۸	د سهار ۷ بجې	۴۷
دولت	غلا	خلوربه امنيتي حوزه	توبه مسکن	چهارشنبه	۱۳۷۲-۱-۲۷	د سهار ۶:۳۰ بجې	۴۸
دولت	"	"	د ملي امنيت روغتون		۱۳۷۲-۱۲-۲۵		۴۹
شخص	"	خلوربه امنيتي حوزه	د حاجي عزيز سراي	یکشنبه	۱۳۷۲-۱-۷	د غربي يوه بچه	۵۰
شخص	غلا او وزنه	"	د پوران مېنې لوړی برخه		۱۳۷۲-۱-۲۰-۱۹	د شپې دوه بجې	۵۱
شخص	وزنه	دويمه امنيتي حوزه	د بهارستان سيمنا څانګه	چهارشنبه	۱۳۷۲-۱-۹	د غربي دوه بجې	۵۲
"	وزنه	خلوربه امنيتي حوزه	۹۰ فابريکې		۱۳۷۲-۲-۸	۱۱ بجې	۵۳
ناوړکړند شخص	غلا	د يوه پورې پيدا کېدل	جمهوريت روغتون	دوشنبه	۱۳۷۲-۲-۱۹	۱۱ بجې	۵۴
شخص	وزنه او ټپي کېدنه	پوولسمه امنيتي حوزه	د پښت سړو فابريکې، خيټو سيمه	یکشنبه	۱۳۷۲-۲-۲۵	۱۱ بجې	۵۵
دولت	غلا	خلوربه امنيتي حوزه	د پوولسو کوټوالف	چهارشنبه	۱۳۷۲-۲-۴	۱۱ بجې	۵۶
	له بنده نه تېښته او بيا نيونه	د کابل ولايت قومانداني	د دولت د نظامي وختي په دننه کې		۱۳۷۲-۲-۱۹	د غربي يوه بچه	۵۷

شخص	غلا	د کابل ولايت	د کابل اميه لومړي لانداني وراجه		۱۳۷۳.۲.۲۹	دسهار ۸ بجې	۵۸
"	غلا	دويمه امنيتي حوزه	د ده افغانانو مارکيت	چارشنبه	۱۳۷۳.۳.۱۱	د غرمې ۱۲ بجې	۵۹
"	"		د ارزاقو رياست	پنجشنبه	۱۳۷۳.۳.۲	د سهار ۹ بجې	۶۰
دولت	چاودنه	څلورمه امنيتي حوزه	د اريانا کار ته عمومي سړک	دوشنبه	۱۳۷۳.۳.۶	د سهار ۲ بجې	۶۱
ناغړتيد	چاودنه	دويمه امنيتي حوزه	جوي شو	"	۱۳۷۳.۳	د مارټیکو ۲:۳۰ بجې	۶۲
د ۴ کسانو وژنه	وژنه او ټپي کېدنه	دويمه امنيتي حوزه	ده افغانان	"	۱۳۷۳.۳.۱۰	د سهار ۱۰ بجې	۶۳
شخص	دويمه بري پيدا کېدل	څلورمه امنيتي حوزه	تالپني وان	شنبه	۱۳۷۳.۳.۱۸	د سهار ۹ بجې	۶۴
شخص	وژنه	لوېدی امنيتي حوزه	حمام	دوشنبه	۱۳۷۳.۳.۲۰	د مارټیکو ۳ بجې	۶۵
شخص	د ۸ کورونو غلا	دويمه امنيتي حوزه	پروان مېنه	سه شنبه	۱۳۷۴.۳.۲۱	د سهار ۹ بجې	۶۶
شخص	وژنه	څلورمه امنيتي حوزه	تالپني وان	"	"	"	۶۷
دولت	غلا	لسمه امنيتي حوزه	کارکړي قصبه	سه شنبه	"	"	۶۸
اشخاص	وژنه او ټپي کېدنه	څلورمه امنيتي حوزه	کلوله پشته	سه شنبه	۱۳۷۳.۳.۲۷	د سهار ۸:۳۰ بجې	۶۹
شخص	ټپي کېدنه	لسمه امنيتي حوزه	گلنه فتح الله	جمعه	۱۳۷۳.۳.۳۱	د مارټیکو ۶:۳۰ بجې	۷۰
"	غلا	دوولسمه امنيتي حوزه	د خير خانې مېني لومړي برخه	دوشنبه	۱۳۷۳.۵.۳	د مارټیکو ۳ بجې	۷۱
"	غلا	دويمه امنيتي حوزه	اسلامي وان	سه شنبه	۱۳۷۳.۵.۴	د سهار ۱۰ بجې	۷۲

۷۳		۱۳۳۵-۱۲	جمعه	د تېرو پېل سړای	دويمه امنيتي حوزه	غلا	د ۱۵ کالونو غلا
۷۲	د سهار ۸ بجې	۱۳۳۵-۱۹	چهارشنبه	د زرنگار پارک	"	د يو مړي پيدا کېدل	شخص
۷۵		۱۳۳۵-۲۲	شنبه	د کابل بندوي	لوېدی امنيتي حوزه	اور لگېدنه	
۷۶		"	"	سالمې واک	څلورمه امنيتي حوزه	وژنه	شخص
۷۷	د سهار ۹:۳۰	"	"	خبر خانه مېنه	يوولسمه امنيتي حوزه	اور لگېدنه	موکري ستاک، دولت
۷۸	د سهار ۹ بجې	۱۳۳۵-۲۳	پنجشنبه	داميت دملوېت د نوکړيوالې دفتر	اښه قومانداني	غلا	شخص
۷۹	د سهار ۶ بجې	۱۳۳۵-۲۵	سه شنبه	خبر خانه جنې غاړه	يوولسمه امنيتي حوزه	وژنه او نهي کېدنه	شخص
۸۰	د سهار ۱۲:۳۰	۱۳۳۵-۲۶	دوشنبه	نيمور شاهي	لوېدی امنيتي حوزه	اور لگېدنه	دولت
۸۱	د سهار ۱۰ بجې	۱۳۳۶-۱	سه شنبه	پنجشېر واک	څلورمه امنيتي حوزه	اور لگېدنه او مړينه	شخص
۸۲		۱۳۳۶-۲	چهارشنبه	زاره مخايرانو رياست	"	د مړي پيدا کېدل	شخص
۸۳		۱۳۳۶-۱۱۷	سه شنبه	د پروان کارنه دويمه برخه	لوېدی امنيتي حوزه	غلا	اشخاص
۸۴	د شنبه ۹:۳۰ بجې	۱۳۳۶-۱۷		د کابل ولايت په خوڼه	څلورمه امنيتي حوزه	د مړي پيدا کېدل	شخص
۸۵		۱۳۳۶-۶۸	سه شنبه	د کابل ولايت په خوڼه	دويمه امنيتي حوزه	غلا	دولت
۸۶	د غويي ۱۲ بجې	۱۳۳۶-۸	سه شنبه	د مخابراتو وزارت	"	غلا	دولت
۸۷	د سهار ۱۰ بجې	۱۳۳۶-۱۲	پنجشنبه	د کابل د امنيتي قوماندانۍ غېلې		غلا	شخص

دولت	غلا	دويمه امنيتي حوزه	د سړي مياشتي روغتون	ښه	۱۳۷۳-۶-۸	د غرمي ۱۲ بجي	۸۸
"	"	"		پکښه	۱۳۷۳-۶-۱۳	د مارچ ۳ بجي	۸۹
شخص	"	"	د زرنگار پارک	جمله	۱۳۷۲-۶-۲۵	د سهار ۸ بجي	۹۰
"	غلا او وژنه	لسمه امنيتي حوزه		ښه	۱۳۷۳-۷-۷	د غرمي ۱۲ بجي	۹۱
ملگري ملتونه	غلا او وژنه	څلورمه امنيتي حوزه	د ملگرو ملتو مېشتون	دوښه	۱۳۷۳-۷-۴	د غرمي ۱۲ بجي	۹۲
لاغرکند	غلا او وژنه	څلورمه امنيتي حوزه	د مړيې لېسې ښار	پېچنښه	۱۳۷۳-۷-۷	د سهار ۹ بجي	۹۳
	دېوه مړي پېدا کېدل	لسمه امنيتي حوزه			۱۳۷۳-۷-۱۱		۹۴
شخص	د وسلې غلا	پېولسمه امنيتي حوزه	د خوځښتي مېنې لوبې پرځه	ښه	۱۳۷۳-۷-۱۶	د غرمي ۱ بجه	۹۵
	وژنه	دويمه امنيتي حوزه	اړيکې کارته		۱۳۷۳-۱۱-۱۷	د ماينام ۵:۲۵	۹۶
د اړيکې کتن	غلا		د اړيکې خارجي کتن څرغول	سه ښه	۱۳۷۳-۷-۱۹	د سهار ۹:۳۰ بجي	۹۷
دولت		لسمه امنيتي حوزه	هوا لوردي	دوښه	۱۳۷۳-۷-۲۵	د سهار لس بجي	۹۸
لاغرکند شخص	دېوه مړي پېدا کېدل		چارلسم وزير آباد		۱۳۷۳-۷-۳۰		۹۹
شخص	غلا	دويمه امنيتي حوزه	ده افغانان		۱۳۷۳-۸-۱	د سهار ۷:۳۰ بجي	۱۰۰
"	غلا	پېولسمه امنيتي حوزه	د نيوارانو کلا خوځښت	پکښه	۱۳۷۳-۸-۱	د غرمي ۱۲ بجي	۱۰۱
"		دويمه امنيتي حوزه	ده افغانان	جمله	۱۳۷۳-۸-۶	د سهار ۱۰ بجي	۱۰۲

شخص	غلا	پرونده امنيتي حوزه	د خير خانې دمې لوي پروژو	سه شنه	۱۳۷۲.۸.۱۷	د غرمې ۱۲ پېچي	۱.۳
	غلا	دويمه امنيتي حوزه	امين مارکېټ	چغه	۱۳۷۲.۸.۲۰	د سهار ۸:۳۰ پېچي	۱.۴
			جوي شو	پکښه	۱۳۷۲.۸.۲۲	د سهار ۹ پېچي	۱.۵
شخص			د افغانستان بانک لويو	دوشنه	۱۳۷۲.۸.۲۳	د غرمې ۱:۳۰ پېچي	۱.۶
شخص	وژنه	پنځمه امنيتي حوزه	د مامورينو کاره	پنجشنبه	۱۳۷۲.۸.۲۶	د سهار لس پېچي	۱.۷
شخص	درې وژني	دويمه امنيتي حوزه	د ترکاريو مارکېټ		"	د مارکېټ ۳ پېچي	۱.۸
	وژنه	څلورمه امنيتي حوزه	پوه کي ساحې ته بېکته	سه شنه	۱۳۷۲.۸.۲۴	د سهار لس پېچي	۱.۹
دولت	غلا	"	دولتي انحصاراتو رياست	چهارشنبه	۱۳۷۲.۸.۲۵	د سهار ۴:۳۰ پېچي	۱.۱۰

(۲)

اخځونه:

- (۱) پوهنيسار محمدنبي فراهي، هيله مجله، ۱۳۷۶ ال کال، ۲ گڼه، ۶۲ مخ.
 (۲) ۶۸-۶۳ مخونه //

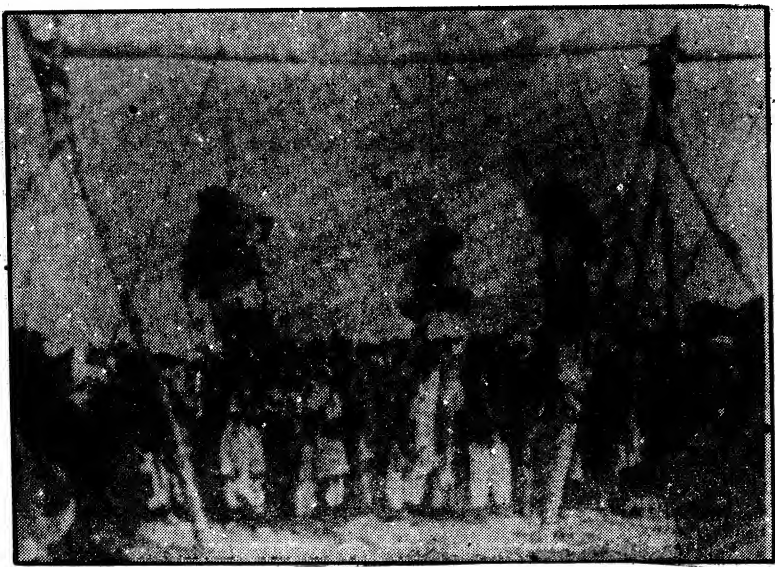
قومي، سيمه ييزه او ژبنی کينه

کله چې رښاني - مسعود او د هغوی ائتلافي انډيوالان د يو نړيوال سازښت او کورنۍ توطيې له مخې کابل ته راو رسول شول، نو دوی د سختې ژبنۍ، سيمه ييزې او قومي کينې پر آس سواره وو. راتلونکي ته يې نه کتل، هرې خوا ته يې د کينې اورونه شنيدل. مسعود خو د ائتلاف له همغږي لومړۍ ورځې خپل سيمه ييز، ژبنی او قومي تعصب په ډاگه کړ. کله چې دا ائتلافيون په کابل کې د ترينگلي واک پر گدی کېناستل، نو هر چا د خپلې ډلې او سيمې ځينې وگړي ځان پسې کړل او د چور او تالان په لوی بهير کې يې په گډه ونډه واخيسته. په دولتي، علمي او فرهنگي ادارو کې داسې کسان وگمارل شول چې نه يوازې له دې کارونو سره اشنا او بلد نه وو، بلکې د دې کارونو ضد هم وو.

دوی د پخوانيو مامورينو او دولتي کار کوونکيو هغه شمېر هم له ځان سره ملگري کړل چې له ژبنۍ، سيمه ييز او قومي پلوه يې له دوی

یې را ټول کړ. سره له دې چې په دې وخت کې د ده د کورنۍ ځینې غړي له سقاو زوی سره اسیران وو او د محمد نادر خان د مبارزې له کبله ورته هره شېبه د مرګ خطر و او د سقاو زوی به همدا اخطارونه ورکول "من از سلطنت دست نمی بردارم، ملتفت باشید که اگر بکابل نیاید و امر مرا نشنود عایله شما تاکنون در کمال احترام می باشد امر میدهم که بصورت بسیار فجیع کشته شوند". (۱۰) خو غازي محمد نادر خان د دې خبرو او اخطارونو پروا و نه کړه، ځای پر ځای یې سقاویانو ته ماتې ورکړه.

د ۱۹۲۹ کال د اکتوبر پر ۱۵ مه غازي محمد نادر خان د ارګ سلامخانې ماڼۍ ته ورسېد، د سقاو زوی (۹) میاشتني واکمني یې ختمه کړه. هغه او د هغه ځینې نږدې یاران یې په دار وځړول او افغانستان یې له دې ناروغۍ څخه وژغوره.

د سقاو زوی او د هغه څو تنه ملګري د دار وځړولو پر وخت

سره اړيکي لرل. د دې دولتي مامورينو د ملګرتيا يوه وجه خو دا وه چې دوی هم له پخوا نه په ژبنۍ او سيمه ييزه روحيه روزل شوي وو، او داسې يوې موقعې ته په انتظار وو. بله وجه يې دا وه چې دې مامورينو ته د دوی له ظرفيت، مسلکي مهارت او استعداد څخه لوړې څوکۍ ورکړای شوې او بل مهم عامل دا و چې ټول د چور او تالان په کار کې سره ګډ وو. پخوانيو دولتي مامورينو د خپل ژبني او سيمه ييز پيوستون له امله او په اداري چارو کې د نويو راغليو واکمنو ناشناختۍ او نه وړتيا د دوی ټولو لپاره د ګډ کار حوصله او ګوزاره برابره کړې وه. ورو ورو د دې ادارې په بطن کې داسې يو ملي ضد او افغان ضد جوړښت سر راپورته کاوه چې ټولو ملي او افغاني ازبښتونو ته يې په سپکه کتل.

سره له دې چې په دې وخت کې ښوونځي او نورو تحصيلي مرکزونه دومره فعال نه وو، خو بيا هم کومو چې په نيمه ډول فعاليت کاوه په هغو کې د داسې افکارو د تدريس هڅه کېدله چې افغان ضد او افغانستان ضد روحيه يې لرله. په ښوونځيو او د زده کړې په نورو مرکزونو کې زياته هڅه کېدله چې تاريخ تحريف او زده کوونکو ته داسې څه و ترزيق کړي چې د خپل هېواد او د هغه تاريخ په وړاندې يا د حساسيت او ضد لاره ونيسي او يا هم بې تفاوته پاتې شي. د دوی دا هڅې د افغانستان د معاصر تاريخ او د هغه ځلانده ستورو ته زياتې متوجه وې. دوی دا دوره "دوره استبداد، استعمار و اپارتايد" په نامه يادوله. سره له دې چې په رسمي ډول په تعليمي او تحصيلي نصاب کې څه بدلون نه و راغلی او نه دوی دومره وخت، امکانات او نورې اسانتياوې لرلې چې دوی دې په رسمي ډول د زده کړې په نصاب کې په خپله خوښه بدلون راولي.

دوی د تاريخ د تدريس يو شمېر نوي ښوونکي چې د دوی ډلو او افکارو ته منسوب وو، د دې کار لپاره ګمارلي وو، هغوی د خپلو نويو نوټونو له لارې دا کارونه تر سره کول. د بېلګې په توګه به د کابل پوهنتون ياد کړو. د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي پوهنځي کې د افغانستان د معاصر تاريخ درس يو وخت د رباني د ادارې د کابل ښاروال پر غاړه و.

دا شخص چې نه يې په تاريخ کې څه تخصص لاره، نه يې څه نور منظم
 تعليم کړی و، هسې به پوهنتون ته د تفنن، ځان بسودنې او د خپل همدغه
 سياسي غرض لپاره راته. ده به په نوي دقيقې درسي ساعت کې لومړی
 دېرش دقيقې د "خپل اسلامي دولت!" په ستاينه تېر وه، دېرش دقيقې به
 يې د احمد شاه بابا، غازي امان الله خان او امير عبد الرحمن خان په
 غندنه او پاتې دېرش دقيقې به يې پر خپل نوي لکچرونو او پر څه نورو
 خبرو تېروه! د احمد شاه بابا په وړاندې يې ټيک همغه شان دريځ درلود،
 لکه ځيني متعصب تنگنظره هندوان يې چې لري او په کورنۍ کچه يې د
 احمد شاه بابا په باب ويل چې "او حقوق ديگر مليت های اين سرزمين را
 در نظر نه گرفتند، نام اين خطه را افغانستان نهادند علاوه بعضی زمين
 های زراعتی مردم سمت شمال را به اعضای قبيله خویش توزيع کردند."
 د امير عبد الرحمن خان په باب يې ويل: "او يك شخص فاشيست،
 ديكتاتور و ظالم بود، که اکثريت مليت های محروم افغانستان به طور
 اخص مليت ستمديده هزاره را قل و قم ساخت و زمين های آنها را غصب
 و به قبایل مربوط خویش تقسيم کرد، مليت های ستمديده و محروم ما
 هېچوقت استبداد و ديکتاتوری تک ملیتی اين امير خون شام را از ياد برده
 نيمتوانند." د غازي امان الله خان په باب به يې ويل: "او يك شخص عياش
 و بزدل بود و در بسا موارد با انگلیسها در تماس بودند. مملکت ما را به
 سوی عياشی کشانيد، نظام تک ملیتی نیز در اين زمان دوام پيدا کرد،
 بالاخره مردم شمال به رهبری حبيب الله خادم دين رسول الله عليه السلام او
 قيام کردند و او را از پا در آورد و هسته يك نظام ملی و اسلامی را در
 افغانستان بيمان آورد." يوه عجيبه خبره لا بله پکې دا وه چې همدې
 "بناروال استاد" محصيلينو ته د درس په وخت کې دا خبره هم د درس د
 يوې ضمني موضوع په توگه ياده کړې وه چې "په افغانستان کې حفيظ الله
 مين (۳۰) زره کسان وژلي، په دې دېرشو زرو کې له ۲۵ زرو څخه ۲۷
 زرو پورې د نورو مليتونو او يوازې درې زره پښتانه وو."
 په همدې پوهنتون کې يو بل تن چې هغه ته هم د افغانستان د

معاصر تاریخ د تدریس دنده ورکړې شوې وه، تر ده هم څو گامه دمخه تللی و، خپل نوټ يې داسې جوړ کړی و چې په ښکاره يې افغانستان، احمد شاه بابا او د هېواد د معاصر تاریخ نورو خبرو ته پکې سپکاوی کړی و. همدې "استاد" د انجینري پوهنځي او ځينو نورو پوهنځيو محصلينو ته په ازموینه کې داسې پوښتنې راوړې وې: "چرا احمد شاه از تاجکها پاچ میگرفتند و از پشتونها نی؟ در مورد جنایات احمد شاه معلومات ارایه دهید؟ در مورد فقر فرهنگی، عقب گرایی و خصلت قبله یی دوران حاکمیت احمد شاه معلومات ارائه نمایند؟ لشکرکشی ها و تهاجمات احمد شاه علیه کشوره همسایه بر کشور ما چقدر زیان اور بود." (۱) او داسې نور ډېرې پوښتنې. دا خو په کابل پوهنتون کې دا حال و، په مزار شریف، هرات، تخار او ځینو نورو ولایتونو کې خبره له دې هم سخته او بتره وه، په تعلیمي موسسو کې گمارل شوي اشخاص خو لا څه کوي چې خپله د دې ملي ضد ائتلاف اکثره مشرانو هم په لیکنۍ او گړنۍ بڼه په ډېرې سپین سترگۍ سره دې مسایلو ته لمن وهل، د شیعې گانو د حرکت اسلامي مشر محمد آصف محسني چې یو وخت د رباني د اسلامي دولت لومړی ویاند و، د ده په خپل اخبار {پیام جهاد، ۱۵۲مه گڼه} کې چې د ۱۳۷۵ل کال د ثور پر ۹مه نېټه خپره شوې ده، د "تاملی بر فرازهای از پیام سرنوشت ساز رهبری عالیقدر حرکت اسلامی افغانستان حضرت ایت الله العظمی محسنی" تر سرلیک لاندې د ده په نامه یو مطلب خپور کړی دی. په دې لیکنه کې راغلي دي: "زبان پشتو که گوینده گان ان يك سوم جمعیت کشور را تشکیل میدهد بر دو ثلث کشور که بفارسی تکلم میکند در مکاتب جبراً آموزش داده میشود و به حیث زبان اولی رسمی کشور قد علم میکند. ادارات دولتی و اخصاً مقامات عالییه کشوری و لشکری در انحصار اقوام چنین زی و چنان زی است و هېچکس دیگر حق ندارد، حتی استعداد طبیعی و فطری شان مهمل گذاشته میشود تا در ادارات راه پیدا نکنند. در عرصه فرهنگی نیز تعصبات ناروا و احمقانه اعمال گردیده است، و تمام امتیازات از قوم خاص و منطقه خاص بوده است. در ننگرهار

فاکولته طب ایجاد میشود ولی در بدخشان کورس وترنری هم راه انداز نمیگردد! مکاتب لیلیه، شفاخانه ها و کلینک های انسانی و حیوانی و تمام امتیازات سیاسی و اجتماعی و فرهنگی بنام خطه جنوب و جنوب شرق کشور تمام شده و تمام ساحات دیگر باید فراموشی سپرده میشود. تمام شهرهای جنوب و جنوب شرق با اعمار سرکهای پخته و خامه بهمديگر وصل میشوند ولی از مناطق مرکزی کشور يك وجب سرک خامه هم نمیگذرد. در شهر خوست خوبترین ساختمانها اعمار میگردد ولی در غور و فاریاب دواي درد دندان پیدا نمیشود...

در مورد تراکم جمعیت نیز همین گونه بیعدالتی جود دارد، ولایت لوگر با جمعیت در حدود یکصد و شصت هزار نفر با تشکیل واحد اداری اولیه صاحب امتیاز است و منطقه جاغوری در ولایت غزنی با جمعیت حدود یکصد و پنجاه هزار نفر عنوان واحد دوم اداری از خود کرده است." (۲)

د رباني د ادارې او د هغه د انډيوالانو اکثر اخبارونه او خپرونې که د هېواد دننه وې که بهر کې، د زیاتو فکري تگلوري منفي و. د "فتح" په نامه د هغوی یوه جریده چې په پېښور کې یې خپرونې کولې، د نورو ستمي خپرونو په شان لوی احمدشاه بابا ته یې د یو یرغلگر خطاب وکړ. دا کار یې د دې لپاره وکړ چې متعصب هندوان خوشحاله کړي. دوی ان دا هم وویل چې له روسانو ته چې افغانستان یې اشغال کړی و، یرغلگر ویل کېږي نو احمد شاه ته هم باید یرغلگر وویل شي، ځکه چې ده هم هندوستان اشغال کړی و."

د رباني زیاتې خپرونې په فارسي ژبه وې او اکثره ملي ضد ډلې تېلې پرې واکمنې وې، د صبح امید، پیام جهاد، پیام شهدا، قدس، بالاحصار، کابل، نامه فرهنگ، فریاد عصر، مجاهد، فرهنگ او په نورو نومونو په کابل کې خپرونې کېدلې چې اکثره یې په فارسي ژبه وې. د پښتو ونډه یا په کې په مطلق ډول نه وه او یا هم ډېره لږه، ناسمه او نامعیاري پښتو راډیو تلوېزیون کې هم همدا حال و. پښتو خپرونې او

پروگرامونه او ان د پښتو نومونې او کليشې يې بدلې کړې، سيمه ييز، قومي او ژبني تعصب ته پکې لمن وهل کېدله.

په بهر کې هغه خپرونې چې د رباني - مسعود د ادارې له خوا او يا د دوی په گټه د ايراني چارواکو په مرسته د ستم، جمعيت او نورو ملي ضد ډلو تپلو له خوا تر سره کېدلې، هغه هم له خپلو کورنيو انډيوالانو څخه شا ته پاتې نه وې. په امريکا کې د ستميانو (اميد) چې د ايران په ډاگيز مادي ملاتړ او امکاناتو افغاني ضد خپرونې کوي، تر ټولو زياتې سپکې سپورې خپروي، د دوی خپرونې نه يوازې دا چې ملي ضد ليکنې خپروي، بلکې اخلاقي، ژبنی، خوا او د قلم عفت هم په پام کې نه نيسي. دوی هغه څه خپروي چې د چا خبره لمر په دوو گوتو پټوي. اکثره متعصب او افغان ضد عناصر دا ډول هڅې تر سره کوي.

مثلاً دوی ليکي: "در کشور ما اقليتها همواره از طرف يك گروه ممتاز مورد اهانت قرار گرفته و به آنها کمترین حقوق قايل واز بسا حقوق مدنی، طبیعی و حتی حق قانونی شان محروم ساخته شده اند." (۳)

"اکثر طبقه حکام در دو صد و پنجاه سال اخير هيچ وقت جز پر کردن جيب و افزودن زوجات و اندر ها غم ديگر نداشتند و جز همين هنری نداشتند." (۴)

"چون برادران پشتون ما بالفطره و بطور مادرزاد از خدمت معاف و مستثنی بودند و انرا برای خود ننگ و عار تلقی میکردند... بناءً پشتون بودن، طالب بودن و افغان بودن يك دروغ سه مجهوله است." (۵)

او داسې نورې گڼې بېلگې.

د رباني افغان ضد ادارې به چې کله په کابل کې څو ورځې لږ دمه راسته کړه، نو بيا به يې افغان ضد تبليغات او کمپاين گړندي کړل. د دوی يوه ملي ضد هڅه هم په افغانستان کې د ملي نومونې (ترمينالوژۍ) ړنگول وو، دوی کوشنيزه کاوه چې په دولتي او علمي کچه چې په پښتو ژبه کوم نومونه ايښودل شوي وو او د ټول ملت په سطحه منل شوي وو، هغه بدل او پر ځای يې فارسي او هغه هم د ايراني - فارسي نومونه کېږدي. دوی د

ایرانی. فارسي ترویج لپاره دومره هڅې کولې چې ان ایران هم دومره گړندی پر مخ نه دی تللی. دوی له ایراني جوړښت او دود سره سره ځینې فرهنګي ټولنې هم جوړې کړې لکه "بنیاد فرهنګ، بنیاد فرهنګ غزالي، بنیاد فرهنګ اردو..." ستمي ډلو ټپلو چې مسعود او رباني ټول ورسره په یوه ملي ضد خم کې رنګېدلې وو، یو ځل هڅه وکړه چې د کابل ښار د ځینو سیمو نومونه واړوي او پر ځای یې ایراني نومونه کېږدي. دوی د کابل ښار : پښتونستان واک لپاره د (خیابان فردوسي) نومونه، د کابل د طب نستیتیوت لپاره "دانشسرای پزشکی" د کابل پوهنتون لپاره "دانشگاه نابل"، د پوهنځي لپاره "دانشکده" د راډیو ټلوېزیون لپاره "صدا و سیمای ولت اسلامي افغانستان" او ځینې نورې نومونې انتخاب کړې وې، خو د عملي کېدو امکان یې پیدا نه شو. یوازې د اطلاعاتو او کلتور وزارت لویه یې په "وزارت اطلاعات و فرهنګ" بدله کړې وه.

په دې کار کې د کابل پوهنتون ځینې پنجشیري ستمي استادان، ډاکټر عبدالرحمن، "د ملکي هوايي چلند وزیر" د راډیو ټلوېزیون رئیس شمس الحق اریانفر چې په ایراني. فارسي خورا مین و او ځینې نور گروپونه او اشخاص شامل وو. خپله رباني هم له چا نه شا ته پاتې نه شو؛ هغه هم کابل پوهنتون ته "دانشگاه کابل" نومونه په رسمي مکتوب کې کارولې وه. په پوهنتون کې دا مکتوب په دې بڼه موجود دی، "تقرر دوکتور محمد افضل بنوال به حیث معاون علمی دانشگاه کابل منظور است. با احترام، پروفیسور برهان الدین رباني رئیس جمهور افغانستان، ۱۳۷۳/۳۰/۳ ل(۶) د رباني او نور ستمیانو له هیلو او هڅو سره سره دوی په کابل پوهنتون کې په دې بریالي نه شول چې دا پردی لفظ یا رسمیاتو ته داخل کړي او یا یې پر چا ومنې، خو په بلخ او هرات کې پیا دوی ان دپلومونو کې هم دا پردی نوم داخل کړ. پخوا به دپلومونه په پښتو او انګلیسي ژبو چاپېدل، خو دوی پښتو له منځه یوړه او پر ځای یې په فارسي ژبه دپلومونه چاپ کړل. د دې ډول دپلوم متن به وګورو.

وزارت تحصیلات عالی و مسلکی
دانشگاه بلخ
سند فراغت

محترم..... فرزند... متولد... سال... در سال... شامل دانشکده طب دانشگاه بلخ
گردیده و در سال... رشته طب عمومی این دانشکده را بوسیله ماستر
موفقانه به پایان رسانیده است. سند هذا به وی تفویض گردید تا از حقوق
و امتیاز آن مستفید گردد.

رئیس دانشکده
رئیس دانشگاه مزار شریف (۷)

دوی غوښتل چې د کابل پوهنتون دپلومونو لپاره هم همدغه متن
وکاروي، خو دلته ژور عکس العمل وښودل شو، خو بیا یې هم په دپلوم
کې څو ځایه لکه "دولت اسلامي افغانستان، شماره ثبت"، فارسي، و
ځای کړه.

د رباني په اداره کې له پښتو ژبې او پښتنو سره دومره حساسیت
و، چې ده ان په خپله ټوله اداره کې داسې د کار پښتون... وژغمه چې هغه
دې د خپل قوم او ژبې استازولي وکړای شي. یانې دا اداره چې دوی
"دولت اسلامي" باله د یو قوم او یوې ژبې اداره وه. دا خبره هغه وخت ښه
په ډاگه او د رباني ملي ضد او پښتون ضد څېره هغه وخت ښه پسې
څرگنده شوه چې د ده د ادارې یو لوړ رتبه هیئت پاکستان ته سفر وکړ، کله
چې د پاکستان او د رباني د ادارې استازي سره خبرو ته کېناستل، نو "د
کابل حکومت وفد د پاکستان جمهور رئیس فاروق لغاري سره په پښتو ژبه
خبرې و نه کړې شوې، هغه مهال پاکستانی او افغاني خپرونو ولیکل چې
فاروق لغاري په صدارتي محل کې افغان وفد ته هرکلی وویلو نو ور نه یو
وغوښتل چې په کومې پښتو، اردو، یا انګلیش ژبې درسره خبرې وکړم
افغان وفد ورته خواش وکړ چې خبرې باید په انګلیسي کې وي او وې
ویل چې زموږ د وفد ټول غړي په پښتو نه پوهېږي. دلته د یادنې وړ ده چې
د پاکستان د جمهور رئیس فاروق لغاري مور پښتنه ده، نو په دې اساس

نوموړی ښه روانه پښتو ویلی شي. (۸)

کله چې پاکستانیانو په انگریزی کې خبرې پیل کړې، نو دوی په انگریزی هم نه پوهېدل، خبره بیخي مسخرې ته ووته. هغه څوک چې د خپل هېواد له ملي ژبې نه خبر نه وي، هغه به نو څه په یو بل هېواد کې د خپل هېواد استازولي وکړای شي؟

د دوی افغان ضد بوه بله بېلگه دا ده چې دوی کله "ملي سرود" جوړوه، نو هغه یې هم داسې شعر انتخاب کړ چې په هغه کې (افغان) یاد شوی نه وي. ملي سرود په هر هېواد کې د هغه هېواد په ملي ژبه وي نه په دویمه یا درېیمه ژبه. وگورئ د رباني د رژیم ملي سرود:

قلعه اسلام قلب اسيا

جاودان، آزاد خاک اريا

زاده گناه قهرمان بزرگ

سنگر زنده مردان خدا

الله اکبر الله اکبر

تيغ ايمان به ميدان جهاد

بند استبداد را از هم گسست

ملت آزاده ای افغانستان

در جهان زنجير محکومان شکست

الله اکبر الله اکبر

در خط قرآن نظام ما بود

پرچم ايمان به بام ما بودم

هم صدا و هم نوا هم وا

وحدت ملی مرام ما بود

الله اکبر الله اکبر

شاد زی آزاد زی اباد زی

ای وطن در نور قانون خدا

مشعل ازادگی را فراز
مردم برگشت شور همنما
الله اکبر الله اکبر (۹)

رباني او مسعود په خپل قومي او د ځان غوښتنې په هوسونو کې دومره ډوب و چې ان عقيدوي خواوو او آرونو ته يې هم ارزښت نه ورکاوه او له وخت لوېدلي شيان يې گڼل. يو وخت د ځينو جهادي مشرانو له خوا پر رباني او مسعود فشار راوړل شو چې جنرال بابۀ جان او ځينې نور کمونستان بايد له لوړو څوکيو لرې کړي، رباني پر دې دوو لومو کې گير و، يو خوا د ځينو جهادي مشرانو ټينگار او بلخوا د خپلو کمونستي-ستمي ملگرو خپګان. يوه ورځ يې بابۀ جان او ځينو نورو کمونيستو ستميانو ته وويل چې: "شما تشويش نکنيد، حالا عقايد شکست خورده، فعلاً بازار قوميت گرم است." نو په دې وجه يې د بابۀ جان زړه ډاډه کړ چې "استاد" خو له ما هم دوه گامه وړاندې دی. مسعود د باگرام په هوايي ډگر کې يوه ورځ چا ته ويلې وو: "اگر پيغامبر هم از طرف جنوب به کابل بيانيډ من آنرا قبول ندارم." په بۀ ويل: "ما اينطور کابل را ميخواهيم که کسی دروازه خانه تڪ تڪ کنيد، کسی نه گويند که څوک يې".

رباني - مسعود د همدغو قومي تنګنظريو او تعصب له کبله په دې فکر کې شول چې کابل بايد ټول خپل کړي، رباني د بدخشانيانو لپاره په ښار کې دننه د ځمکو تر څنګ د ده سبز دښته په پام کې نيولې وه چې پر هغوی يې وويشي او مسعود د چتملې دښته چې پر پنجشېريانو او نورو سيمه والو يې وويشي. د رباني طرح په هغه وخت کې د ده سبز د خلکو له مقاومت سره مخامخ شوه او د مسعود طرح له کابل نه له تېښتې سره سمه ناکامه شوه.

اخځونه:

- (۱) د ۱۳۷۰ ل کال په لومړي سمستر کې د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو او انجنيرۍ د پوهنځي د محصلينو څرگندونې.
- (۲) محمد آصف محسني، "پيام جهاد" جريده، د "حرکت اسلامي" خپرنی ارگان، پرله پسې گڼه ۱۵۲، د ۱۳۷۵ کال د ثور ۹ مې نېټې گڼه.
- (۳) عبد الرحمن پيمان، اميد جريده، د امريکا متحده ايالات ۲۰۹ مه گڼه، ۲ مخ.
- (۴) غلام حضرت کوشان، اميد جريده، ۲۱۰ گڼه، ۶ مخ.
- (۵) عبدالله سمندر غورياني، اميد جريده، ۱۹۵ گڼه.
- (۶) د پوهنتون د تحريراتو څانگه، دا مکتوب په عام مهظر کې د پوهنتون د هغه وخت رئيس له خوا د رباني د فرمان په توگه واورول شو.
- (۷) د محمد ظاهر د زوی محمد شفيق په نوم ثبت شوی ۲۵۳ نمبر دپلوم.
- (۸) وحدت ورځپاڼه، پېښور، د ۱۹۹۶ کال د اگست ۱۳ مه نېټه.
- (۹) د راډيو افغانستان ارشيف.

اخځونه:

- ۱- دوکتور خليل الله و داد بارش، امير حبيب الله کلکاني مردی در حريق تاريخ، پېښور، ۱۳۷۷ ال کال، ۶۶ مخ او نور بېلا بېل مخونه.
- ۲- کابلي والا، د مولانا محمد صادق حسين صادق صديقي اثر، د پوهندوی عبدالخالق رشيد تبصره، هيله مجله، ۱۳۷۶ ال کال، ۶مه گڼه، ۱۱۰ مخ.
- ۳- مولانا اغا رفيق بلند شهري، رویداد های بغاوت افغانستان، مترجم آراکوزياوال، کراچی، ۱۳۷۴ کال، ۴ مخ، ۶ مخ.
- ۴- تاريخ معاصر افغانستان، از استرداد استقلال تا انقلاب ثور، کابل، ۶۶ مخ.
- ۵- مير غلام محمد غبار، افغانستان در مسیر تاريخ، ۱۳۴۶ ال کال، کابل، بېلا بېل مخونه.
- ۶- دوکتور خليل الله و داد بارش، هماغه اثر، ۱۱۶ مخ.
- ۷- مارشال شاه ولي خان، ياداشت های من، کابل، د سردار فيض محمد خان زکريا سريزه. ج مخ.
- ۸- مارشال شاه ولي خان، پورتنی اخځ، ۲ مخ.
- ۹- سپه سالار محمد نادر خان، // // ۳۹ مخ.
- ۱۰- حبيب الله کلکاني (بچه سقاو) // // ۴۷ مخ.

د هېواد فرهنگ ته اړول شوي زيانونه

د طلا تپي له اثارو څخه

کله چې مسعود او رباني د ائتلافونو، سازشونو، توطیو، د ایران، روسیې، پاکستان، فرانسې او ځینو نورو هېوادونو د استخباراتي هلو ځلو او ګډ تفاهم په نتیجه کې کابل ته رادننه کړای شول، نو دې سره سره د ټول هېواد په لویو ښارونو او په تېره بیا په کابل کې دولتي نظام، امنیتي

جوړښت او ټولنيز ثبات ګډوډ شو. د دې ګډوډۍ په پايله کې ټولنې ته د نورو زيانونو تر څنګ درانه فرهنگي زيانونه هم واپړل شول. د نورو جګړمارانو تر څنګ خپله د رباني او مسعود جګړه مارو هم د فرهنگي مرکزونو او بنسټونو په ويجاړۍ، تباھۍ، چور او تالان کې تر هر چا زياته ونډه واخيسته. خپله د رباني د ادارې د يو تن مسوول په وينا يوازې د ۱۳۷۱ل کال د ثور په مياشت کې راډيو ټلوېزيون ته پنځه لس مېليونه ډالره زيان اړول شوی دی. (۱)

وروسته بيا په متواتر ډول راډيو او ټلوېزيون ته زيانونه واپړول شول چې ټول زيان يې له درې سوه مېليونه ډالرو څخه هم و اوښت. د رباني په اداره کې د راډيو ټلوېزيون عمومي رئيس شمس الحق اريانفر د دې زيانونو په باب داسې ويلي دي: "د مرکز د ټلوېزيون د اورېدنې او ليدنې يوازينۍ دستگاه تخریب شوې او له منځه وړل شوې چې له لس مېليونو ډالرو زيات زيان دی. د راډيو د لېږدونې شپږ دستگاهې کاملاً له منځه وړل شوي چې دا له (۳۰) مېليونو ډالرو زيات زيان دی. په (۲۰) ولايتونو او ولسواليو کې محلي ټلوېزيونونه موجود وو چې دوه ثلثه يې له منځه وړل شوي او چور شوي دي.

په (۱۸) ولايتونو کې محلي راډيوګانې موجودې وې چې درې پر څلور (درې ربعي) يې تخریب او له منځه وړل شوي دي. په ټولو ولايتونو کې د راډيو د اخذې دستگاهې او په (۴۴) سيمو او ولايتونو کې ګرځنده سينمايي دستگاهې موجودې وې چې اوس نه شته. (۲)

په ۱۳۷۶ل کال کې د راډيو ټلوېزيون مسوولينو هڅه وکړه چې راډيو ټلوېزيون ته د ور رسېدلي عمومي زيان جاج معلوم کړي. تر پلټنو وروسته يې په دې باب يو رپوټ برابر کړ. په رپوټ کې څرګنده شوې ده چې په ټوليز (کلي) ډول د افغانستان راډيو ټلوېزيون ته (۲۵۲) مېليونه ډالره زيان اړول شوی دی. خو دې سره سره ځينې کتونکي چې هغوی د راډيو ټلوېزيون دستگاهې، ستوډيوګانې، ارشيفونه، ودانۍ او نور وسايط

او وسایل لیدلي، راډيو ټلوېزيون ته رسېدلي زیان یې له درې سوه مېلیونو ډالرو څخه زیات محاسبه کړی دی. (۳)

په کابل کې د جگړو د پیل په څو لومړیو ورځو کې یوازې د کابل ښار د ښوونځیو د اړتیا وړ درسي موادو له درکه (۱۵) مېلیونه ډالر زیان اړول شوی دی. (۴)

لنډه دا چې د رباني - مسعود د ادارې په رامنځته کېدو سره د هېواد - په ځانگړي ډول د کابل ټولو فرهنگي او علمي مرکزونو ته زیان اړول شوی دی. دې کې داسې علمي او کلتوري مرکزونه هم شامل دي چې یا په بشپړ یا هم په نیمه او یا هم په قسمي ډول ویجاړ او له منځه وړل شوي دي. د یادونې وړ ده چې په دې ویجاړۍ کې د رباني او مسعود د ادارې د هغه وخت مخالفینو او د دوی مؤلفینو هم ونډه لرلې ده، خو دا ټکی هم د یادونې وړ دی چې دوی ځان د هغه وخت "د اسلامي دولت" چارواکي گڼي او دولت د فرهنگي میراثونو د ساتنې او پالنې مسولیت او دنده لري. خو د رباني او مسعود ډلې چې ځانونو ته یې "اسلامي دولت" (۱) وایه، نه یوازې چې دا فرهنگي میراثونه، مرکزونه او کلتوري شتمنۍ یې ونه ساتل بلکې تر هر چا لومړی او په زیاته کچه دوی په خپله د هغوی په لوټ او تالان لاس پورې کړ. په ۱۳۷۳-۱۳۷۴ کلونو کې په خپله له کابل راډیو نه د موزیم او نورو تاریخي آثارو په باب چې له کابل وړل شوي وو او د پروان - کاپیسا په ولایتونو کې یې یوه برخه بېرته تر لاسه شوې وه، څو خبرونه نشر شول، خو بیا هم د یاد شویو آثارو هېڅ پته و نه لگېده. دلته به په ځانگړي ډول په ډېر لنډیز سره د کابل ښار د فرهنگي، علمي مرکزونو او کلتوري میراثونو د زیانونو په اړه لنډ معلومات وړاندې کړو. دا زیانونه د ۱۳۷۱ ال کال له ثور څخه د ۱۳۷۵ د میزان تر پینځمې نېټې پورې دي.

یوازې د کابل په ښار کې په لسگونو ښوونځي چې یا په نیمه یا په بشپړ ډول له ټولو امکاناتو سره له منځه وړل شوي دي. عمومي لگښت یې لسگونو مېلیونو ډالرو ته رسېږي.

کابل پوهنتون:

پنجوس مېليونه ډالره زيان يې زغملی، ۲۱ مېليونه درسي ساعتونه يې ضايع شوي، دوه مېليونه ټوکه کتابونه يې له منځه وړل شوي، په لسگونو استادانو يې دنده خوشې کړې، پنځه سوه عنوانه علمي، ژورنالونه او زره عنوانه مونوگرافونه، تحقيقي رسالې او کتابونه، د جريدو او مجلو شپږ سوه کلکسيونه، دوه زره پنځه سوه خطي نسخې او نور آثار يې له منځه وړل شوي دي. عجيبه خبره خو دا ده چې په خپله رښاني او تر يوې مودې پورې د رياضي، فزيک، کيميا، بيولوژۍ، د نړۍ پر مخ ډېره کمه داسې بېلگه پيدا شي چې څوک دې په کوم روزنځي، ښوونځي او پالنځي کې وروزل شي او بيا دې هغه په خپله ښکته کړي او د درنو او سپکو وسلو په زرگونو گولۍ دې ورته په سينه کې تشې کړي.

د کابل انستيتوت:

د ودانيو په سلو کې دېرش برخې يې تخریب شوي. ۴۴ زره عنوانه علمي کتابونه او داستانونو ۵ زره عنوانه ليکلي ناچاپ آثار له منځه وړل شوي، لس مېليونه درسي ساعتونه ضايع شوي، په ټوليز ډول يې ټول زيان لکونو ډالرو ته رسېږي.

کابل پوليټيکنیک: د کابل پوهنتون په شان يې تر ۵۰ مېليونو ډالرو

پورې زيان زغملی، ۱۲ مېليونه درسي ساعتونه يې ضايع شوي او په لسگونو زره عنوانه کتابونه يې له منځه وړل شوي دي. د نوموړو مرکزونو تر څنگ د ټول هېواد په کچه تر ۱۵ زياتو دارالمعلمينو هم هېواد ته ښوونکي روزل. دا مرکزونه هم يا په نيمه او يا په بشپړ ډول زيانمن شوي دي.

هربي پوهنتون:

زياتې ودانۍ يې ويجاړې شوې، ټول وسايل او وسايط يې له منځه وړل شوي، په زرگونو عنوانه کتابونه يې ضايع شوي، په اټکليز ډول

بې زیان سلو مېلیونو ډالرو ته رسېږي.

هوايي او هوايي مدافع پوهنتون: اکثره ودانۍ بې تخریب شوي، کتابتون بې چور شوی، وسایل او وسایط بې غلا شوي، په اټکلیز ډول بې زیان دوه سوه مېلیونو ډالرو ته رسېږي.

د تخنیک اکاډمۍ او د پولیسو اکاډمۍ: دا هم د هوايي - هوايي مدافع او حربي پوهنتون په شان زیانمن شوي چې عمومي زیان بې لسگونو مېلیونو ډالرو ته رسېدای شي.

د اسلامي خپرونو مرکز، د پیداگوږۍ انستېتیوت، د کابل تخنیکم، د ټولنیزو علومو انستېتیوت او د کابل په لوېدیزه سیمه کې نورو علمي موسسو هم دې ته ورته زیان زغملی دی.

د افغانستان د علومو اکاډمۍ:

د اکاډمۍ د کتابونو د ساتنې گدامونه او د پلورنې اکثره ځایونه چور شوي، په سلگونو عنوانه پروژې، خطي نسخې او تر لاس لاندې کړي او کېدونکي کارونه له منځه وړل شوي دي، د اکاډمۍ ځینې ودانۍ ویجاړې شوي، عمومي زیان بې مېلیونو ډالرو ته رسېږي.

د لیکوالو ټولنه:

۱۵۰ زره ټوکه کتابونه بې چور شوي، ۳۰۰۰ عنوانه علمي کتابونه بې هم چور شوي چې د دواړو عمومي زیان بې ۳۲۴۰۰۰ ډالره کېږي. ودانیو ته بې هم د لکونو ډالرو په اندازه زیان اوښتی.

د ژورنالستانو او هنرمندانو ټولنې:

دې دواړو اتحادیو ته هم د لیکوالو د ټولنې په شان زیانونه اړول شوي دي چې لکونه ډالره اټکل کېدای شي.

خپلواکې فرهنګي ټولنې:

لکه ناصر خسرو بلخي، هرات باستان، حکیم سنایي غزنوي، انجمن فرهنګي امیر علي شیرنوايي، انجمن دوستدران مولانا، خوشال فرهنګي ټولنه او سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنه هم د خپلو امکاناتو

په حدودو کې زیانمنې شوې دي.

سینماوې:

د کابل په ښار کې ۱۶ بېلا بېلې سینماوې ځینې یې په بشپړ ځینې په نیمه او ځینې هم په قسمي ډول زیانمن شوي، چې عمومي زیان یې لسگونو میلیونو ډالرو ته رسېږي.

ملي موزیم:

د ملي موزیم دویم پوړ رانړول شوی او له دې موزیم څخه (یو لک) پارچې بېلا بېل تاریخي او ارزښتمن آثار غلا شوي دي. په دې موزیم کې د ۵۰ زرو کالو دمخه آثار هم موجود وو او داسې آثار هم پکې وو چې ارزښت یې په پیسو سنجېدلای نه شي. د ملي موزیم د آثارو مالي ارزښت له تصویره اوچت دی.

د اردو موزیم او نور موزیمونه:

د ودانۍ زیاتې برخې یې نړول شوي او په لسگونو زره عنوانه آثار ترې غلا شوي دي، دغه راز نورو سیمه ییز موزیمونه لکه د هډې، غزني، کندهار او نور هم یا په بشپړ او یا هم په نیمه ډول زیانمن شوي دي.

ملي گالري:

د ۱۳۷۱-۱۳۷۳ کلونو په موده کې ترې په لسگونو آثار غلا شول او د نورو (۶۹۲) آثارو برخلیک لا څرگند نه دی.

نندارتونونه:

یوازې د کابل نندارې په سیمه کې د افغانستان د لاسي صنایعو او نورو برخو (۱۵) لوی نندارتونونه ږنګ او آثار یې غلا شوي چې عمومي زیان یې لسگونو میلیونو ډالرو ته رسېږي.

څلي او منارونه:

د رباني د نیمواکې واکمنۍ په مهال د کابل په ښار او نورو ځایونو کې زیات تاریخي څلي او منارونه یا په نیمه او په بشپړ ډول ویجاړ شوي لکه په کابل کې د میوند څلی، د عبد الوکیل خان نورستاني څلی،

د سيد جمال الدين افغان څلى، د سناتوريم يادگاري منار، د پل محمود خان د ساعت برج، د پغمان ظفر طاق او ځينې نور.

تاريخي ودانۍ:

په لسگونو تاريخي ودانۍ هم ويجاړې شوې لکه د دارالامان تاريخۍ مانۍ، د تاجبېگ مانۍ، د ارگ دننه د دلکشا او گلخانې مانۍ، د چهلستون مانۍ، د ستالف مانۍ او ځينې نورې چې بيا رغاونه يې په لسگونو مېليونو ډالرو ته اړتيا لري.

بیهقي کتاب خپرونه موسسه:

دوه مېليونو جلده کتابونو ترې وړل شوي، ودانيو، وسايلو او وسايطو ته زيان رسېدلی چې عمومي زيان يې شپږ مېليونه ډالرو ته رسېږي.

عامه کتابتون:

يو لک عنوانه کتابونه ترې غلا شوي، د عامه کتابتون څانگې هم جوړ شوي او ودانۍ يې ويجاړې شوي چې عمومي زيان يې يو مېليون ډالرو ته رسېږي.

د ارگ کتابتون "وطن گوند" او ځينې نورو کتابتونونه هم په بشپړ ډول غلا شوي. دغه راز نور ډېرې دولتي کتابتونونه هم له منځه وړل شوي دي. د دې تر څنگ په سلگونو شخصي کتابتونو تباه شوي دي. په مجموعي ډول ټوله له منځه وړل شوي کتابونه د شل مېليونو په شاوخوا کې اټکل کېدای شي.

خپرونې:

د رباني تر واکمنۍ دمخه يوازې په کابل کې تر سلو عنوانو زياتې جريدې، مجلې، ورځپاڼې او نورې خپرونې خپرېدې، چې د رباني په راتگ اکثره په تپه ودرېدې او له منځه لاړې.

چاپخونې:

يوازې د کابل په ښار کې پنځه لس لويې چاپخونې له خپلو اکثرو وسايلو، امکاناتو، د کاغذ زېرمو سره له منځه لاړې، په دې چاپخونو کې د چاپ د ټولو ماشينونو شمېر له (۱۰۰۰) ماشينونو څخه زياتېده او هم په لسگونو ټنو کاغذ زېرمه يې لرله. د دې چاپخونو اکثره وسايل له منځه لاړل او د ځينو يې ودانۍ هم ړنگې شوې. ددې ټولو چاپخونو د ټولو شتو زيان زر مېليونه ډالره اټکل شوی دی. (۵)

اخځونه:

- ۱- د بي بي سي راډيو پښتو خپرونه، ۱۳۷۱ ال کال، د راډيو ټلوېزيون د يو مسوول څرگندونې.
- ۲- شمس الحق اريانفر، نقش وسايل ارتباط جمعی در جامعه امروز و فردا در افغانستان، کابل، ۱۳۷۴ ال کال، ۳۲ مخ.
- ۳- په ۱۳۷۶ ال کال کې در اډيو ټلوېزيون د مسوولينو برابر شوی رپوټ.
- ۴- د بي بي سي پښتو خپرونه، ۱۳۷۱ ال کال، د ښوونې او روزنې د يو تن مسوول څرگندونې.
- ۵- افغانستان ته اوښتي فرهنگي زيانونه، محمد اسمعيل يون، د ازاد افغانستان د ليکوالو ټولنه، پېښور، ۱۳۷۶ ال کال، د زياتو معلوماتو لپاره همدا اثر کتلاى شئ.

اقلیتونه، سیاستونه او سازشونه

د ټولنپوهنې علم، په بېلا بېلو ټولنو کې ورځني ژوند او سیاسي چارو دا ثابته کړې چې اقلیتونه یا لږکي په هره ټولنه کې د هغې ټولنې د اکثریت په اندول کې ثباته وي. له استثنایي حالاتو پرته دوی هغه وخت زیات سر راپورته کوي چې هېواد له عمومي بحران سره مخ وي او همدا حالت دوی د خپل ځان او ژوند د خړو بېدو او د خپلو غوښتونو د لاسته راوړلو وخت بولي، ان که د دوی غوښتنې د ټولنې او د هېواد له ملي ګټو سره په تضاد کې هم وي. هره ټولنه په خپل ځانګړي موقعیت او حالت کې د خپلو اقلیتونو له دې ډول غوښتنو سره مخ وي. اقلیتونه کېدای شي مذهبي وي یا کېدای شي قومي. هغه هېوادونه او ټولنې چې ګڼ قومیزه وي له دې ستونزو سره مخ وي. په ځانګړي ډول هغه ټولنې چې اقلیتونه یې له نورو هېوادونو سره قومي او مذهبي اړیکې لري په خطرناک ډول له دې بحران سره مخ وي.

افغانستان هم له هغو هېوادونو څخه دی چې د یو لوی (اکثریت) قوم ترڅنګ ځینې واړه قومونه او مذهبي لږکي هم پکې ژوند کوي. دا اقلیتونه

کېدای شي پر دوو کټګوريو وويشل شي: يو هغه لږکي چې له بهرنيو هېوادونو سره ژبني، قومي او مذهبي اړيکي لري او په اصطلاح د طمعي، لمسوني، هڅونې او پارونې اصلي سرچينې يې هم هماغه هېوادونه دي. دويم ډول هغه اقليتونه دي چې د هېواد په دننه کې ژوند کوي، ځانګړې ژبه، تقريباً ځانګړې کلتور لري، خو له بهرنيو هېوادو سره قومي اړيکي او نور ټينګ تماسونه نه لري.

افغاني ټولنې ته لومړی ډول اقليتونه د زيات خطر او سردردی سبب کېږي. په دوی کې تاجکيان، چې د پخواني شوروي له تاجکستان او له ژبني پلوه له ايران، ازبکان چې د پخواني شوروي له ازبکستان او هزاره ګان چې له مذهبي پلوه له ايران سره اړيکي لري، ځينې وختونه په افغانستان کې د خپلو قومي، ژبنيو او مذهبي "حقوقو" د تلف کېدو جغې پورته کوي.

سره له دې چې افغانستان يو داسې هېواد و چې د اقليت او اکثريت خبره پکې چندان مطرح نه وه، که ظلم هم شوی پر ټولو شوی او که د سوکالۍ لمر هم لګېدلی نو پر ټولو لګېدلی دی. البته د ځينو واکمنو له خوا به د پردې تېري د منځنيو او خپل اقتدار ته د خطر د له منځه وړلو په نيت پر کوم ځانګړي اتنيکي ګروپ فشار راوړل شوی وي، خو دا ټول ټال په دې مانا نه دي چې ګڼې چا پر کوم ځانګړي اقليت ظلم او تعدی کړي. د نفوسو په انډول په افغاني ټولنه کې تر ټولو خراب ژوند د پښتنو و او دی. يوازې د کوچيانو پښتنو له خواړيو ډک ژوند او د هغو د وګړو شمېر د افغانستان د هر اول، دويم او درېيم اقليت له وګړو نه زيات دی، پاتې نور پښتانه خو لا پر ځای پرېږده. له دې سره سره بيا هم په افغانستان کې ځينو اقليتونو ته منسوب اشخاص په قراره کېناستل او له لرې لرې سرچينو سره يې اړيکي ټينګ کړل، يا هغوی ورسره اړيکي وساتل او په افغانستان کې يې د "اقليتونو"، "محرومو اقليتونو"، "مليتهای ستمديده" او نورو په نومونو شعارونه پورته کړل.

له پخوا زمانې راهيسې روسان په دې ګروहे وو چې د منځنۍ

په حاکمیت کې محکومیت

له کلونو راهیسې او په تېره بیا په دې تېرو دوه درې لسیزو کې ډېر ځله دا خبرې اورېدل شوي، تحریک شوي او یا په شعوري او ناشعوري ډول ورته لمن وهل شوې چې گنې "له سوونو کلونو راهیسې پښتنو پر افغانستان حکومت کړی، ټول "حاکمیت" د دوی و او واړه قومونه او لږکي ترې محروم وو.؟!"

ظاهراً خودا خبره د ځینو ذهن تېرايستلای شي ځکه چې د پښت (نسل) له پلوه له لوی احمدشاه بابا څخه رانیولې بیا تر اوسه پورې د بچه سقاو، بېرک کارمل او برهان الدین رباني له نیمواکو او ترینگلو حکومتونو پرته چې کارمل یې کشمیری او دوه نور یې تاجیکان دي، بل چا حکومت نه دی کړی، خو که لږ څیر شو خبره داسې نه ده. په حقیقت کې په یوه وخت کې دوو متوازي حکومتونو د یوه حکومت په نوم حکومت کړی. یو حکومت هغه و چې سیاسي، دفاعي، ټولنیزې او نورې چارې یې سرته رسولې او ظاهراً اکثره پښتانه یې په حساسو پوستونو کې مقرر وو. بل دفتري او ژبنی حکومت و چې هغه ټولې چارې یې په دفتري قلمرو کې شاملولې، د کتابت او نورې چارې یې سمبالولې. په دویم حکومت کې پښتانه هم وو تاجیکان هم، قزلباشان او نور واړه قومونه هم، خو که هر

اسيا د قومونو تر ايل كولو وروسته به د افغانستان ځينې سيمې هم د همدغو قومونو د قومي اړيكو په واسطه ايل كړي، خو ځينې پښتانه د دوی پر دې نيتونو پوه وو، نو د روسانو د احتمالي او يا هم څرگند او جدي خطر په وړاندې يې پښتانه په شمال کې د يوې پولادي دېوال په توگه ودرول او هم يې د هغه ځای شاړې ځمکې پرې ابادې کړې. روسان هم آرام کېناستل او خپلې هڅې يې پيل کړې. کله چې د افغانستان په اساسي قانون (د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د وخت) کې پښتو ژبه رسمي او ملي اعلان شوه، نو روسانو د يوې تبصرې په ترڅ کې وويل "د افغانستان د دولت سياست د پښتوپالنې په لور روان دی". (۱)

وروسته يې په عملي اقدام لاس پورې کړ، کله چې پر ۱۳۴۲ ل کال "د خلکو ډيموکراتيک گوند" جوړ شو، نو "بيرک کارمل او طاهر بدخشي" چې يو يې کشميری او بل يې بدخشی ازیښک و، د کمونيستي فکر تر څنګ ملي نفاق ته د لمن وهلو په فکر وروزل او کله چې يې کارمل د ۱۳۵۸ ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د خپلو عسکرو په زور په کابل کې پر تخت کېناوه، نو د دې لپاره چې د افغانستان اکثريت ټولنه په يو مبهم ذهني جال کې راگيره کړي او هم ستر تاريخي مسووليت پر پښتنو راواړوي، نو کارمل خان "پښتون" معرفي کړ، خو د ده څېره هغه وخت را برسېره شوه چې د "حقيقت انقلاب ثور" په ورځپاڼه کې کارمل خپل خان "پښتون" معرفي کړی و او محمود بريالي چې د کارمل د پلار زوی (ورور) و خان يې تاجک ښوولی و. د اخبار تر وېشل کېدو او لوستلو وروسته دوی دې تېروتنې ته متوجه شول. وروسته يې د اخبار د ټولېدو هڅه هم وکړه، خو خلک وخته پوه شوي وو. له همدې وجې بيرک کارمل تر پايه پورې خپله بشپړه پېژندنه چاپ نه کړه، ځکه چې د ده اصل او نسب پکې څرگندېده. د ده په وخت کې قومي او ملي مسايلو ته په پټه په ډېر شدت او ښکاره په احتياط لمن ووهل شوه. د کارمل "صدراعظم" سلطان علي کښتمند په ډاگه دانيس ورځپاڼې د ۱۳۵۹ ل کال په يوې گڼې کې پښتنو ته د "اکثريت بې فرهنگ" خطاب وکړ، د "مليتونو" نومونې دود شوې، ستمي

فعالیتونه په ښکاره راڅرګند شول او په ډاګه یې د روسانو د شتوالي پلوی او د پښتنو د حاکمیت غندنه کوله. په کابل پوهنتون کې له یوه ستمي سره د شدید بحث په ترڅ کې د هغه له خولې دا خبره راوتلې چې: "برای ما بی تفاوت است چه غلامی روسها باشد چه از پشتونها، روسها خو خوب است برای ما خو يك چیزی میته، پشتونها برای ما چه میته؟".

کله چې ورته وویل شول چې تاسې خو دلته د پښتنو غلامان نه یاست، تاسې ته خو په خپله ژبه د لیک لوست زمینه برابره ده. تاسې خو ټول فرهنګي مرکزونه او هر څه نیولي دي؟ خو بیا هم هغه د زهرو په کینې لړل شوی و او چا قانع نه شو کړلای.

د کارمل په ائتلاف کې د هغه د یوه همخنګ ملګري د خولې خبره ده چې یو څوک کارمل ته راغلل او د پښتنو په وړاندې یې د هغه د سیاست د بدلېدو غوښتنه وکړه. هغه په هغه ورځ سخت نشه و او د نشې په ترڅ کې یې دا خبرې له خولې راوتلې: "پشتونها بسیار مردم مغرور و با غیرت هستند و تنها ما هستیم که غرور و غیرت اینها را شکستاده میتوانیم و بس".

د اقلیت استازو (!) او یا د اقلیت په نوم سیاستوالو دا فکر کاوه چې له پردې یارې پرته له پښتنو سیاستوالو سره رقابت نه شي کولی او نه واک ته رسېدلی شي، نو د پرديو له غوښتنو سره سم یې خپلې غوښتنې هماهنگ کړې او د هغوی په زور یې ځانونه قدرت ته ورسول. دې عمل ته په پنځوسمو کلونو کې لومړی کارمل لاس ور اوږد کړ او کله چې هغه او د هغه راوستونکي د ولس په زور له ماتې سره مخ شول، نو بیا ښاغلي مسعود او رباني د کارمل رول پر غاړه واخیست. روسانو دا ځل د خپلې ماتې د جبران په هیله رباني د کارمل په رول کې میکياژ او د کابل تر ښاره یې د سازشونو، ائتلافونو او نا چله پیسو په زور را ورساوه. مسعود او رباني هغه څه تر سره کړل چې د کارمل لاس لا ورته نه و رسېدلی. د کارمل شاګردانو او پلویانو "فرید احمد مزدک، او نجم الدین کاویاني" پر ۱۳۷۱ ل کال په مسکو کې د خپلو پلویانو یوې غونډې ته د خبرو په ترڅ

کې وویل: "موږ په افغانستان کې دوه اساسي کارونه تر سره کړل. یو دا چې قدرت مو له اکثریت نه اقلیت (له پښتنو نه تاجیکو) ته انتقال کړ او بل مو (جمیعت) له افراطي موضعي نه معتدلي موضوع ته را کش کړ."

ایران هم له کلونو کلونو راهیسې د افغانستان قومي وضعه خاړله، نو لومړی یې په ایران کې د شیعہ گانو اته گوندونه سره جوړ او په یوه گوند "وحدت اسلامي" کې یې سره متحد او بیا یې سیاسي صحنې ته را دننه کړل. کله به یې په دولت کې د ۲۵ کله د ۳۰ او کله هم د ۳۵ فیصدو حقوقو او د شیعہ مذهب د رسمي کولو غوښتنه کوله. په لومړي گام کې خو د اقلیتونو د حقوقو ټول مدعیان په یوه خپل کې سره ودرېدل "همه علیه پښتونیم" شعارونه را پورته شول. ان خبره تر دې ورسېدله چې د انسانانو په سرونو کې میخونه ټکوهل شول. چا د فدرالي سیستم خبرې پیل کړې، چا ۲۵-۳۰ فیصده حق غوښته او چا د ټولو اقلیتونو د حقوقو غوښتنه کوله، خو څه وخت لا تېر نه و چې د (اقلیتونو حامی اقلیت) لږ د خپل ۶ کیلومترۍ حاکمیت مزي ټینګ کړل نو بیا یې په خپلو اقلیتونو پسې پښې را لوڅې کړې. په افشارو کې مسعود او رباني هغه څه له هزاره گانو سره وکړل چې د هېواد تاریخ تر اوسه پورې دا ډول بېلگې نه دي ثبت کړي. د ۱۳۷۲ کال د جدي په جنگونو کې د دوستم د ازبکو ملېشو له اسیرانو سره هم همدا چلند وشو. د بي بي مهرو غوندې تر شا یې په سلگونو ازبکان ووژل او بیا یې پر ۱۳۷۳ ال کال په درېیمې او څلورمې کارته او نورو سیمو کې له هزاره گانو سره هم دا چلند وکړ. په دې برید کې یوازې څلور سوه هزاره گان لادرکه وو، د کورونو مالونه یې لوټ شول او ان پر بنځو یې تېرې وشو. په هغو شپو کې د بي بي سي راډیو دا خبر چې "یو پنجشیری د غلا پر مالونو بار د هزاره گانو له کورونو راووت" نشر کړ. عجیبه خبره خو دا وه چې یو وخت رباني جمهور رئیس (!) مسعود د فاع وزیر (!) او استاد فرید صدراعظم (!) و، خو بیا هم داحمد شاه مسعود له خوا د کابل ښار د عامه کتابتون پر دېوال داسې یو شعار لیکل شوی و: "ما خواهان حقوق اقلیت ها و خواهان انتخابات به شیوه اسلامی هستیم"

نو سړی حیران پاتې شي چې نور نو په هېواد کې کوم مقام پاتې و چې لږکیو ته ورکړ شوی وای. له دې څخه دا خبره ښه څرگندېږي چې د اقلیتونو حقوق ځینو کسانو ته یوازې هسې یوه پلمه وه. کله چې مسعود او رباني په کابل کې د نیمه واک واکوال وو نو اقلیتونو ته یې ښه حقوق ورکړل!

د لږکیو د حقوقو د مدعیانو سیاسي او اخلاقي شخصیت خو به هغه وخت ښه په ډاگه شو چې دوی به یو بل سره د گټو پر سر وړان شول او ټوپک ته به یې لاس کړ. یو ځل رباني دوستم خپل ولیعهد او قایم مقام وټاکه او هغه یې د خپلې زوی ولې. په مهرباني او لورپینې ونازوه، خو څه موده وروسته یې هغه آق او پلار د زوی پر ضد ستر جهاد اعلان کړ، له درنو جگړو، ښکېنځلو او دښمنیو وروسته بېرته پلار د زوی په حضور مشرف شو. پلار د زوی مشري او واک ومانه، ملت تباہ شو، خو دوی بېرته غاړه غړۍ شول. د ۱۳۷۱ کال په بهیر کې چې د (جمعیت) او (وحدت) د ډلو ملي ضد ائتلاف پر ځای و، نو عبد العلي مزاری د کابل ټلوېزیون نه لارې د رباني "اسلامي حکومت" (!) د "محرومو ملیتونو" (!) د حقوقو مدافع گڼه، خو کال لا وتی نه و چې د "محرومو ملیتونو" (!) د "حقوقو مدافعان" (!) په خپلو کې سره ولوېدل. عبد العلي مزاری ټول هغه رازونه فاش کړل چې د نظار پشوری د ستمي ډلې له خوا د هغوی د ائتلاف په وخت کې هغه ته ویل شوي وو.

عبد العلي مزاری د (حزب اسلامي) له (پیام آزادي) راډیو سره د ۱۳۷۲ کال د جدي له جنگونو وروسته د یوې مرکې په ترڅ کې وویل: "مسعود څو ځله ما ته هیټ راولېږه او ویې ویل چې موږ او تاسې ټول محروم ملیتونه یو، موږ باید ټول سره یو ځای او متحد اوسو او د پښتنو دوه سوه کلن استعمار ته باید نوره اجازه ور نه کړو، اوس واکمني محرومو ملیتونو ته انتقال شوې ده باید د هغې ساتنه وکړو..."

کله چې د دوستم او مسعود تر منځ اختلاف پیدا شو نو هغوی هم د رباني او مسعود د ملي ضد خبرو په اړه یو شمېر رازونه رسوا کړل. همدارنګه نظار شورا او جمعیت د کابل راډیو، ټلوېزون او د خپلو نورو

خپرونو له لارې د عبد العلي مزاری، هزاره گانو او ازبک ملېشو له ظلمونو او وحشتونو نه پرده پورته کړه. دوی ان یو د بل مخابراتي تماسونه ثبت کړل او د یو بل ډول ډول ظلمونه یې ډاگیز کړل. د هزاره گانو د "وحدت حزب" منابعو د مسعود له خوا په افشارو کې د هزاره گانو د عامه وژنې مصور ویدیو یې تلوېزیوني فلم جوړ کړی و، پنجشیرانو او نورو هم د هزاره گانو د هغو صحنو مستند فلمونه تر لاسه کړي چې د مړي نڅا (رقص مړده) یې پکې ثبت کړې ده. کله چې مسعود د کابل ښار واکمن و د هزاره گانو د وحدت حزب یوې خپرونې مسعود ته د فاشیست خطاب کړی او په دې باب یې لیکلي دي: "فرای فاشیستان، صلح نیز جنگ است. فردی که جنایت کرده است قتل عام کرده است و آگاهانه شعار "هزاره کشی" "ازبک کشی" و "پشتون کشی" داده است چگونه می تواند به صلح تن در دهد که اولین پیمانش انحصار طلبی سیاسی و فارغ شدن پایتخت ملت و حضور نظامی سکتاریزم فاشیستی است، کابل برای مسعود حیثیت همان "تخت" را دارد که در پایش "قبر" تخت نشین تعبیه شده است.

موجودیت غیر قانونی و انحصار بشیرمانه و برهنه فاشیزم کابل، بر هیچکس کمان نیست، هیچکس نمیتواند انکار کند، فاشیستان حاکم بر کابل، نه تنها دشمنی خاینانه با اقشار ملت محروم نموده، بلکه بزرگترین جفا و خیانت سیاسی و اجتماعی را در برابر سرنوشت جامعه خویش نیز مرتکب شده اند. ماهیت تبلیغات جنگی فاشیزم کابل را در برابر احزاب مخالف، صرف تبلیغ در برابر ملت ها تشکیل میدهد، اگر جنگ با جنبش ملی و اسلامی است، جنگ با ازبک ها تبلیغ میشود و حملات تبلیغاتی از طریق افواه سازی ها بر علیه کرامت و حیثیت انسانی یک ملت سازماندهی میشود، اگر جنگ با "حزب وحدت اسلامی" است با صراحت "جنگ با هزاره و از هزاره ها انتقام بگیرید" تبلیغ میکنند که حتی خود احمد شاه مسعود، در فلمی که از حمله سه روزه ماه حوت خویش بر غرب کابل تهیه کرده است، لفظ "هزاره و هزاره" را صریحانه به جای "وحدت" میگذارد و در مخابراتش صدا میزند که "خط هزاره ها...،

سنگر هزاره ها... و وقتی جنگ در برابر "طالبان" است جنگ در برابر "پشتونها" و "پشتونیزم" و حاکمیت دوباره پشتونها تبلیغ میشود." (۲)
 د "وحدت حزب" یو ویاند له بی بی سی سره په یوه مرکه کې له حکمتیار سره د خپل ائتلاف په باب وویل: "موږ تر اوسه پورې دولس ځله له مسعود سره پروتوکولونه امضا کړي او دوولس ځله هغه مات کړي دي، نو ځکه موږ له حکمتیار سره ائتلاف وکړ."

په کابل کې د رباني د څلورنیم کلنې نیمواکې واکمنۍ په موده کې دوی په اصطلاح د لږکیو د حقوقو مدعیانو په سلگونو ځله یو له بل سره ائتلافونه وکړل، خو بیا مات شول او بیا یې جگړې پیل کړې. دوی سره په سیاست کې هېڅ اخلاقي اصول او علمي معیار موجود نه و، چې د هغه له مخې د دوی سیاسي شخصیت ته اخلاقي پرستیژ ورکړي. پرهېزې ډلې چې به لږه سخته راغله، نو بېرته به یې له خپلې پخوانۍ دښمنې ډلې سره ائتلاف او سازش وکړ.

د ماشومانو په څېر یې ورځ کې څو ځله جگړې کولې او بیا سره بېرته پخلا کېدل. د دوی په هره نوې دوستۍ او دښمنۍ کې به د منافقت پټ راز پروت و. د دوی په هر نوي ائتلاف او بیا د هغه په ړتګېدو سره به زموږ هېواد ته ګڼ شمېر ډرانه زیانونه واپړول شول او بې شمېره هېوادوال به د ژوند له نعمت څخه بې برخې شول.

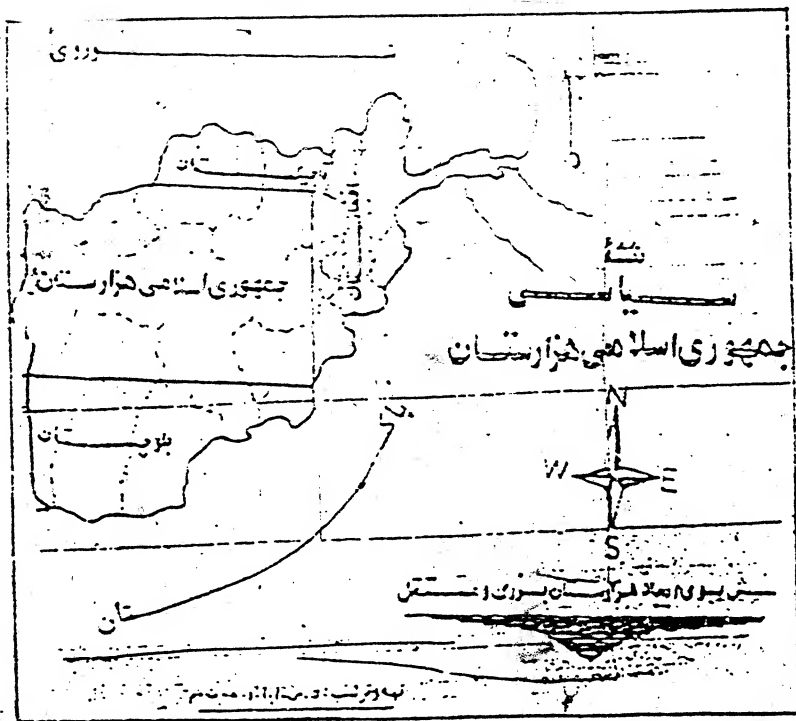
د (بچه سقاو) او (کارمل) له تجربو وروسته، له ۱۳۷۱ ل کال راهیسې دې ډلو او اشخاصو خپل هویت، سیاسي ظرفیت او کفایت نور هم څرګند کړ. د "اقلیت" په نوم شعار پورته کول او بیا د ټول هېواد د اداري چارو غوښتل او پر سیاسي چارو خېټه اچول خپله دوه متضاد فکتورونه دي. کله چې څوک په یو هېواد کې د "اقلیت" خبره او د هغو د حقوقو مسئله رامنځته کوي نو بیا څو یوازې په همدې محدود چوکاټ کې د هغه واک او صلاحیت د بحث وړ دی، نو بیا څو پر اکثریت او ټول هېواد باندې د واک خبره په خپله نفې کوي. دوی له یوې خوا د لږکیو د حقوقو چغې پورته کولې او له بلې خوا یې جمهوري ریاست، د دفاع وزارت او

اکثره دولتي پوستونه غوښتل. نو چې جمهوري رياست، د دفاع وزارت او نور مهم پوستونه د اقليت حقوق وگڼل شي نو اکثریت ته به څه پاتې شي؟ لکه څنگه چې دمخه یادونه وشوله د ټولنپوهنې له نظره لږکي بې ثباته وي او کله کله دخپلو گټو لپاره پر یو درېیمي ځواک او بهرني قوت ډډه لگوي، دغسې د پېښو رښتیني واقعیت ته هم غاړه نه ږدي. په افغانستان کې هغه لږکي چې له کوم بهرني هېواد سره قومي، ژبني او یا هم مذهبي اړیکي لري د هغو مدعیان ډېر زیات فریاد کوي.

"حزب وحدت" او "حرکت اسلامي" چې ځانونه د هزاره گانو د حقوقو ساتونکي بولي، ډېرې داسې بېلگې په لاس کې شته چې دوی اصلاً د افغانستان شتوالی نه غوښت، دوی په ایران پالنه کې دومره ډوب وو چې اصلاً د افغاني ټولنې واقعیتونه یې نه پېژندل. دوی ته د ایران داسې بې درېغه پوځي مرستې، لمسونې را رسېدلې چې هغو د افغانستان واحد جوړښت ته زیان او خطر متوجه کولای شو. د طالبانو د لوړ کچ د یو مامور په وینا موږ چې کله عبد العلي مزاری ونيو د "حزب وحدت" له دفتر څخه ځینې داسې اسناد هم لاسته راغلل چې په هغو کې دوی ته د ایران مرستې ډاگیزه شوې دي. هغه وخت چې مزاری او رباني سره مخالفین وو، نو ایران هره میاشت له مزاری سره (لس میلیونه) ډالره مرسته کوله. کله چې "حزب وحدت" پر دوو ډلو (مزاری او اکبري) ووېشل شو، نو پینځه میلیونه ډالره یې یوه ته ورکول او پینځه میلیونه ډالر بل ته! ایرانیانو دغه راز "حزب وحدت" ته د افغانستان د وېشلو دنده هم ورکړې وه. د (اېف پی) د رپوټ له مخې "په کابل کې د احمد شاه مسعود د نظار شورا او حزب وحدت تر منځ د خونړیو جگړو په ترڅ کې حزب وحدت د افغانستان په پایتخت کابل کې د "جمهوري اسلامي هزارستان" یوه نقشه خپره کړې ده. په دې نقشه کې افغانستان د تاجکستان، بلوچستان او "هزارستان" پر سیمو وېشل شوی. په دې نقشه کې یو شعار هم لیدل کېږي:

"به پیش به طرف ایجاد سرزمین بزرگ و مستقل هزاره" نقشه د هزارجاتو هغه برخې چې له ایران سره هم سرحده دي او د "هزارستان" برخې

گنډل شوي، ښکاره کوي.
 تر ټولو جالبه خبره دا ده چې د بلوڅو، تاجکو او هزاره گانو د
 تسلط له سیمو پرته نورې پاتې سیمې د افغانستان برخې گنډل شوي دي."
 وگورئ په خپله دا نقشه:

د ایران او د هزاره گانو د حقوقو مدعیانو روابط وروسته دومره ټینګ شوي وو چې دوی هر څه له وسلو نه نیولې تر پیسو پورې نېغ په نېغه له هغو نه تر لاسه کول او هغوی هم یې له کومې پوښتنې افغانستان ته راتلل او دوی ته یې مرستې رسولې. وګورئ دا لاندې سندونه چې د دوی تر منځ انکار نه کېدونکي اړیکي ښیي:

بسم تعالی HeZb-e Wahdat-e Islami Afghanistan Executive Council Northern Areas Date : _____ Ref : _____ Annex : _____	حزب وحدت اسلامی افغانستان شورای اقصای کبری صفحات شمال تاریخ: ۱۳۷۷، ۳، ۱۲ شماره: ۱۳۸ بابت: _____
برادر گرامی جناب آقای رفقای نایبند وزارت خارجۀ جمهوری اسلامی ایران در مورد واکون نامی برادر همدادی ! سلامتکم در خدمت ، ولید بذریعۀ محترم خزانۀ جناب علی خان رسول نقیالات حمدی تالی ، د محکم حین نزد جناب سیدان نقیالات نایبند می مرکز بهیال حزب وحدت اسلامی ، در لوط به قبول گیری محمول سرور امدادی بخت - نایبند تالی تالی در مرکز بهیال این حزب که بر سر می خیزد ، به لوط به پذیرش به نایبند تالی مذکره فرق محمول دلاوه نمون سازید . سلام	
حاجی محمد حسن نایب عمومی تالی حزب وحدت اسلامی فردا بعد از ظهر به نایبند تالی ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰	

رشته

برادر کرامت الله خداوند در صفت نامری

بعد از
 با ظهور که در جریان وقایع دگرگونی اخلاقی و تربیتی و احیای طایفه
 در صفت و تعالی قرار دارد که اکنون این دشمن بی زحمت بشود
 باستان بخارج را در صفت و تعالی بسیار نزدیک است و نباید که این تهدید
 به نسبت حاکم طایفه در مجموع و فتنه نفعی میگردد
 بنا بر مدام به شماست و در شریف در کنار نیروهای دینی همه متحد
 معضرات و در صفت و تعالی که با تمام قوا و توانش در صفت
 در شریف و دفاع و در کارهای نمایند و هم روزی، دست و دست نیروهای بسیجی
 و صفت و تعالی به ریاست نظامی حرکت استوار را خواهد که متاسفانه
 باید فتنه را که فتنه نظامی در برابر این جهش گرم و مصلحتی ن
 با صفت و تعالی داریم لذا از صفت و تعالی خود توقعی رود که اندک ذیل
 هر چه سریعتر صفت و تعالی به نیروهای دینی و حکم گرداند و در صفت و تعالی
 در شریف در اختیار ما قرار داده بدون تاخیر

- ۱- کلاه شنگوف - 500 قیف
- ۲- سکا - 40 قیف
- ۳- راکت - 40 قیف

- ۴- هادون 120mm - 6 قیف
- ۵- مپا راکت، کلاه شنگوف، هادون و قیف 82

در صفت و تعالی و در صفت و تعالی
 رئیس عملیات و صفت و تعالی

(۴)

څوك وو هغو ټولو دفتري چارې په فارسي ژبې سرته رسولې. له عملي پلوه دا حكومت د فارسي ژبو په لاس کې و، دا چې د پښت له پلوه هر چا په دې حكومت کې كار كړی دی او يا يې كاوه كه هر څوك وو خو څرنگه چې ټول د فارسي ژبې د پرمختگ او حاكميت سبب كېدل، عملاً فارسيوانان يا فارسي ژبي گڼل كېدای شي. له همدې كبله زياتو فارسي ژبو ورو ورو دربارونو ته مخه وكړه او له ډېرو هغو ستونزو څخه څه ناڅه بېغمه شول چې د هېواد لوی اكثريت ورسره مخ و.

په دې کې شك نه شته چې ځينې وختونه به ځينو شاهانو او دربارونو پښتو ژبې او پښتني فرهنگ ته هم څه ناڅه پاملرنه كړې وي لكه شاه حسين هوتك، امير شېرعلي خان، امير عبدالرحمن خان، غازي امان الله خان او غازي محمد نادرخان خو هېڅكله هم د اغېزو دربارونو له خوا د فارسي ژبې له حاكميت او هغې ته له پاملرنې سره پرتله كېدای نه شي. د ساري په توگه "امير شېرعلي خان د يوه فرمان په ترڅ کې عسكري چارې، اصولنامې، نومونه او نور له انگرېزي څخه په پښتو كړل" (۱) چې تر ننه پورې دوام لري، خو له احمدشاه بابا څخه وروسته په دې دومره كلونو او واكمنۍ کې هېچا هم داسې دربار ونه ليد چې د فارسي په شان دې بشپړ پښتو وي.

همدغې فرهنگي او ژبنۍ جفا، ښكېلاك او زېښناك له پښتنو شاهانو او واكمنو څخه د پښتنو د ابدې گيلې او خواشينۍ يو ناسور زخم او تپ پرې ايښی دی. دغه كار په افغانستان کې د يو واحد ملت د جوړونې په برخه کې هم يو لږ ستونزې راولاړې كړې دي.

د همدغو واكمنو ډېرې عمل په پايله کې پښتو ژبه او پښتانه له دربار او دفتري چارو څخه لرې كړای شول او فارسي ژبو يې ځای ونيو. دې عمليې ډېر كلونه دوام وكړ او داسې وخت هم راورسېد چې د محمدگل خان بابا په خبره له درباره د پښتو "مرستون" (قبرستان) جوړ شو. په دې مانا چې پښتون به په دريم نسل له معنوي (ژبنې) پلوه ختم شو. هر پښتون به چې په دربار کې كوم غټ مقام ونيو نو په خپله خو به يې پښتو زده وه خو

والسلام

وزیر امور داخلہ دولت اسلامی افغانستان
 وکیل عمومی صفی محمد خیل حزب وحدت
 اسلامی افغانستان

 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه	دفتر معارف تهران	تاریخ: ..... شماره:	به: ..... از: ..... موضوع: .....

د همدغو خوږو اړيکو په ترڅ کې يو وخت د هزاره گانو د حقوقو مدعيان دومره ايران ته نږدې شول او يا هغوی ځان ته نږدې کړل چې يو وخت ايران د افغانستان د باميانو ولايت خپل يو ولايت گانه، نو ځکه خو يې په باميانو کې څو ځايه داسې لوحې ليکل شوې وې.

جمهوری اسلامی ايران

استان باميان

جمهوری اسلامی ايران

ولايت باميان

وروستيو تجربو د درېيم ځل لپاره دا ثابته کړه - هغه څوک چې په افغانستان کې د اقليتونو او لږکيو د حقوقو تر چتر لاندې پر افغانستان د حکومت کولو نيت لري، هغه به نه يوازې ناکامېږي، بلکې لکه د (بچه سقاو، کارمل، رباني، مسعود، خليلي او مزاری) غوندې به له شرموونکي او خندني برخليک سره به هم مخامخېږي. د رباني او مسعود نيمواکه واکمني د "لږکيو" د حقوقو د مدعيانو د سياسي شخصيت، کفايت او ظرفيت ښه څرگنده بېلگه ده.

په ټولنيز ډول ويل کېدای شي چې په هره ټولنه او له هغې جملې نه زموږ په ټولنه کې لږکي نه شي کولای له مشخص، څرگند او ناڅرگند بهرني ملاتړ پرته د ټولنې سياسي اړخه ډول او ټولنيز ته سترگوانښونه متوجه کړي او يا هم داسې چارو ته لاس واچوي چې په ملي کچه د دوی له ظرفيت او کيفيت څخه لوړ وي. د لږکيو د حقوقو مدعيان کوښښ کوي چې خپله طبيعي کمزوري او سياسي بې کفايتي د منفي سازشونو، ناوړه انتلافونو او پر بهرنيو مرستو او سرچينو باندې د ډډې لگولو له لارې پټه کړي، خو عملي تجربو ښودلې ده چې دا ډول اشخاص او ډلې په هېواد کې د ادارې او حکومت کولو نه کوم ظرفيت لري او نه هم کفايت.

اخځونه:

- (۱) وفا جريده، پېښور، ۱۳۷۵ ل کال، ۱۳-۱۴ گڼه، ۵ مخ.
- (۲) صفحه نو، د "حزب وحدت" خپرونه، پېښور، ۱۳۷۴ ل کال د مرغومی ۲۷ نېټه، ۲۱ گڼه، ۲ مخ.
- (۳) شريعت جريده، د افغانستان د اسلامي امارت نشراتي ارگان، ۱۳۷۷ ل کال، ۶۲ گڼه، ۱ مخ.
- (۴) // // // // //
- (۵) // // // // ۶۵ مه گڼه، ۴ مخ.

د درېيمې سقاوۍ د مخنيوي او د افغانستان د ملي يووالي او ځمکنۍ بشپړتيا د ساتنې په باب څو وړاندېزونه

د ټولنپوهنې علم، عملي ورځني ژوند او کړکېچونو سياسي، پوځي او اقتصادي شرايطو او د دې تر څنګ بهرنيو لاسوهنو دا په ګوته کړې چې لږکي او د هغوی د حقوقو مدعيان د سختو بحراني شرايطو او له هغو سره د مبارزې تاب نه لري. کله کله داسې هم شي چې هغوی د تلې پلې ته ګوري، هره خوا چې درنه وي په همغه خوا کې ځان اچوي. هر کله چې پر يوې ټولنه بهرني يرغل او ناوړين پيل کېږي، نو زيات ګواښ او خطر يې د ټولنې اصلي او اساسي رغنده قوم ته متوجه وي. اکثريت په هره ټولنه او هېواد کې د هغه هېواد د ثقل د مرکز اهميت لري، هر کله چې په ټولنه او هر شي کې د ثقل مرکز له منځه ځي، نو هغه ټولنه خپل انډول له لاسه ورکوي. د بهرنيو ځواکونو يو ستر هدف همدا وي چې تر مطلب لاندې ټولنه بايد بې ثباته، کمزورې او له عمومي انارشۍ سره مخ کړي او بيا پرې د خپل بنسټګر او زېښتال جال خور کړي. هر کله چې په يوه ټولنه کې د واک د طبيعي، حقوقي او قانوني عنصر پر ځای مصنوعي او لاس جوړي

توکی رامنځته شي، نو په ټولنه کې په خپله د واک انډول ويجاړ شي. زموږ د هېواد په معاصر تاريخ کې درې ځله په ناطبعي ډول او د پردیو په همکارۍ او مرسته د سیاسي واک د اصلي سرچینو پر ځای د واک د یوې مصنوعي سرچینې د جوړولو هڅه وشوه. دا هڅې درې واړه ناکامې شوې، خو هر ځل زموږ هېواد ته دومره زیانونه واړول شول چې رغون یې ډېر ژر چاودون غواړي. دې هر ناتار زموږ ټولنه د پرمختګ له بهیر او نړیوال تمدن څخه په لسگونو او سلگونو کاله شاته کړه او د گران افغانستان حیثیت او نړیوال حقوقي شخصیت ته یې درون زیان واړوه. د هېواد په معاصر تاريخ کې د واک مصنوعي او کینه ییز بدلون لومړی پر ۱۳۰۷ ل کال په لومړۍ سقاوۍ سره د انګرېزانو په مستقیم ملاتړ او لمسونه او د کورنۍ ارتجاع په ملتیا د یوه غله او داره مار حبیب الله کلکاني (بچه سقاو) په وجود کې تر سره شو. په افغانستان کې د یو نوي راتوکېدلي تمدن هیلې یې وچې کړې. انګرېزانو په یوه بله بڼه له افغانانو څخه د خپلو تاریخي ماتو غچ واخیست او افغانستان یې د نړیوال تمدن او کلتور له ثمر څخه بې برخې کړ. دې ناتار (۹) میاشتې دوام وکړ او په دې نهو میاشتو کې ټول هېواد د ناامنی، تباهی، کړاو، بدمرغۍ او بې کلتورۍ په رنځ اخته شو. نږدې و چې د افغانستان جوړښت او یووالی هم له سترو گواښونو سره مخ شي. دا ناتار د افغاني غازیانو او د ملک د ژغورنډیه ځواک او د واک د اصلي سرچینو د مدعیانو له خوا ختم شو او هېواد بیا د نړیوال تمدن، پرمختګ او قانوني ژوند مسیر ونيو.

دویم ځل د ۱۳۵۸ ل کال د جدی شپږمه نېټه وه چې روسانو د انګرېزانو له تېسټ نه په استفادې سره مستقیماً د خپلو عسکرو په زور یو مجهول الهویه شخص (ببرک کارمل) د کابل پر تخت کېناوه او یو ځل بیا ټول هېواد کې هر اړخیزه بې ثباتي رامنځته شوه، له تېرې سقاوۍ نه د دې ناوړین زیانونه لا زیات وو. "د افغانستان په تاریخ کې دا کورنۍ یو ناوړین دی، که له یوې زاوې څخه ورته وگورو نو په افغانستان کې د شوروي پوځ د لس کلن شته والي (۱۹۷۹-۱۹۸۹) په موده کې هره ورځ څه ناڅه

(۴۱۸) تنه افغانان وژل کېدل (یانې دېرش تنه د رژيم ساتندويان، سل کسه مجاهدين او د بنځو، کوچنيانو او سپين پېړو په ګډون (۲۸۸) تنه غير پوځيان).

که د پورتنیو وژل شویو کسانو د هر یوه د بدن وینه (۷،۲) لیتره فرض کړو، نو هره ورځ له دریو زرو لیټرو څخه زیاته وینه پر ځمکه تویېدله او (۱۶۸۰) کسه نوي پر غم اخته کېدل چې په دې ډول لږ تر لږه لس لیتره تېرو اوښکو ګرېوانونو ته لاره میندله (لستونې مار، د نثار احمدصمد لمنلیک، ۵۵ مخ)

افغانان د ډېرو سترو قربانیو په بدل کې د هېواد د کورنیو او بهرنیو دښمنانو دا ناوړین پر شا وتمبوه او روسي بنکېلاک ته یې پر مخ داسې څپېړه ورکړه چې د خپل تاریخ په اوږدو کې یې خوړلې نه وه، خو روسانو د لوبې په پای کې یو ځل بیا له شا نه پر افغان ولس ګوزار وکړ او د رباني - مسعود په وجود کې یې دا ځل د دویمې سقاوې په شان یوه بله غمیزه پر افغانانو وتپله. دې سقاوې له لومړۍ سقاوې څخه په محتوا او مانا کې دومره توپیر نه درلود، ځکه چې دواړه د پردیو په لمسه، مرسته او لاسوهنه د واک د یو مصنوعي عنصر په توګه رامنځته شوي وو. ټولنیزې او سیاسي بې ثباتۍ او د افغانستان د حیثیت او د افغان ملت د غرور د پیکه کولو په لاره کې یې ځغلنده منډې وکړې، خو په ځینو برخو کې ان تر لومړۍ سقاوې هم دمخه لاړل. د اکثریت په وړاندې د دښمنۍ څرګندول او راپارول، د ښارونو او عامه شتمنیو لوټ او تالان، د بهرنیو هېوادونو لپاره د مداخلو د امکاناتو برابرول او په خپله د هغوی د لاس د الې په توګه کار کول، بې ناموسي، چور چپاول او نور هغه مسايل وو چې له لومړۍ سقاوې سره یې نه یوازې اندول برابر و بلکې له هغو څخه دروند هم و. تر ټوله بده خبره دا وه چې دوی په شعوري ډول د هېواد د وړانۍ، ویجاړۍ او تجزیه کولو ته ملا تړلې وه، مسعود او رباني خان د هغه ملي ضد ډلو ټپلو سرلاري او مخکېنان ګڼل چې د پردیو په ګډه همکارۍ یې د افغانستان وېشل او تجزیه کول د تګلارې اساسي ټکي وو. دوی د پردیو

په همکارۍ تر یوه حده د دې امکانات برابر کړي وو چې د هېواد سلامتیا ته خطرونه پېښه کړي، خو افغان ولس په بې ساریو قربانیو د دوی دا نېتونه او هیلې یو ځل بیا نهیل او ماتې سره مخامخ کړل؛ خو له دې سره سره بیا د وخت په تېرېدو سره د دغو ډلو فزیکي او فکري شتوالي د هېواد سلامتیا د خاورې بشپړتیا، اقتصادي ودې او د ټولنیز ژوند ښه‌رازی ته یو خطر گڼل کېږي، د دغو او دې ته ورته نورو بالفعل، بالقوه، احتمالي او اټکلیزو خطرونو د مخنیوي او بیخي له منځه وړلو لپاره دغه څو وړاندیزونه وړاندې کېږي:

❁ د اسلام سپېڅلی دین د افغانستان د ټولو قومونو تر منځ د وصل د کړۍ حیثیت لري؛ ټول قومونه او وګړي پر اسلامي عقیده راټولېږي، نو په افغانستان کې د اسلامي عقیدې ټینګښت د افغانستان د ملي یووالي د ټینګښت سبب کېږي. د افغانستان د ملي وحدت د ټینګښت لپاره د اسلام د مبین دین، تبلیغ، ترویج او ټینګښت ته اساسي اړتیا ده، دې اصل ته باید نه یوازې زموږ د ولس د دیني فریضې په توګه وکتل شي، بلکې د هېواد د ملي یووالي د اساسي عامل په توګه هم و انگېرل شي.

❁ څرنگه چې د افغانستان د نفوس غوڅ اکثریت مسلمانان دي او بیا اکثریت یې د حنفي مذهب پلویان دي، نو د اکثریت د حقوقو په پام کې نیولو سره حنفي مذهب د هېواد د رسمي مذهب په توګه منل په کار دي. ګټه یې دا ده چې د افغانستان د زیات نفوس یانې (پښتنو، لږکیو، تاجکو، ازبکو، ترکمنو، بلوڅو، یو شمېر هزاره ګانو او نورو لږکیو) تر منځ د وصل د کړۍ حیثیت لري. د حنفي مذهب تر څنګ د بل مذهب رسمي کول په هېواد کې مذهبي او قومي اختلافونه زیاتوي او ملي وحدت ته زیان رسولی شي. البته نور اقلیتونه کولای شي په خپل چوکاټ له خپلو مذهبي مراسمو څخه برخمن وي.

❁ د دیني او مذهبي یووالي تر څنګ (افغان) او (افغانیت) د هېواد او ولس لپاره داسې الفاظ او مناسب ظروف دي چې هم تاریخي او

هم قومي شاليد (پسمنظر) لري او هم د هېواد نوم له همدې لفظ څخه رغېدلی دی. هغه هېوادونه چې د قوم په نوم نومول شوي له رواني او سياسي پلوه له خپل هېواد سره د خلکو د روحي پيوستون او هېوادنۍ مينې ښکارندوی کوي او د هېواد د ملي يووالي لپاره گټور تمامېږي. نو د افغانستان ټول قومونه د (افغان) ملت په چوکاټ کې راوستل او د افغانيت د مفکورې تبليغ او ترويج هم د هېواد او د افغانستان د ټولو قومونو لپاره په گټه دي، نو د افغانيت مفکوره بايد د هېواد په روح او روان ذهن او فکر کې ترزيق، تبليغ او ترويج شي. په تېرو سترو انارشيو کې چې مخکې مو يادونه وکړه د (افغانيت) د ملي فکر او اند پر ضد په شعوري او ناشعوري ډول هڅې شوي او دا کړنې لا روانې دي، نو د هېواد د ټولو قومونو د پيوستون لپاره د اسلاميت او افغانيت د مفکورې تبليغ او ترويج ډېر ضروري دی.

د عقايدو او مذهبونو په برخه کې لکه څنگه چې دود ده د اکثريت رايه په پام کې نيول کېږي، په ژبنۍ برخه کې هم په نړيواله کچه همدا دود دی. غوره مثال يې همدا ايران دی چې په افغانستان کې په اصطلاح د لږکيو د حقوق مدعي دی. په ايران کې گڼ شمېر مذهبونه او قومونه شته، هلته ان قومي او مذهبي اندول داسې دی چې يو بل ته ډېر نږدې دی او داسې قوم هم نه شته لکه د پښتنو په شان چې په افغانستان کې د ټولو لږکيو د مجموعي نفوس له دوو برابرو څخه هم زيات دی. په ايران کې هغه څوک چې د اکثريت مدعيان دي. د هغوی قوم په ډېر کم تفاوت سره له بل هر قوم څخه زيات دی؛ د ټولو قومونو مجموعه له هغه قوم څخه ډېره زياتېږي چې په ايران کې د واک پر گدۍ ناست دی او د اکثريت مدعي دی، خو دې ډېر لږ اکثريت بيا هم په ټول ايران کې يوازې يو شيعه مذهب او يوازې فارسي ژبه رسمي کړې ده. د ايران ملت پال په دې عقیده دي چې د همدغه شيعه مذهب او فارسي ژبې رسمي کېدل او دودېدل د ايران ژوند او بقا تضمين کړې ده. دوی په دې نظر دي چې که هر کله د ايران واکمنو د مذهب او ژبې دغه مزي سست کړل، نو په هماغه وخت به د لږکيو څپه راوپارېږي، ايران به له ژبنې او قومي پلوه تجزيه شي. خو په افغانستان کې

لا ملتپالنه د ايران په شان پر افراطي بنسټ ولاړه نه ده. دلته پښتانه د ټولو لږکيو د مجموعې له دوه برخو څخه هم زيات دي، نو د دې ژبې په اساسي مانا رسمي کېدل د افغان ملت يو قانوني حق او ضرورت دی. د نورو وړو قومونو لپاره هم دا په ګټه ده چې له اکثريت سره د تفاهم او سالم ژوند لپاره د خپل هېواد ملي ژبه زده کړه او هغه وپالي. د ټول افغانستان په کچه د پښتو ژبې رسمي دودېدل او کارېدل د افغانستان له ملي وحدت او د خاورې بشپړتيا ساتلو لپاره ډېره مرسته کوي او دا د مذهب تر څنګ د ملت د جوړونې او يووالي لپاره اساسي عنصر دی. تجربو ښودلې ده، د افغانستان هغو لږکيو چې د پښتنو په فرهنگي حوزه کې يې د خپلې ژبې تر څنګ پښتو هم زده کړې، نه له پښتنو سره کينه ښيي، نه د هېواد د تجزيې خبرې کوي، نه د فدرالېزم او نه هم د بېلتون خو بر عکس هغه لږکي چې د ځينو شرايطو خصوصاً د پرديو د ژبني، فرهنگي او سياسي نفوذ، اغېز او لاسوهنو له کبله له پښتو ژبې څخه لرې ساتل شوي، په هغو کې ځينې داسې اشخاص او ډلې تېلې راوړېږل شوې چې نه يوازې له پښتو سره خپله کينه ښيي، بلکې افغان، افغانيت او افغانستان هم نه غواړي او د تجزيې او بېلتون په لټه کې دي. د پښتو ژبې عامېدل او دفتري کېدل د لږکيو د ژبو د محوه کولو په مانا نه دي، بلکې لږکي حق لري په خپلو منځو کې خپله ژبه د پوهولو راپوهولو د وسيلې په توګه وکاروي او تعليم پرې وکړي، خو کله چې خبره د هېواد کچې ته راوځي نو دوی مجبور دي د اکثريت حقوقي حيثيت ته غاړه کېږي او هغه قانون ومني چې په نړيواله کچه د هېواد د ژبني پرابلم د حل لپاره منل کېږي.

❁ د پښتو ژبې دولتي او دفتري کېدل به د هغې متبذلي بروکراسۍ مخه هم ونيسي چې د وخت په تېرېدو سره يې د هېواد د اکثريت يوه برخه د اقليت په ژبني ستم کې ورګډوله او بيا ترې داسې اشخاص جوړېدل چې ذهن او ژبه يې پردي شوي وو او د خپل هېواد پر خلاف د پرديو د لاس اله ګرځېدل. د پښتو ژبې عامېدل او دفتري کېدل د افغان ملت جوړونې لپاره يو اساسي او ستر عامل دی، چې که عملي شي د وخت په تېرېدو سره به يو واحد ملت جوړ شي او د ژبنيو او نورو

قومي ستونزو مخه به ونيسي.

❁ د دې په خاطر چې د هېواد په شمال کې د روسانو او په مرکزي آسيا کې د هغوی د نویو لاسپوڅو حکومتونو اوږده ستراتيژي او هیلې د تل لپاره له ماتې سره مخامخ شي نو د هېواد له ختیځ، جنوب ختیځ او جنوب لوېدیځ څخه دې ګڼ شمېر وګړي یا په ډله ییز او یا هم په انفرادي ډول د هېواد شمال ته ولېږدول شي او هلته دې شارې ځمکې ورکړای شي، له همدغو یادو سیمو څخه دې هغه لږ ځمکې او بې ځمکې وګړي هم تشخیص شي چې اوس د ځمکې او کور د نشتوالي له کبله کپړې، په پاکستان او ایران کې د کورنۍ د ژوندي ساتلو لپاره په کار پسې سرگردانه ګرځي. د دې کار ګټه به دا وي چې یو څو به له هېواد څخه یو اسلامي - عقیدوي او ملي - ژبنی کمربند راتاو شي، د روسانو او په منځنۍ اسیا کې هغو د لاسپوڅو حکومتونو د احتمالي فکري او پوځي یرغل مخه به ونيسي؛ بل به دا خلک له فقر او غربت څخه خلاص شي او پر دیو هېوادو ته به په کار پسې نه ورځي. د هېواد په شمال کې به د یوې ټوټې ځمکې خاوندان شي، ژوند به یې آرام شي، هغه شارې ځمکې به آبادې کړي او د هېواد د ملي اقتصاد په وده کې به برخه واخلي. بله ستره ګټه به یې دا وي چې هېواد ته د تجزیې د راتلونکي اټکلیز خطر په مخنیوي کې به مرستندوی واقع شي. د هېواد په شمال کې به قومي اندول او توازن ټینګ او د روسانو په وړاندې به د یو مدافع دېوال کار تر سره کړي. د هېواد تېرو واکمنو چې له نن څخه تقریباً اویا اتیا او یا هم سل کاله دمخه کوم وګړي له ختیځ، جنوب او لوېدیځ څخه د هېواد شمال، کندوز، بغلان، جوزجان، بلخ او نورو سیمو ته لېږدولي وو، هغوی نه یوازې دا چې هلته پراخه شارې ځمکې آبادې کړې او د هېواد اقتصاد یې تقویه کړ، بلکې د روسانو د یرغل په شا تمبولو کې یې هم کارنده ونډه واخیسته او هم یې د هېواد د تجزیې په مخنيوي کې اساسي رول ولوباوه. که چېرې په کندوز، بغلان، بلخ او د شمال په نورو سیمو کې د پښتنو شتوالی نه وای، نو کېدای شول د افغانستان د ټوټې کولو لپاره زموږ د هېواد د کورنیو او بهرنیو دښمنانو هیلې تر یوه حده بري ته رسېدلی وای.

د ليکلو امکانات يې نه و، خو بيا به يې هم څه ناڅه د وينا خپلمنځي ژبه وه. د هغه زوی به چې رالوی شو نو د هغه به گوډه ماته پښتو زده وه، په دې ډول به پښتو له ليکه په بشپړ او له وينا نه په نيمه ډول ولوېده او کله چې به د هغه د زوی زوی (لمسی) رالوی شو نو هغه به په بشپړ ډول فارسي ژبی شو او په دې ډول به پښتو هم له وينا او هم له ليک څخه ولوېده. اکاډميسين پوهاند عبدالشکور رشاد د يو يادښت په ترڅ کې د دې ډول اشخاصو يو څو بېلگې وړاندې کوي وايي "متين خان اندر راته وويل: يو وخت زه د کابل په چهاردهي که جبارخان کلا ته ولاړم چې له رئيس تميز عبدالرب خان اندر سره ووينم، کلا ته نژدې د ده زوی په مخه راغی، د پلار پوښتنه مې ځنې وکړه، ده راته وويل: "او کتی قومارش درمهمان خانه شسته" تاسې وگورئ د پلار قوميان د ده قوميان نه شول، ځکه چې هغه په پښتو خبرې کوي، دی پارسي وايي او په پښتو نه پوهېږي، ياني نه يې وايي. ده درېښي اغوستې ده او هغو خپل پښتني کالي - هغو پگړۍ تړلي دي او دی لوڅ سر دی."

پوهاند رشاد زياتوي: "يو وخت زه په لېننگراد کې وم، د ختيځ پېژندنې له پوهنځي څخه تليفون زاته وشو: ((يو ډاکټر د عالي تحصيلاتو په نيامت له افغانستان (کابل) څخه دغه اوس رارسېدلی او ستا په لټه کې دی)) ما چې په تليفون کې له نوي مېلمه سره خبرې وکړلې و مې نه پېژانده خو د وطندارۍ په خاطر مې ورته وويل: "دغه دی دستي دررسېږم زما لاره څاره" زه چې پوهنځي ته ورغلم له نوي راغلي وطندار مېلمه سره مې روغېر وکړ، اب شي ژيت (ليلي) ته مې بوته، ځای مې ورونيوه ښاغلي ډاکټر... چې خدای پاماني راسره کوله، تر کور وداني وروسته يې دا هم راته وويل: "مادرکلان مه نورزايي بود" (۲) دغه راز په سلگونو او زرگونو بېلگې شته. د پښتو ژبې يو وتلي ليکوال او څېړونکي (پريشان خټک) يوه ورځ په پېښور کې د احمدشاه بابا په ياد د جوړ شوي سيمينار په ترڅ کې د پښتنو پورتنۍ نيمگړتيا او د نورو ژبني ښکېلاک ته اشاره وکړه او ويي ويل: "دا پښتون پر دريم نسل ختم دی، ميرويس نيکه، شاه محمود هوتک

❁ د کابل ښار په شمال کې د چتملي دښته پرته ده، د کابل د دایمي امنیت په خاطر باید دا سیمه د جنوب او لوېدیځ او ختیځ پر بې سرپناه او داسې کورنیو باندې د کورنو لپاره وېشل شي چې له روسانو او د هغو له پاتې شونو سره په جگړه او مبارزه کې یې د کورنۍ یو تن غړی د شهادت مقام ته رسېدلی وي. گټه به یې دا وي چې بې سرپناه کورنۍ او د شهیدانو وارثین به پکې د یوه پناه ځای خاوندان شي او بل به له کابل نه یو عقیدوي او ملي کمربند راتاو شي.

❁ د بگرام د هوایی ډگر له څنډو څخه نیولې د کابل تر خواجه رواش هوایی ډگر پورې لویه دښته باید د هېواد ختیځو، جنوبي او لوېدیځو سیمو ځینو لږ ځمکې او بې ځمکې خلکو ته په ډله ییز او یا هم په انفرادي ډول وېشل شي. گټه به یې دا وي چې یو څو به دا سیمه اباده شي او بل به کابل په دایمي امن کې راوستل شي او د هغه عمل د تکرار مخه به ونیول شي چې په یوه پېړۍ کې دوه ځله د کابل په ښار کې جوړ شوی تمدن د شمال د یاغیانو له خوا د یو یرغل په نتیجه کې لوټ او تباه شو.

❁ د کابل په شمال کې دې تر سالنګه پورې شاړې دولتي ځمکې په ډله ییز ډول د ختیځ، جنوب، او جنوب لوېدیځ پر ځینو خېلونو وېشل شي. گټه به یې دا وي چې په دې سیمه کې به قومي انډول مراعت شي او د مرکزي دولت په وړاندې به د بغاوت امکان له منځه لاړ شي.

❁ څرنګه چې د پنجشیر سیمې اوسېدونکو ته بهرنیو او د هغو ګوډاګیانو د افغانستان د نور ولس په وړاندې یوه ناوړه کینه او فکر ورکړی، نو د دې په خاطر چې دوی د بهرنیو توطئه ګرو د لاس له نه شي او د دې سیمې، له جغرافیایي او پوځي موقعیت څخه د ټول افغانستان پر ضد گټه پورته نه کړي، نو باید دا سیمه له اوسنیو وګړو څخه تصفیه شي او اوسېدونکو ته یې د هېواد په ختیځ او یا هم جنوب لوېدیځ کې د هغو انډول او یا هم تر هغو زیاته ځمکه ورکړای شي. ملي حکومتونه حق لري د هېواد د ملي ګټو د تضمین او ملي یووالي د تامین لپاره له یوې سیمې څخه ځینې خلک بلې سیمې ته یا په موقتي یا هم په دایمي ډول ولېږدوي، کله چې د هېواد ټول جوړښتګر یوې سیمې د ډېرو کمو وګړو له خوا

زيان رسېږي، نو ملي دولت مجبور دی چې هغه سیمه یا په موقعتي او یا هم په دايمي ډول له هغو وگړيو تصفيه کړي.

که چېرې کومه داسې سیمه، ولسوالي او یا هم کوم بل ځای چې هلته پښتانه اوسېږي او په دې سیمه کې يې شتوالی د افغانستان ملي يووالي او د خاورې بشپړتیا ته گواښ او زیان متوجه کوي، ملي دولت حق لري چې هغوی هم له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته ولېږدوي.

❁ د دې په خاطر چې له افغانستان څخه د ایران لاس بيخي لنډ شي، نو د باميانو سیمې په هغو ځمکو کې چې د دولت ملکیت گڼل کېږي، باید له ختيځ، جنوب او جنوب لوېديځ څخه ځينې نور قومونه ځای پرځای شي او هغه څړځايونه چې په دې سیمه کې پخوا د کوچيانو په واک کې وو باید بېرته هغو ته وسپارل شي او هم د نورو څړځايونو او ورشوگانو په جوړولو کې دې ورسره مرسته وشي، دا به د افغانستان د مالداری لپاره ډېره گټوره ثابته شي.

❁ له ایران سره په گډه پوله کې باید جنوب او جنوب لوېديځ څخه ځينې خېلونه ځای پر ځای شي. د دې کار گټه به دا وي چې دا خلک له ایران سره مذهبي او ژبنی بېلتون لري، د ایران د لاسوهنې امکانات به په دې ډول له منځه لاړ شي.

❁ هغه فرهنگي، علمي، تاريخي، مذهبي او نور آثار چې له ایران څخه افغانستان ته راځي، باید د يو کمېسيون له خوا وکتل شي او هغه کتابونه او خپرونې چې افغاني ضد او د حنفي مذهب ضد ليکنې پکې شوې وي باید داخل ته پرېښودل شي.

❁ د هېواد شمال خصوصاً کندز او بغلان ته د سالنگ له لارې پرته باید له ختيځ څخه د يوې بلې لويې لارې د جوړېدو امکان هم برابر شي. کله چې د بېلا بېلو عواملو له کبله د سالنگ عمومي لاره له گټې وځي، باید له دې بلې لارې څخه گټه پورته شي.

ARIC

B

4-3842

AFG

7950

دويمه سقاوي

د غږونو لړۍ

۱۳۷۷

- لومړۍ سقاوي ته يو لنډ نظر
- په حاکميت کې محکوميت
- اقليت د اکثريت په رول کې
- کارمل پېژندنه او د شخصيت شننه
- پرېچم واکي پښتو او پښتانه
- د ډاکټر نجيب الله حاکميت او د پښتو محکوميت
- "برابر ملتونه" او د هغو تعبيرونه
- دويمه سقاوي
- رباني د کارمل په فکري او د بچه سقاو په عملي رول کې
- يو اساسي لوبغاړی
- د هېواد د اقتصاد ويجاړي او د پښو انقلابيون
- ټولنيز حالات
- قومي، سيمه ييزه او ژبنۍ کينه
- د هېواد فرهنگ ته اړول شوي زياتونه
- اقليتونه، سياستونه او سازشونه
- د درېيمې سقاوي د مخنيوي او د افغانستان د ملي يووالي
- او د خمکۍ بشپړتيا د ساتنې په باب خوږ انديزونه

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني

VEREIN ZUR FÖRDERUNG DER
AFGHANISCHEN KULTUR GERMANY

د خپرونو لړۍ : (۱)

افزونہ

- (۱) دوکتور خلیل الله و داد بارش: امیر حبیب الله کلکانی مردی در حریق تاریخ، پېښور، ۱۳۷۷ ال کال.
- (۲) مولانا محمد صادق حسین صادق صدیقی: کابلي والا، د پوهندوی عبدالخالق رشید تبصره، هیله مجله، ۱۳۷۶ ال کال، ۶مه گڼه.
- (۳) مولانا اغا رفیق بلند شهری: رویداد های بغاوت افغانستان، مترجم آراکوزیاوال، کراچی، ۱۳۷۴ ال کال.
- (۴) تاریخ معاصر افغانستان، از استرداد استقلال تا انقلاب ثور، کابل.
- (۵) میر غلام محمد غبار: افغانستان در مسیر تاریخ، کابل، ۱۳۴۶ ال کال.
- (۶) مارشال شاه ولي خان: یادداشت های من، کابل.
- (۷) سردار فیض محمد خان زکریاء همدا اثر.
- (۸) سپه سالار محمد نادر خان، //
- (۹) حبیب الله کلکانی (بچه سقاو) //
- (۱۰) پوهنوال ډاکتر زېورالدین زېور: د پښتو معاصر ادبیات، کابل پوهنتون، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی پښتو خانګه.
- (۱۱) محمد اسمعیل یون: د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه، پېښور، ۱۳۷۳ ال کال، د پوهاند رشاد یادښت.
- (۱۲) عبدالجلیل وجدی: افغانستان د لویې لویې سټېج، د ازاد افغانستان د لیکوالو ټولنه، پېښور، ۱۳۷۶ ال کال.
- (۱۳) والک فونډېشن د افغانستان لپاره: د افغانستان قومي جوړښت، د

او په شاه اشرف ختمه شوه، احمدشاه بابا، تیمورشاه او په شاه زمان ختمه شوه. عبدالرحمن خان، حبیب الله خان او په امان الله خان ختمه شوه. نادرخان، ظاهرخان او په داودخان ختمه شوه. د ده په نظر د دې خبرې څېړنه پکار ده چې ولې پښتون په دریم نسل ختمېږي؟ دا رنځ په دې دوه دوڼیم سوو کلونو کې روان دی، په همدې بهیر کې پښتانه فارسي ژبي کېږي. دا ناروغي هغه وخت لا پسې زیاتېږي چې تیمورشاه مرکز له کندهاره کابل ته رالېږدوي او دلته قزلباشان او نور فارسي ژبي د هغه پرشاوخوا راټولېږي او دفتري چارې پرمخ وړي. دا لړۍ همداسې په لږ او ډېر زور سره تردې نژدې لسیزو راورسېدلې. بیا به هر پښتون په کابل کې په درېیم نسل ختمېده، نو ځکه خو وزیر محمدگل خان مومند بابا کابل ته د "پښتنو مرستون" نوم ورکړ.

د دې ژبنۍ غمیزې په بهیر کې یو شمېر پښتانه هم فارسیوانان شول او ځینو نورو نافرسي ژبو وړو قومونو هم خپله ژبه هېره او فارسي ته مخه کړه. دغه راز د تزار له ناتار او د روسیې (اکتوبر) انقلاب له بري وروسته له مرکزي اسیا څخه یو زیات شمېر خلکو افغانستان ته پناه راوړه او د فارسي ژبو د شمېر په زیاتوالي کې یې برخه واخیسته. څرنگه چې دربار او دفتري چارې دوی خپل حق ګاڼه نو هر چا ان که واکمنو هم د پښتو ژبې د رسمي کولو او یا دفتري کولو هڅه کوله دوی پرې د نشنلیست، ژبپال او فاشیست ټاټې لګولې.

د پښتو پر ځای په فارسي ژبه تعلیم او تحصیلي بهیر هم د ډېرو پښتنو ژبه پرې کړه او د فارسي ژبو په لیکه کې یې ودرول. "یو الماني څېړنکي په خپله یوه اوسنۍ څېړنه کې څرګنده کړې ده چې په افغانستان کې د لوړو تحصیلاتو احصائیه ښيي چې تاجکيان ۳۹% ونډه لري او پښتانه چې د نفوسو له مخې ۵۰% دي په دویم ردیف کې راځي، یانې په لوړو تحصیلاتو کې د دوی برخه ۳۳% ده. دغه څېړونکي وايي چې که ژبه په نظر کې ونیسو، نو دا توپیر افراطي بڼه غوره کوي. په هرو شپېتو پښتنو کې چې د لوړو تحصیلاتو خاوندان دي، څلوېښت یې له پښتو ژبې سره

اښايي نه لري. ۱۴% د عالي تحصيلاتو خاوندان نورو قومونو ته منسوب دي او ۱۴% نور يې له ساداتو سره تعلق لري. دا علمي څېړنه ښيي چې پښتو په افغانستان کې مطلق حاکميت نه درلود، بلکې په اقتدار او بيروکراسۍ کې يې له نورو څخه ونډه کمه وه. دا ټولو ته معلومه ده چې د اقتدار هغه خاوندان چې پښتنو ته منسوبېدل، د ژبې او فرهنگ له مخې يې له پښتنو سره فاصله څرگنده وه. بايد ووايو په هره ټولنه کې بيروکراسي د يو جلا قشر په شکل تبارز کوي. که هغه د يو ملي يا واقعي اسلامي دولت ماشين وچلوي خيرې ټولنو ته رسېږي او که د مستبدو حکومتونو په لاس کې ولوېږي نو د يو ملت د افرادو د مشکلاتو بار درنوي. (۳)

د دغه ژبني ښکېلاک په بهير کې ځينې پښتانه فارسيوانان شول. د استاد پوهاند عبدالشکور رشاد په وينا "د ملگرو ملتو د يو رقم له مخې په افغانستان کې په سلو کې لس پښتانه فارسيوانان شوي دي." ځينو خپلواکو او مستقلو څېړنو هم د ملگرو ملتونو دا احصايه واقعيت ته نژدې گڼلې ده. په پېښور کې د "واک فونډېشن د افغانستان لپاره" يوه سروې چې د شپږو کلونو په موده کې يې کړې ده ښيي چې د افغانستان په ټول نفوس کې له ۶۲،۷۳ فيصدو پښتنو څخه ۵۵ فيصدو خپله ژبه ساتلې او ۷،۷۳ فيصده پښتانه فارسيوانان شوي دي، چې دا د هېواد د ټول نفوس په سلو کې ۸،۷ فيصده په شاوخوا کې نفوس جوړوي، يانې د پښتنو په سلو کې ۱۲،۷ فارسي او په سلو کې ۸۷،۳ پښتو وايي. دا ستم يوازې پر پښتنو نه دی شوی، بلکې پرنورو لږکيو قومونو هم شوی. "د واک فونډېشن د افغانستان لپاره" د خپلې سروې په ترڅ کې د افغانستان د قومي او ژبني جوړښت څرنگوالی په دې ډول په گوته کوي:

گڼه	قومونه	دڅخې په نسبت دقومونوفیصدي	دژبې په نسبت دقومونوفیصدي
۱	پښتون	۶۲،۷۳	۵۵
۲	تاجک	۱۲،۳۸	۳۳

۳	هزاره	۹,۰۰	۰,۰۰
۴	ازيك	۶۱۰	۵,۸۰
۵	ترکمن	۲,۶۹	۱,۴
۶	ایماق	۲,۶۸	۰

(۴)

په دې ډول د ژبې پر بنسټ دې جوړ شوي تشکيل د دولتونو حساس پوستونه اشغال کړل او بيا يو وخت داسې هم راغی چې نور يې د "اقلیتونو د حقوقو" په نوم بیرغونه وریول او خان ته يې د حکومت د جوړېدو غوښتنې پیل کړې، دا خبرې يې هم له خولو څخه راووتې چې "پښتنو پر افغانستان دوه نیم سوه کاله حکومت کړی او نور نو زموږ (اقلیتونو) نوبت دی." په همدې نیت يې خونړي جنگونه پیل کړل او په اصطلاح د اقلیتونو د حقوقو (!) خبره يې د هر چا تر غوږونو ورسوله، خو د هغه ژبني نري رنځ خبره د هېچا له خولو وانه ورېدل شوه چې په مرموز او تدریجي ډول يې د پښتون قام هویت او پیژندنه تحدیدوله. په هر ځای او د هر چا په خولو د هغه د حاکمیت خبرې تاوېدې خو د محکومیت خبره يې هېچا هم ونه کړه.

اخځونه:

- (۱) پوهنوال ډاکټر زبورالدين زبور، د پښتو معاصر ادبيات، کابل پوهنتون، د ژبو او ادبياتو پوهنځي پښتو څانګه.
- (۲) د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډګتنه، محمد اسماعيل يون، ۱۳۷۳ل کال، پېښور چاپ، ۳۶-۳۷ مخونه، د پوهاند رشاد يادښت.
- (۳) عبد الجليل وجدي، افغانستان د لويې لويې سټيج، د آزاد افغانستان د ليکوالو ټولنه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال، ۱۰۰-۱۰۱ مخونه.
- (۴) د افغانستان قومي جوړښت، واک فونډېشن د افغانستان لپاره، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز، ۱۳۷۷ل کال، پېښور، ۴ مخ.

دويمه سقاوي

يو تاريخي او سياسي عبرتناك اثر

"د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني" لپاره دا د خوبۍ خبره ده چې د خپلو ملي او کلتوري هلو ځلو په لومړي گام کې د هېواد د يو ځوان او تکړه ليکوال "سمسور افغان" يو ډېر مهم تاريخي مستند کتاب، د هېواد د تاريخ او سياست مينه والو او گرانو دوستانو ته وړاندې کوي.

د ښاغلي "سمسور افغان" دغه اثر له تاريخي پلوه، د ماضي د يوې پاڼې په توگه ارزښت لري او هم د راتلونکي لپاره د يو عبرتناک سياسي، تاريخي درس په توگه پوره پاملرنه ورته پکار ده. ښاغلي ليکوال په تاريخي برخه کې له تحليلي روش څخه کار اخيستی او د وروستيو پينځو کلونو د ډېرو حالاتو خپله له نږدې شاهد پاتې شوی او له همدې امله

اقلیت د اکثریت په رول کې!؟

کله چې په افغانستان کې "د پښتنو په حاکمیت" کې د پښتو ژبې پر ځای فارسي ژبې پرمختګ او بډاینه ومونده نو په اساسي مانا د دولت رګونه هم د دغې ژبې ویونکو لاسته ورغلل او دا یې د ژبې د حاکمیت په وجه او پلمه دومره محکم کړل چې بیا یې نو نور دربار او دفتر خپل مال ګاڼه. دې حالت په پټه له ډېرې پخوا دوام درلود، خو کله چې د اعلیحضرت محمد ظاهر خان د وخت لومړي اساسي قانون کې د ژبې مساله مطرح شوه او د افغانستان د اکثریت خلکو هیله دا وه چې نور نو باید د خپل هېواد د اکثریت او ملي ژبې خبره مطرح شي دا مساله یو ځل بیا له پردې راووته او ځینو لنډ فکرو په ښکاره ډول د پښتو ژبې مخالفت وکړ.

سره له دې چې د دنیا په هېڅ ملک کې د زیات وخت لپاره څوک د دې بېلګه نه شي پیدا کولی چې د اقلیت ژبه دې رسمي او دفتري وي، خو پر پښتنو باندې له سوونو کلونو راهیسي د دې ژبني ظلم ژرندې ګرځېدلې دي. د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د وخت اساسي قانون کې له پښتو ژبې سره د (ملي) کلمه هم یو ځای شوه او تر یوه ټاکلي وخت

پورې پښتو د دفتر ژبه پاتې شوه خو دې حالت بيا هم د ځينو کورنيو او بهرنيو توطؤ له امله دوام و نه موند او بېرته فارسي ژبه دربار او دفتر ته را دننه کړای شوه بيا نو له هغه راهيسې په وقفه يي توگه ځينې وختونه پښتو ژبې ته پام را اړول شوی او بيا له نظره غورځول شوې ده.

په دې توگه دربار او حکومت د هغه چا په لاس کې کېوتل چې د هغو ژبه دفتري وه. په دې کې شک نه شته چې د قوم، ختې، پښت او يا د تذکري له مخې به ځينې داسې پښتانه هم وو چې د وخت د حکومت په حساسو او يا هم په لومړيو پوستونو کې مقرر وو، خو دا ټولو ته څرگنده ده چې د هغو د اکثريت نه پښتو زده وه او نه يې پښتو ژبې ته پام کاوه. له دې څخه دا څرگندېږي چې اصلاً حکومت، خصوصاً فرهنگي او ژبني حکومت بل چا کاوه او د پردې پر مخ بل څوک و. يو وخت نو بيا داسې هم راغی چې د ژبې پر بنسټ همدې تشکل د پښتو د اکثريت واقعيت او حقيقت دروغ وگاڼه. په اخبارونو، رسمي او نارسمي غونډو کې يې د پښتو ژبې - او د پښتنو د تاريخ د تحريف او ړنگونې هڅې پيل کړې او دا خبرې يې له خولو را ووتې چې نور نو زموږ نوبت دی، ځانونه يې د اکثريت په رول کې ودرول، د غلطو احصايو او ارقامونو په خپرولو يې پيل وکړ. د دې هڅو او عملونو په نتيجه کې د توطؤ او سازشونو له لارې ښاغلی احمد شاه مسعود او ښاغلی رياني د "اسلامي دولت" (!) په نوم د يوې جنجاليزې او طاعونيزې ادارې د مشرانو په توگه کابل ته راننوتل او ښځه په ښځه يې د "اقليتونو د حقوقو" او د "اقليتونو د حکومت" انگازې پورته کړې. کله چې دوی د کابل د ترينگلې نيمواکې واکمنۍ پر گدۍ کېنول شول، نو بيا يې د غلطو احصايو له لارې ځان اکثريت ته قريب کړ، دولتي او سياسي چارو پر مخ بيول يې خپل طبيعي حق (!) وگاڼه.

کارمل: پېژندنه او د شخصیت شننه

هره ټولنه او ولس ځانته د ویاړونو، پرمونو، نېکمرغیو، بدمرغیو، غمیزو او کړاوونو شپې او ورځې لري. دا پېښې او یادونه د ولس په ذهن کې انځور شوي وي او له یوه نسل څخه بل ته انتقالېږي. څرګنده خبره ده چې پېښې په خپل سر نه رامنځته کېږي. هغه اشخاص چې د ذهني، فکري، اخلاقي، ټولنیزو او نورو ښېګڼو له پلوه کمزوري وي او لویو کارونو ته لاس اچوي نو نتیجه یې ډېره کرغېړنه راوځي. دا ډول اشخاص د منفي کرکټرونو په توګه د ولس په ذهن کې ځای نیسي او ولس ته د ورارول شوي زیان او درد له کبله د هغو د سختې کرکې سبب ګرځي. زموږ د هېواد د معاصر تاریخ تر ټولو بدمرغه ورځ د ۱۳۵۸ ل کال د مرغومي شپږمه نېټه ده. د دې غمیزې مرکزي کرکټر بیرک کارمل و چې په نوموړې نېټه د شوروي اتحاد د "۸۶" (۱) زره کسيز پوځ په زور د کابل پر تخت کېنول شو.

"بیرک کارمل د جنرال محمد حسین خان زوی د بگرامي د کمريو اوسېدونکی و. د بیرک کارمل د نیکه محمد هاشم پلرونه هندوستانیان دي

چې له کشمیرنه پنجشیر ته راغلي دي. د بهرنیو چارو د پخواني وزیر عبدالوکیل نیکه د نوموړي پلار (محمد حسین) حربي ښوونځي کې شامل او وروسته یې خپله لور هم ورته ورکړه. بېرک کارمل د کابل پوهنتون له حقوقو پوهنځي څخه فارغ شوی او بیا یې د پلان په وزارت او ځینو نورو دولتي ارگانونو کې کار کړی دی. نوموړی د ۱۹۶۵ - ۱۳۴۳ کال د (خلکو دیموکراتیک ګوند) د لومړۍ کنگرې له غړو څخه و. وروسته یې د (پرچم) په نامه یوه بېله سیاسي ډله جوړه کړه. (۲)

ده د خپل سیاست دپیل له کلونو څخه د شوروي اتحاد له سفارت سره لار درلوده په همدې وجه خو روسانو تر بل هر چا پر ده زیات باور درلود. دی د شوروي سفارت کارکوونکو ته دومره نژدې و چې د هغوی په ډېرو خصوصي غونډو او مېلمستیاوو کې هم د ګډون بلنه ورکول کېده. د (پلوشې) جریده په خپله یوه ګڼه کې د سردار محمد داودخان د وخت د کابینې د یوه غړي له خولې لیکي: "موږ په کابل کې د شوروي سفارت له خوا رسماً د ځینو خبرو لپاره نوموړي سفارت ته بلل شوي وو، کله چې سفارت ته وردننه شوو نو د سفارت کارکوونکو موږ ته هرکلی ووايه، دی (کارمل) هم لکه د سفارت د یوه غړي په توګه د هرکلي ویونکو په ډله کې ولاړ و." (۳)

جنرال اکساندر لیاخوفسکي په افغانستان کې جنګېدلی روسی جنرال په خپل کتاب (د افغانستان غمیزه او مېړانه) کې د بېرک کارمل په باب لیکي: (... هغه د کې، جی، بی سړی و. د خپلې (واکمنۍ) په وروستیو کلونو کې یې د شرابو څښل ډېر کړل. ان د کې، جی، بی مشر یوري اندروپوف چې د کارمل حامی او ملاتړ و په دې هکله هغه ته ډېر نصیحتونه وکړل خو ګټه یې ونه کړه. ورځ تر ورځې جوته ده چې کارمل په روغه لار د تګ وس نه لري خو بیا هم چا د هغه د ګوښه کولو تکل نه کاوه. ځکه چې ترشا یې کې، جی، بی ولاړه وې." (۴)

د کې، جی، بی په سازمان کې د غړیتوب خبره خپله کارمل هم نه ده پټه کړې. پر ۱۳۶۴ ل کال په کابل کې د کارمل د رژیم له خوا د (کې

جي بي سازمان) د تاسيس كاليزه نمانځل كېده. د هغه وخت د "دولت" د دولتي خدمتونو د لوی رياست (خاد) د سياسي چارو په رياست كې چې (عارف صخره) يې رئيس و، يوه ډېره لويه او ځانگړې غونډه جوړه شوې وه، كارمل تر غونډې دمخه (عارف صخره) ته په شفاهي او خصوصي خبرو كې په ډېر غرور او افتخار سره دا خبره وكړه. "من افتخار ميكلم كه هر افغانستان اولين شخص بوم كه عضويت پر افتخار اين سازمان نجات بخش را حاصل كړده بوم".

"جگړن ولاديمير كوزيچ كين چې په ايران كې د افغانستان په ارتباط د كې جي بي مامور و د ۱۹۸۲ كال د نومبر پر ۱۱ نېټه يې له بي بي سي سره د يوې مركې په ترڅ كې دى (كارمل) د كې جي بي يو لوړ رتبه مامور وباله" (۵) د همدغو روابطو نتيجه وه چې دى په چكوسلواكيا كې د افغانستان له سفارت څخه په مخفي ډول مسكو ته بوتل شو.

د كې، جي، بي د جاسوسي ضد مشر تورنجنرال لوكين وايي: "كې، جي، بي كولای شول چې د ټولنو او افرادو په خصوصي او عمومي تاريخ كې دلون راولي او د كماندو داسې افراد يې په واك كې وو چې د شوروي له پولو د باندې هم په هر ډول تهاجمي او تروريستي عملياتو لاس پورې كړي چې له همدې قطعي نه يوه ډله چې په مستعار نامه (زينت) يادېدل، د سفارت د ساتنې په پلمه كابل ته ولېږل شوه او د جنرال ويكتور پاپوتين قوماندې ته ورکړل شوه." (۶)

جنرال لياخوفسكي هم په خپل كتاب (د افغان غميزه او مېړانه) كې قدرت ته د كارمل د رسېدو او د جدي د شپږمې نېټې په باب ليكي: "كه څه هم افغانستان ته د شوروي لښكرو د منظمو فرقو د لېږلو لپاره د دسمبر ۲۵ (د مرغومي څلورمه نېټه) ټاكل شوې وه خو يو شمېر ضربتي ټولگي د امين د وژلو لپاره مخكې په شوروي سفارت كې ځاى پر ځاى شوي وو. د دسمبر ۲۵ نېټه د كابل د خواجه رواش په هوايي ډگر كې د افغانستان د وسلوال پوځ ټول روسي سلاكاران پټ جرگه شول، همدلته دوى ته امر وشو چې د افغانستان پوځ دې خنځى او د شوروي د لښكرو خلاف

د جنگېدو وړتيا دې ترې سلب شي.

د (تاج بېك) په غونډۍ كې د امين د استوگنځي د نيولو عملياتو ته د (شورم ۳۳۳) مستعار نوم وركړ شو او مشري يې د كې، جي، بي د افسر بايارينوف پر غاړه وه. د همدې مقصد لپاره بگرام نه د جگړن خال بايف په مشرۍ او شوروي مسلمانو وگړو نه جوړ په اصطلاح (مسلمان كنډك) هم په دارالامان واټ كې ځاى پر ځاى شو. د عملياتو وخت د جدي د شپږمې نېټې د شپې لس بجې ټاكل شوى و. خو وروسته د شپې نهو او په پاى كې د ماښام اوه نيمو بجو ته رالڼد كړاى شو)) د ليكوال په عقیده د دې تغير علت دا و چې امين د كې، جي، بي د نقشې خلاف په زهرو مړ نه شو او په كار وه چې بې ځنډه د عسكرو په زور له منځه يوړل شي. لياخوفسكي ليكي چې "افغاني عسكرو سخت مقاومت وكړ او سره له دې چې درندې وسلې يې (مشاورينو) له كاره غورځولې وې ترپايه د شورويانو خلاف وجنگېدل. حفيظ الله امين د خپلو دوو صغيرو زامنو او نورو خپلوانو سره يو ځاى ووژل شول. د دوى مړي د تاج بېك غونډۍ ته خپر مه په كندو كې تر خاورو لاندې كړاى شول." (۷)

تورن جنرال لوكين وايي: "د مرغومي په پينځمه نېټه د كې، جي، بي له مشر اندروپوف سره ناست وم چې له كابل نه د كې، جي، بي نماينده د امين د وژلو او د عملياتو د برياليتوب خبر وركړ. اندروپوف احساساتي شو او وې ويل چې كارمل ژر پيدا او د بيانيې متن ورته جوړ كړئ!" (۸)

"بيا له تاشكند راډيو نه د حفيظ الله امين د وژلو اعلان له يو اشنا ستوني نه راووت او دا اعلان د مفصلې وينا په ترڅ كې د هغه له خوا د تاشكند د راډيو په څپو كې څو ځلي تكرار شو، چې وروسته يې خپلې غلطۍ ته پام شو، كابل راډيو يې قطع او خپله خپرونه يې د كابل راډيو په نامه كړله." (۹) كله چې كارمل د امين له مرگ نه پوره ډاډمن شو نو د كې، جي، بي، له مېلمستون نه هم خپلو تښتېدلو ملگرو سره بېرته كابل ته راوستل شو او پر تخت كېنول شو. برژنيف او روسي مشرانو ده ته د يو تلگرام په ترڅ كې د برياليتوب مباركې وركړه. (۱۰)

د افغانستان د خلک د دموکراتیک کونډ د مرکزي کمیټې عمومی منشی . د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د انقلابي شورا رئیس او صدراعظم بېرک کارمل د شوروی اتحاد د کونولیسټ - کونډ په سپړویشتمه کنگره کې د وینا کو لو په وخت کې .

د ټین سغزانی بېرک کارمل د بیست	سیاسنژادی نمایم .
شدهین کنگره حزب کو نیست اتحاد شوروی:	رفقا و دوستان عزیز !
رفیق کرامی لیو نید ایلچ بریژنف !	ما حامل صهیانه ترین و پر شور نرین
رفقا و دوستان عزیز !	شادمانیا و سلام ها ، احساسات پساک ،
از همه اولتر اجازه د هید تابعناسبت	دوستی و احترام عمیق کمیته مرکزی حزب
دویتیبه از هیات نمایندگی حزب ما برای	د دموکراتیک خلق افغانستان ، تمام اعضای
ترسکت در کنگره حزب پر افتخار لنین کبیر	حزب و زحمتمکشان افغانستان بشما و از
مهل آمده است از صمیم قلب ا بلس از	طریق شما به تمام کمو نستی ی بودوی
	و به خلق کبیر کشور شوراها هستیم .

کله چې کارمل د کابل پر تخت کېنول شو بیا نو ده په زغرده د شوروي پر دوستۍ او اړیکو ویاړ کاوه، ان دا چې د یوه محفل په ترڅ کې یې د گرمو احساساتو په وجه خپل هر څه په ډاگه کړل. نوموړی د روسپالنې په مینه کې دومره ډوب و چې ان د خپل زوی نوم یې (واستوک) ایښی و او د شوروي اتحاد دوستي یې تلپاتې او خلل نه منونکې بلله.

سره له دې چې ده د جدي انټې پېښه (د انقلاب نوی بشپړتيايي پړاو باله) خو د دې پړاو په بري کې یې د شوروي له رول څخه په خپله پرده اوچته کړه، دی وايي: "هرگاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد شوروی سوسیالیستی نمیبود انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحله نوین خود نمیگشت و امروز نه تنها در افغانستان بلکه در منطقه يك فاجعه عظیم تاریخ رخ میداد." (۱۱)

نوموړي د گران هېواد د ویاړونو، پرتمونو او رمزونو د ماضي پانې نه وې لوستلې، د هېواد ژوند، بقا او پایښت یې په "ستر شوروي اتحاد" پورې تړلي گڼل. په سلگونو ځله به یې په رسمي او خصوصي غونډو کې دا خبرې تکرارولې "که د شوروي اتحاد د محدودو قواوو شته والی نه وای نو زموږ هېواد به د امپریالیزم خولې ته لوېدلی وای." (۱۲)

"درحالی که استقلال ملی کشور ما را خطر جدی ناشی از تجاوزات امپریالستی تحدید می کرد یکبار دیگر دوست بزرگ و آزموده شده مردم افغانستان اتحاد شوروی در کنار ما قرار گرفت." (۱۳)

ده د خپل هېواد عظمت غیرت او همت ته نه کتل، یوازې جغرافیایي حدود او نفوس د شمېر څرنگوالي او ځینو مادي وسایطو یې د ذهن سترگې وړتې کړې وې ځکه یې نو په خپلو خبرو کې خپل هېواد (ډېر کوچنی) او خپل دوست هېواد یې (ډېر لوی) معرفي کاوه.

"کمک بلاعوض خلقهای شوروی به مردم افغانستان نمونه برجسته است در مناسبات بین المللی در رابطه کمک حسنه يك کشور بزرگ و کبیر با يك کشور کوچک."

ده زيات زيار ايسته چې د ژوند په ټولو چارو کې د شوروي اتحاد له تجربو او کړنونه گټه پورته کړي که د افغاني ټولنې له ژوند چارو سره سمون خوري او که نه؟ دا نو بېله خبره ده خو د ده هڅه دا وه چې د دوو بېلابېلو ټولنو ژوند هماهنگ وښيي او په اصطلاح د شوروي اتحاد له تجربو څخه استفاده وکړي نو ځکه به يې په زياتو غونډو کې د شوروي اتحاد پر تجربو ټينگار کاوه. د ښځو يوې غونډې ته د خبرو په ترڅ کې د دې تجربو يادونه او د ځوانانو يوې غونډې ته د تجربو د يادونې تر څنگ د شوروي اتحاد د ځوانانو د کمسمول له سازمان څخه مننه څرگندوي: "بشریت مترقي تجارب ارزښمندی در ارتباط با جنبش زنان اندوخته است در زمینه بيش از همه تجربه تاريخی کشورهای سوسيالستی و در درجه اول اتحاد شوروی ارزش والا و بزرگی دارد" (۱۴)

"اجازه راکړئ چې د هېواد د ځوانانو د دغې سترې غونډې او پيوستون په کار کې د زړه له کومې د ښو او لويو برياليتوبونو هيله وکړم او يو ځل بيا د سوسيالستي هېوادونو د ځوانانو د بين المللي سازمانونو په سر کې د شوروي اتحاد د لېنني کمسمول سازمان مخکښو استازيو ته خپلې مننې څرگندې کړم" (۱۵)

ده به تل دخپلو خبرو په ترڅ کې پرڅو خبرو باندې ډېر ټينگار کاوه: "د افغان شوروي دوستي او د انقلاب نوی پړاو"، ده په دې يادونو کې د افراط ترورستي بريده ځان رسولی و. "اگر مرحله نوين انقلاب صورت نمی گرفت اکنون افغانستان در نقشه سیاسی جهان وجود نمیداشت" (۱۶) "دورنمای دوستی افغان شوروی خلل ناپذیر و خدشه ناپذیر است و از يك پیروزی به پیروزی دگر موج به موج به طرف تکامل و استحکام خود پیش میرود" (۱۷)

دی د جدي له ۶ نېټې وروسته شوروي ته د خپل سفر اهميت داسې څرگندوي: "د ثور انقلاب د نوي پړاو له برياليتوب څخه وروسته په بين المللي لحاظ زموږ لپاره ستره سياسي پېښه هماغه شوروي اتحاد ته زموږ د گوندي او دولتي لوړې رهبري د هيئت سفر او په مسکو کې د

افغانستان او شوروي اتحاد د خبرو بريالي سرته رسول وو. د دغو خبرو اهميت د اوسنۍ شېبې د خبرو له چوکاټ څخه ډېر لوړ دی او ځينو برخو کې د دوه اړخيزو اړيکو له چوکاټ څخه هم لوړ ځي. "(۱۸)

بیرک کارمل د سیاسي او علمي پوهنې په څېړنه او د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت او شوروي اتحاد ترمنځ دوستانه اړیکو په پیاوړتیا کې دخپلې برخې اخیستنې په ویاړ د شوروي اتحاد سیاسي او علمي پوهنې د څېړنو د ټولنې لوی هدال (واویلوف) ترلاسه کړ. عکس: بیرک کارمل ته ددغه هدال د ورکولو د مراسمو یو کوبه چې د شوروي اتحاد د پوهنې د څېړنو له خوا ورکول کېږي.

که په پورته عبارت کې د (چوکاټ) کلمې ته څېړ شو ډېرې سپورې ماناوې ځنې راوځي؛ په عادي ورځینۍ محاوره کې هم له (چوکاټه وتل) په منفي مانا کارول کېږي خو ده د کلمو پر ځای کارونې ته هم پام نه دی اړولی، هغه دوستي چې له چوکاټه ووځي نو طبیعي ده چې نور څه ترې راولاړېږي. بله خبره چې ده د هغو په باب بېلابېل متضاد نظرونه څرگند کړي هغه د شورويانو د راتګ مسئله وه. سره له دې چې موږ پورته یادونه وکړه چې ده به ویل: "هرگاه کمک های بی شایبه و برادرانه اتحاد جماهیر شوروي سوسیالیستی نمیبود انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحله

يې کتاب د يو لړ مستندو پېښو، لکه کلکسيون داسې دی
 موږ دغه راز ښاغلي حاجي فضل الرحمن، انجينر حبيب رسول،
 ډگروال حضرت رسول، ډاکټر عبدالرسول، سيد آغا کونړي، ډگروال حضرت
 عمر او شېرولي شېر خڅه هم د زړه له کومې مننه کوو چې د دغه مهم
 کتاب د چاپ د لگښتونو له برابرولو سره يې د "افغانستان د کلتوري ودې
 ټولنه" د دې جوگه کړه چې دغه اثر چاپ کړي.
 باور لرو چې د دغه کتاب مطالعه به د افغانستان د اوسنيو پېښو
 له څېړونکو، مينه والو سره د پېښو په ښه څېړنه کې پوره مرسته وکړي.
 په درناوي
 د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه
 جرمني

نوين خود نيمگشت" (۱۹) خو بيا به هم کله کله ده ويل چې د شوروي پوځيان د افغانستان - شوروي د ۱۹۷۸ کال د دسمبر او د ۱۳۵۷ کال د قوس د ۱۴ نېټې د تړون پر اساس چې د ده په قول د دواړو هېوادونو د حکومتونو تر منځ شوی و راغلي دي. کله به به يې ويل چې د ملگرو ملتونو د منشور د ۵۱ مادې پر اساس راغلي خو کله چې به پرې د هېواد په دننه او بهر کې انتقادونه او فشارونه له حده زيات شول نو بيا به يې ويل چې دا خو "امين راوستي" (!) دا خبره ده هغه وخت کوله چې نور نو پر خپل او د روسانو پر بري ورته شک پيدا شوی و. د خپل قدرت پر لومړي کال خو يې خان د شوروي اتحاد يو وجود باله او دا وياړ (!) يې چا ته نه ورکاوه او همدا به يې ويل: ((دراين دوستي و در اين روابط ميتوانيم بگويم که هيچ قدرت در جهان اعم از ارتجاع سياه، امپرياليزم جهاني، شونيزم چين و دگر نيروهای طاغوتی هرگز نمیتوانند کوچکترين خدشه وارد سازند" (۲۰)

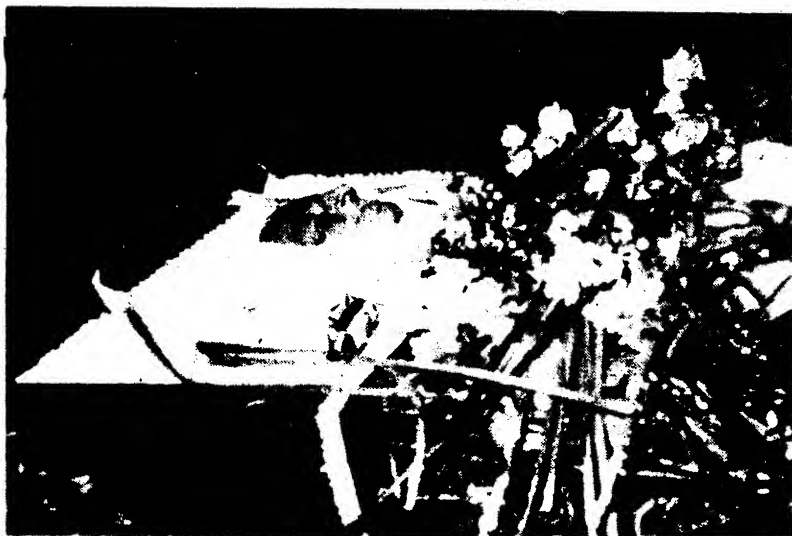
"زنده باد دوستي خلل ناپذير جمهوري دموکراتيك افغانستان و اتحاد شوروی دوست و برادر جاودان و همیشه گي ما" (۲۱)
د اسوشتيد پرېس خبريال له ده څخه پوښتنه وکړه. "قسميکه جلالتماب شما فرموديد و قبلاً گفتيد که امين ايڅنت امپرياليزم امريکا بود پس اوچرا قشون شوروي را در افغانستان دعوت کرد؟"
خواب: "حفيظ الله امين ايڅنت امپرياليزم امريکا از اتحاد شوروی طلب کمک قطعات محدود نکرده بود بلکه اين کمک به اراده و تصويب نزديک به اتفاق ارای شورای انقلابی جمهوری ديموکراتيك افغانستان صورت گرفته است. (۲۲)

دلته که له انقلابي شوروی څخه مقصد د نور محمد تره کي "انقلابي شوروی" وي نو دهغه په ژوند خوروسان رانغلل نو دهغه له مرگه وروسته روسانو د هغه تړون عملي کاوه؟ او که د امين د وخت له "انقلابي شوروی" څخه مقصد وي نو هغه خو دی خپله ردوي چې امين نه دي راغوښتي.

بله عجیبه خبره خو دا ده چې راغوښتنې هغو دي (!) خو قدرت ته
یې دی ورساوه؟ (۲۳)

د کارمل د ګوداګیتوب او د هغه د منفي شخصیت په باب خورا
زیات اسناد اولیکنې خبرې شوې دي خو موږ دلته یوازې د ده د خپلو
خبرو او څرګندونو په څو بېلګو بسنه کوو.

د افغانستان د معاصر تاریخ دا توره او ذلیلنه څېره په پای
کې د خپل بادار په غېږه (مسکو) کې ساه ورکړه او مړی یې د
افغانستان د بلخ ولایت د حیرتانو په سیمه کې خاورو ته وسپارل شو، خو
د افغانستان سپېڅلې او غیرتي خاورې د ډېر وخت لپاره ونه شو زغملی
او تر یوه ټاکلي وخت وروسته د ځینو په قول کله چې د طالبانو
د اسلامي تحریک سرتېري سیمې ته ورسېدل نو د ده مړی یې له قبره را
ووېست او د امو په دریاب کې یې ګوزار کړ، د امو دریاب هغه له خپلې
کرغېږنې ماضي او بدرنګیو سره د خپلو اوبو تل ته ښکته کړ او په دې
ډول د تاریخ یوه توره څېره د تل لپاره د تورو اوبو په تل کې ورکه شوه.

اخځونه:

- (۱) وفا جريده، د آزاد افغانستان د ليكوالو ټولنه، پېښور، ۱۳۷۲ ل کال، کال گڼه.
- (۲) ۱، هارون، داود خان د کپي جي بي په لومو کپي، پېښور، ۱۸۵ مخ.
- (۳) پلوشه جريده، کابل، ۱۳۷۴ ل کال، ۳ گڼه.
- (۴) ډيوه لندن، ۱۹۹۵ کال، د ليندۍ گڼه، ۱۸ مخ.
- (۵) ۱. هارون، هماغه اثر، ۱۸۶ مخ.
- (۶) پورتنی اثر، ۱۸۳ مخ.
- (۷) ډيوه، لندن، هماغه گڼه، ۱۷ مخ.
- (۸) ۱. هارون، هماغه اثر، ۱۸۳ مخ.
- (۹) // // ۱۸۴ مخ.
- (۱۰) وفا جريده، ۱۳۷۴ ل کال، ۴۷ - ۴۸ گڼه، ۹ مخ.
- (۱۱) دافغانستان کالنۍ، کابل، ۴۵-۴۶ (۱۳۵۸-۵۹ ل کال) گڼه، ۱۵ مخ.
- (۱۲) پورتنی اثر، ۱۱۷ مخ.
- (۱۳) // // ۱۸۹ مخ.
- (۱۴) // // ۲۱۹ مخ.
- (۱۵) // // ۲۱۲ مخ.
- (۱۶) // // ۲۸۳ مخ.
- (۱۷) // // ۳۱۶ مخ.
- (۱۸) // // ۲۸۷ مخ.
- (۱۹) // // ۱۵ مخ.
- (۲۰) // // ۴۳۳ مخ.
- (۲۱) // // ۴۵۶ مخ.
- (۲۲) // // ۳۲۵ مخ.
- (۲۳) وفا جريده، ۱۳۷۴ ل کال، کال گڼه، ۱۸ مخ.

پرچم واكي: پښتو او پښتانه

روسانو د خپلو هیلو د پوره کولو لپاره په ډېرو ټولنو کې د لږکیو (اقلیتونو) له استعمال سره ډېره مینه درلوده، د خپل بریالیتوب راز یې په همدې کې لټاوه. دوی فکر کاوه چې لږکي له سیاسي پلوه بې ثباته وي، ژر استعمالېږي او (د خوږو ترخو) زور ته ژر غاړه ږدي، نو ځکه یې په افغانستان کې له عامه ذهنیت نه پټ یو نامعلوم او د څرگند قومي هویت نه لرونکی شخص (بیرک کارمل) د خپلو هیلو د پوره کولو لپاره وروژه. څرنگه چې د افغانستان اکثریت ټولنه له پښتنو نه جوړه وه نو پرده یې هم د پښتون ماسک وواهه او یو کشمیری مهاجر شخص یې د (پښتون) په نوم معرفي کړ، خو د قلم خاوندان او څیرمن سیاسي اشخاص پر دې خبره ډېرښه پوهېدل. کله چې کارمل قدرت ته ورسول شو، نو نه ده او نه د ده بادرانو له پښتو ژبې او پښتنو سره خپله دښمني پټه کړه. د شوروي کمونیست دربار ته نژدې لیکوال او د بیرک کارمل نژدې شخصي او عقیدتي دوست (اولیانوفسکي) په ډاگه دا خبرې څرگندې کړې: "موږ ځکه

افغانستان ته لښکرکشي وکړه چې د اکثریت (پښتنو) د یکتا توري ختمه او دولتي ځواک اقلیتونو ته انتقال کړو. (۲) د اولیانوفسکي په قول کله چې دولتي ځواک اقلیتونو ته انتقال شو، نو د کارمل په شاوخوا یې په زیاته کچه (تاجیک) اقلیت او ځینې نور واړه لږ کي ورتاو کړل.

سمدستي ورسره "رژیم های فاشیستي گذشته"، "ملیت های برابر و برادر"، "اقلیت های ستمدیده و محروم"، "اقلیت های برپاخاسته" او نورې... نومونې هم دود شوې.

اکثره خپرونو په ځانگړي ډول ورځپاڼې او جريدې که په فارسي ژبه وې، هغه خو پر خپل ځای پاتې شوې او که پښتو وې هغه په فارسي واړول شوې او پښتو د ژباړې يا ترجمې ژبه شوه. په لومړي سر کې زیات خلک په دې رمزنه پوهېدل ځکه چې د روسانو یرغل د عامه ذهنیت سترگې نیولې وې، خو وروسته وروسته ډېر خلک پر دې وپوهېدل چې روسانو څنگه د افغانستان د اکثریت قوم پر ضد خپلو ناوړه هلو ځلو ته دوام ورکاوه. روسان په دې فکر کې وو چې پښتانه د هند سمندر ته د رسېدو په لویه لار کې د یو ځواکمن قوم په توگه پراته دي نو که چېرې دوی منسجم، د یو محکم او بډای فرهنگ خاوندان وي نو د هند بحر ته د دوی د رسېدو په لار کې اساسي خنډ گرځېدای شي نو ځکه یې د پښتنو د تجزیې، کمزورۍ، د فرهنگي ارزښتونو او ټولنیزو بنسټونو د له منځه وړلو ماهرانه هلې ځلې پیل کړې. دا هڅې د روسي مشاورینو په لارښوونه او د کورنیو ناپښتنو لویغاړو په مرسته تر سره کېدې، یو وخت یې د دولت ټولې ساحې ونيولې، خو په لاندینو برخو کې زیاتې منسجمې وې:

۱ - په نشراتي او خپرنۍ برخه کې: لکه چې یادونه وشوه د

---

*-اولیانوفسکي د شوروي د کمونست گوند تیورسن و. ده په خپله رساله کې چې (در باره حقیقت انقلاب ثور) په نامه ترجمه شوې وه دا څرگندونې کړي دي. نوموړې رساله د بیهقي د کتاب خپرولو موسسې خپره کړې وه او له یوه ټاکلي وخت وروسته بېرته ټوله شوله.

کارمل له راوستو سره سم د دولت په خپرنۍ پالیسۍ کې یو څرگند بدلون راوستل شو. اکثره ورځپاڼې لکه هېواد، انیس او نورې چې تیراژ یې لسگونو زرو گڼو ته رسېده په فارسي واپول شوې او د دې تر څنګ "حقیقت انقلاب ثور" ورځپاڼه په ډېر لوړ تیراژ سره هم بشپړه په فارسي ژبه خپرېده. "حقیقت سرباز" او دې ته ورته د ځینو نورو خپرونو هم دا حال و. دا ورځپاڼې به له فارسي ژبې څخه په پښتو ترجمه کېدې او بیا به چاپېدلې. داسې هم شوي چې د هرې فارسي ورځپاڼې او بیا د هغې د پښتو ایډېشن تر منځ څو ورځې واټن و. په داسې حال کې چې ورځپاڼه باید پر هماغه ورځ چاپ او وېشل شي. داسې هم لیدل شوي چې فارسي برخه په ښار کې وېشل شوې او بیا څو ورځې وروسته یې پښتو چاپ شوې ده. دا پښتو برخه یې بیا نه چا ته ښووله او نه یې وېشله دا ځکه چې دوی څو "کابل د فارسي ژبو ښار" (!) ګاڼه او د پښتو ورځپاڼو د ویش ضرورت یې هسې یو عبث کار (!) باله. هغو ولایتونو ته چې ټول پکې پښتانه استوګن وو، هغو ته هم د اخبارونه نه رسېدل او د پښتو اخبارونو پر ځای فارسي اخبارونه استول کېدل. یو وخت له ننګرهار نه رسماً په دې برخه کې ((د خلکو ډیموکراتیک ګوند)) مرکزي کمیټې ته اعتراض لیک راغی، خو بیا هم چا د دې خبرې غم ونه خوړ. له دې پرته د پښتو او فارسي ایډېشنونو په تیراژ کې هم ډېر زیات توپیر موجود و. د ساري په توګه (درفش جوانان) یوه اوونیزه وه چې په (۸) او کله هم له هغو نه په زیاتو مخونو کې یې په ډېرو زیاتو امکاناتو سره د "خوانانو ډیموکراتیک سازمان" د مرکزي کمیټې د ارګان په توګه نشرات کول. په یو وخت کې له فارسي ایډېشن څخه پښتو برخه (۸) ګڼې (دوه میاشتې) وروسته پاتې وه. د فارسي ایډېشن تیراژ (۵۸) زره ګڼې خو پښتو تیراژ یې (۸) زره ګڼې وې (۲).

د دې خپرونو اکثره پښتو برخه په پوره ډول نه وېشل کېده، له چاپ وروسته به یې اکثره ګڼې ګودامونو کې ساتل کېدې او بیا به وروسته د قصابانو او دکاندارانو لاسته ورتلې.

له دې کارونو څخه د دوی هدفونه دا وو چې له یوې خوا به پښتو

د ژباړې ژبه شي او دا خو د يوه پوه په وينا څرگنده خبره ده چې ((ژباړه د ژبې پښتۍ ماتوي)) نو دوی په دې نيت چې پښتو ژبې ته يې زيان اړولی وي او تل يې د فارسي تر اغېز او نفوذ لاندې ساتلې وي دا کار کاوه.

دغه راز په دې چار سره په هېڅ توگه پښتون ليکوال ته د دې چانس نه پيدا کېده چې هغه دې مستقيماً او نېغې په نېغه په خپله په اول لاس ورځپانې ته مطلب وليکي. نو له عادي ژورناليسټيک نه نيولې تر لوړ تخليقي مطلب پورې هر څه بايد لومړی فارسي وای او بيا پښتو ژباړل شوي وای. ځکه نو يوازې فارسي ژبې ليکوال ته د ودې لاره چاره برابرېده او هم هغه مادي امتياز چې له دې خپرونو څخه تر لاسه کېده هم د هغوی لاسته ورته. پښتون ليکوال ته د غوړېدو لږ امکان برابرېده، پښتون کولای شو يوازې ژباړن شي. د ژباړې له مخې هم د دې اخبارونو او خپرونو کيفيت ډېر خراب و ځکه چې داسې ژباړونکي ورته ټاکل شوي وو چې نه يې په دې برخه کې پوره علمي لاس درلود او نه د کار ډېرښت دې ته پرېښودل چې دوی دې کره، ذوقي او درسته ژباړه وکړي. هر ارگان او خپرنډويي موسسې چې گڼ نشرات کول د فارسي ژبې برخه پکې له ورايه ډېره زياته درنه معلومېده. "د ځوانانو ډيموکراتيک سازمان" چې د فريد احمد مزدک تر مشرۍ لاندې يې ستمې او کمونيستي فعاليتونه کول په يوه وخت کې پنځه عنوانه (درفش ځوانان اوونيزه، محصل امروز (ځوانان امروز) مجله، ستوری جريده، پېشاهنگ (مجله) چې دوه وروستۍ يې "د مخکېنيانو سازمان" خپرونې وې وروسته کلونو کې يې "قبائلي ځلميان" په نامه يو څلور مخيزه پنځه لس ورځينۍ پښتو جريده خپروله. په دې کې "درفش ځوانان" جريده لومړی فارسي او وروسته بيا په ناسمه پښتو ژباړه کېدله او له ډېر ځنډ او وقفې وروسته خپريده، د ستوري او پېشاهنگ او د ځوانان امروز، په خپرونو کې په سلو کې لس برخې پښتو وه.

دغه راز فريد احمد مزدک د خپلې واکمنۍ په دوره کې په سلگونو عنوانه بېلابېل سياسي، عقيدوي، ذوقي او نور کتابونه د همدې سازمان له لارې چې تيراژ لکونو ټوکو ته رسېده خپاره کړي دي خو په دې اکثرو

کې د دوی له خپلې کرنلارې او ځینو نورو محدودو کتابونو پرته نور ټول په فارسي ژبه وو "د ځوانانو سازمان" د یوه کارکوونکي په وینا "زموږ د یو ټاکلي وخت د ۱۳۰ عنوانونو خپرو شوو کتابونو له جملې څخه یو عنوان کتاب پښتو و." (۳)

کابل پوهنتون د پرچمواکۍ په بهیر کې ګڼ شمېر لیکنې، رسالې، لکچرنوټونه درسي کتابونه او نور مستقل اثار خپاره کړي دي چې په مجموعي ډول یې شمېر له لسګونو عنوانو او زرګونو ټوکو څخه زیاتېږي. په دې کتابونو کې د پښتو څانګې له لکچرنوټو، ځینو درسي کتابونو او د ځینو سیمینارونو له پښتو کتابونو پرته نور اکثره په فارسي ژبه خپاره شوي دي. دغه راز کله چې "پرچمیان د قدرت پر کرسی کېنول شول نو لومړی کار یې دا و چې د پښتو فلمونو ریکلامونه یې وشکول. دوی استدلال کاوه چې په دغو فلمونو کې (بې حیايي) وه او بل دا چې د دښمن هنرمندانو جوړ کړي وو. دا خو هسې یوه پلمه وه، دوی کولی شول د فلمونو ځینې برخې سانسور کړي خو د دوی اصلي مقصد دا و چې د پښتو فلمونو بازار سوړ کړي او بل دا چې په ځینو فلمونو کې د انګریزانو په مقابل کې د پښتنو جهاد تمثیل شوی و... روسان پوهېدل چې اوس د دوی پر ضد جهاد روان دی تر کومه چې د بې حیايي خبر ده پرچمیان د ایراني، عربي نڅاوو په ښودلو او په تلویزیون کې د افغاني نجونو په نڅولو سره په خپله د بې حیايي تشویق کوونکي وو." (۴)

د افغانستان یو نوميالی پوه کانديد اکادميسين محمد صديق

روهي ليکي:

"پرچميانو د "ملیتونو" په نامه مساله وپرسوله او داسې یې ښوله چې په افغانستان کې د "ملیتونو" مساله د شوروي اتحاد د ملیتونو له مسالې سره هېڅ توپیر نه لري. دوی غوښتل د قومونو تر منځ د برابرۍ د اصل پر اساس د اکثریت او اقلیت طبیعي توپیرونه په عادلانه توګه له منځه یوسي. د مثال په توګه پښتو (ژوندون) مجلې د کتونکې ډلې (هیئت تحریر) په غړو کې له پښتنو سره باید د تاجیک اوزبک، بلوچ، پشه یي

قومونو غړي هم ټاکل شوي وای که څه هم هغوی د پښتو مقالو د ارزیابی صلاحیت نه درلود ځکه چې په پښتو چندان نه پوهېدل. همدارنګه خارج ته د هیات لېږلو په برخه کې به یو پښتون، بل تاجیک، بل هزاره، بل ترکمن او داسې نور په مساوي تعداد ټاکل کېدل. که څوک به له بهر څخه یوې موسسې ته ورتلل نو د هغه شخص نوم او "ملیت" به یې لیکه او له چا سره چې به یې کار و د هغه نوم به یې هم لیکه. زه په لومړي سر کې د دې خبرې په منطق نه پوهېدم. وروسته راته معلومه شوه چې دا یو ډول جاسوسي وه. که کوم پښتون ته به چې زیات کسان ورغلي وو هغه به د ګوند د مشرتوب له خوا تر تهدید لاندې نیول کېده او یا به په مرموزه توګه تنزیل ورکول کېده.

پرچمیانو کوشنیر کاوه چې په مختلفو بهانو د "ملیتونو" له نامه څخه په ناوړه استفاده د یو ډول تجزیې زمینه برابر کړي. یو ځل یې افغاني بدخشان د تاجیکي بدخشان تر قیمومیت لاندې راوست. یو ځل یې د شمال لس ولایتونو ته انکشافی پروژې منظوري کړې. د سیاسي بیرو یو تن غړي په یوه محفل کې وویل چې په دغو نوموړو لسو ولایتونو کې به سوسیالیزم راشي او د افغانستان په جنوب کې به ډیموکراتیک جمهوریت وي. د شمال سوسیالیستي جمهوریت به د جنوب ډیموکراتیک جمهوریت لپاره یوه پښتوانه وي. همدارنګه دوی د "غرجستان" په نامه هم کومه نقشه درلوده خو د عملي کولو فرصت یې ونه موند ځکه چې رژیم د سقوط ګرنگ ته نژدې شوی و. په دې لړ کې یوه جالبه قصه داده چې په بلغاریا کې د روسانو په سپارښت داسې نقشه چاپ شوې وه چې افغانستان یې د شوروي د شپارسم جمهوریت په توګه کښلی و.

د پرچمیانو د حکومت په دوره کې د پښتنو پر ضد سپکې سپورې په کتابونو او نورو خپرونو کې پیل شوې.

نور شخصیتونه خو پر ځای پرېږده حتی احمدشاه بابا او وزیر اکبرخان هم تحقیر شول او هغه هم په دې سبب چې هغوی پښتانه وو. احمدشاه بابا یې له چنګیزخان سره مقایسه کړ او وزیراکبرخان یې د

انگریزانو ګوډاګی ویا له، پښتانه یې د خراسان اشغالګران وګڼل. په دې وخت کې یو داسې تیسس منځته راغی چې ګویا پښتانه، د سلیمان له غرونو څخه، شمال ته راغلي او خراسان یې چې د تاجیکانو او هزاره ګانو اصلي وطن و اشغال کړ او د هغوی فرهنگ یې له منځه یوړ. پرچمیانو دغه تیسس ته رسمیت ورکړ او په پوهنتون کې یې تدریس کاوه. البته دغه تیسس په غلطه توګه طرح شوی دی.

پښتانه له اسلام نه مخکې د افغانستان په شمالي سیمو کې آمو درباب ته نژدې اوسېدل. د اروپا مشهورو پوهانو لکه جمیز دارمستتر، ګایګر، امیل بنومینیست، مارګن سترن او نورو دا خبره ثابته کړې ده چې پښتو ژبه له اوستا، پامیري ژبو، خوارزمي او اسیتي ژبو سره د فارسي ژبې په نسبت ډېر نژدېوالی لري او په لرغونو زمانو کې باید پښتوله اوستا له پامیري ژبو او نورو خویندو ژبو سره یو ځای اوسېدلې وي. په دې حساب پښتانه په افغانستان کې نه د مهاجر حیثیت لري او نه د مهاجم، بلکې د دې هېواد پخواني اوسېدونکي دي. البته کوم وخت چې پښتانه له دغه ځایه لېږدېدلي دي، د دوی ځای تاجیکیانو اشغال کړی دی. پرچمیان په دې خبره نه شرمېدل چې د روسانو پر ځای پښتانه د افغانستان اشغالګران وبولي. (۵)

استاد روحي زیاتوي ((ما یوه ورځ د څو تنو په مخکې یوه غټ پرچمي ته وویل: تاسې څنګه اجازه ورکوئ چې په کابل پوهنتون کې داسې کتاب تدریس شي چې هېڅ علمي ارزښت نه لري خو یوازې په دې خاطر تدریس کېږي چې پښتنوته ښکېل پکې راغلي دي. د مثال په توګه پوهاند جلال الدین صدیقی لیکي چې "پښتانه قبایلي خلک دي او قبایل ننګ او ناموس نه پېژني" البته واقعیت د دې په خلاف دی، پښتنو ته له ناموس ساتنې څخه بل شی زیات ارزښت نه لري او دا یو څرګند حقیقت دی او یا دا خبره چې پښتانه ننګ او ناموس نه پېژني، کوم علمي ارزښت لري؟

همدارنګه دا خبره به څوک ومني چې پښتنو کې څوک شریف

پیلامه

د افغانستان د وروستیو شلو کلونو تاریخ ډېر په وینو لرلی او غم لرلی دی. (۱۳۷۱-۱۳۷۵) کلونه د دې غم لړلو پېښو یو بل باب دی چې باید نه وای راغلی، خو راوستل شو. په دې کلونو کې هغه مانیزه او مادي شتمني هم لوټ او تالان شوه چې زموږ ولس لا هغې ته هیلې لرلې او د تیرې قربانۍ ډاډ او تسلی یې پر همدې کاوه. هیله یې وه چې څه د خپل والک او خپل اختیار یو ملي او اسلامي حکومت به جوړ کړي، د تورې په زور گټلی حیثیت به یې خوندي پاتې شي او د متمدنو ملتونو په څېر به په نړیوالو چارو کې خپله برخه او ونډه ولري. له همدې کبله یې د نړۍ په تاریخ کې د قربانۍ او اتلولۍ داسې بې ساری ریکارډ ټینګ کړ چې نه د نړۍ په جگړه ییز تاریخ کې ساری لري او نه د ملتونو په قربانۍ کې؛ یو تش لاسي ولس یو اتومي او ذروي زیرخواک سره ډغره ووهله او هغه یې اتم بم په لاس د نړۍ له سیاسي صحنې څخه گوښه کړ، خو هغوی هم په آرامه کهنناستل، د خپلو پوځي ماتو د جبران او خسمانې لپاره یې یو ځل بیا هغه اصل او وسلې ته مراجعه وکړه چې له دوی څخه پنځوس کاله دمخه انګرېزانو کارولې وه.

واکمن نه دی تېر شوی او که امیرامان الله خان څه ښه صفتونه درلودل علت یې دا و چې اسیلو تاجیکانو روزلی و. ایا دا خبره علمي بڼیاد لري چې په یوه قوم کې دې هېڅ بد سړی نه وي تېر شوی او په بل قوم کې دې ټول خلک بد وي؟ ده په ځواب کې وویل: (زه پوهاند جلال الدین صدیقي ته په دې درناوی کوم چې تر اوسه پښتنو ته څه ویل تېابو (ممنوع) گڼل کېدل خو ده د لومړي ځل لپاره پښتانه د تقدس له حریم نه راوېستل او د دوی غرور یې ورمات کړ). (٦)

همداراز پرچمیانو په بېلابېلو موسسو او مهمو فرهنګي بنسټونو کې د پښتنو او د هېواد د ملي فرهنګ او سیاسي جوړښت پر ضد بېلابېلې ډلې جوړې کړې او د زیات واک او اختیار خاندان یې کړل. دا ډلې او گروپونه د کابل پوهنتون، د بهرنیو چارو وزارت، راډیو ټلوېزیون، د ژورنالستانو، لیکوالو، هنرمندانو انجمنونو، د ټولنیزو علومو په انیسټیټوت، "د ځوانانو سازمان" په مرکزي کمیټې، "د خلق ډیموکراتیک گوند" په مرکزي کمیټې د یونیسکو په سازمان، په گڼ شمېر خپرنیو ارګانونو، د ښځو سازمان، د ځوانو کادرنو په انیسټیټوت، د هېواد د شمال په ځینو ولایتونو، د دولتي امنیت (خاد) په ریاست او نورو گڼ شمېر ځایونو کې په ناوړه فعالیت مصروف شول، خبره تر دې راوړسېده چې په ډاگه یې خپرونې کولې، ځینو یې شپې پانې (شېنا مې) او ځینو یې له گړني تبلیغ سره ناوړه لیکنې تبلیغ ته هم ادامه ورکوله. د دې ډلو مرکزي کرکټرونه چې عملاً یې لیکنې او ویناوې لیدل شوي او ډېر زیات دې مسایلو ته اړم وو دا دي: لومړۍ کڅنورۍ: محمود بریالي، اناهیتا راتب زاد، فرید مزدک، نجم الدین کاویاني او ځینې نور. اناهیتا خویو وخت دومره سپین سترگې شوې وه چې یوه ورځ یې له خولې څخه په ډاگه پښتنو ته سپکې سپورې راوتلې وې، له پښتنو سره یې ورځ په ورځ کینه زیاتېده، خو له پرديو سره مینه. دا لاندې دوه تصویرونه د هغې د شخصیت او له پرديو سره د صمیمیت ښکارندويي کولای شي:

دوی دې لاندې کسانو ته دستور ورکاوه: پوهاند جاوید، اسدالله حبیب، داود کاویان، عبدالله شادان، ظاهر طنین، جلال رزمنده، نورالله تالقاني، جلال الدین صدیقي، رهنورد زریاب او ځني نور. دوی بیا په خپل وار نورو ارگانونو او اشخاصو ته دا نظریات رسول. آن تر دې چې یوه ورځ محمود بریالي د بهرنیو چارو وزارت د کنفرانسونو په تالار کې داود کاویان ته په ډاگه وویل: "رفیق کاویان اعلان کو (کنید) که زبان رسمي کنفرانس ما دری است." دې ته ورته خبرې د اناهیټا له خولې هم راوتلې دي. د "يك صدوپنجاه سال اپارتايد شاهان پشتون"، "دانشگاه کابل و دانشجویان لبخشك تاجيك آن" او دې ته ورته نورې لیکنې هم شوې دي. د دې ترڅنګ د پرچميانو په وخت کې د افغاني فرهنگپوهانه منځه وړلو لپاره بله اساسي هڅه همغه د پښتو ملي ترمینالوژۍ له منځه وړل وو. دوی هڅه وکړه چې عسکري نومونې او اصطلاحات په فارسي واړوي، په ځینو برخو کې بریالي نه شول، خو بیا یې هم ځینې عسکري اصولنامې او نظامنامې په فارسي واړولې. ان د افغانستان د نوم د اړولو لپاره هڅې پیل شوې. د کابل پوهنتون د نوم اړولو لپاره زیاتې هڅې وشوې او دې ته ورته نورې هلې ځلې. ایران پالنه او فارسي پالنه، د خپل هېواد غندنه او د ایران لوړونه د همدې د ورې یو بل چلند دی. په ټولیز ډول پښتو ژبه له اکثرو دفتری چارو، ادارو او فرهنگي مرکزونو څخه وکښل شوه، یوازې د مکتوبونو او رسمي پانو په سر کې چې عنوان یې له پخوا نه په پښتو لیکل کېده همغه پاتې شو خو هغه هم دوی و نه شو زغملي او د له منځه وړلو لپاره یې هلې ځلې پیل کړې. د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د چاپ او خپرونو دولتي کمېټې، د لیکوالو ټولنې، کابل پوهنتون او ټولو خپرونو ارگانونو له خوا چاپ شوي کتابونه په هېڅ ډول فارسي او پښتو یو بل سره د پرتله کېدو وړ نه دي. په تقریبي ډول په سلو کې ۳۰ هم په پښتو نه وو او په ځینو ځایو کې خو دا سلنه (فیصدي) لسمه برخه هم نه وه. په مجموعي ډول یوازې په کابل کې په هره میاشت کې تر (۱۰۰) عنوانو څخه زیاتې خپرونې کېدلې. په دې کې داسې خپرونې هم وې چې ۵ فیصده یې هم پښتو نه خپروله.

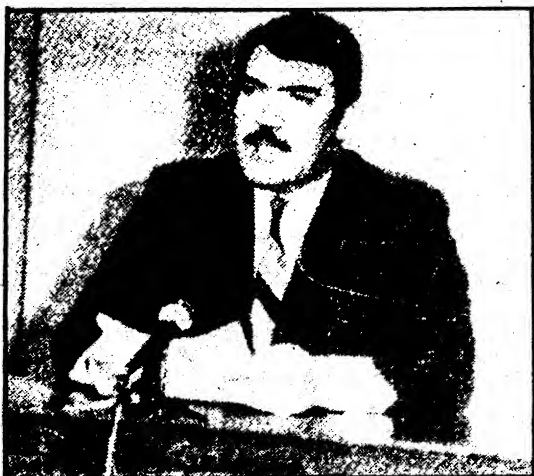
اخځونه:

- (۱) افغان ملت جريده، د ۱۳۷۴ ل کال د تلې د ۲۵ نېټې ګڼه.
- (۲) "د افغانستان د ځوانانو ډيموکراتيک سازمان" د مرکزي کمېټې د يو تن غړي څرګندونې.
- (۳) پورتنی اخځ.
- (۴) افغان ملت جريده، پورتنی ګڼه، ۲ مخ.
- (۵) کانديد اکاډميسېن محمد صديق روحي، افغان ملت جريده، همدا ګڼه، ۲ مخ.
- (۶) پورتنی اخځ.

د ډاکټر نجيب الله حاکميت او د پښتنو محکوميت

کله چې د ۱۳۶۵ کال د ثور پر ۱۴ نېټه ډاکټر نجيب الله واک ته ورسول شو، ځينو سره داسې فکر پيدا شو چې کېدای شي په دولتي اداره کې د لږکیو او د هغو د مدعيانو هغه واک چې د روسانو د مستقيم يرغل په نتيجه او د کارمل په راوستلو سره هغوی ته ورکړل شوی و څه ناڅه راکم شي، خو نه يوازې داسې ونه شول بلکې د روسانو هغه پلان چې غوښتل يې په افغانستان کې د اکثريت قوم، اداري، سياسي او پوځي ظرفيت کمزوری او د افغانستان سياسي واک لږکیو ته محول کړي لاپسې وغځېد. د روسانو د پلان يوه برخه د ببرک کارمل د واک او دلته د روسانو د شتوالي په زماني واټن کې عملي شوه، پاتې برخه يې د ډاکټر نجيب الله د واکمنۍ تر پايه پورې ورو ورو عملي کېده.

۴۴

ډاکټر نجیب الله د واکمنۍ پر وخت

د برید جنرال الکساندر لیاخوفسکي په وینا "د ۱۹۸۰ لسیزې په نیمایي کې په شوروي اتحاد کې د رهبرۍ د بدلون له کبله په افغانستان کې هم د مشرتوب د بدلولو خبره مطرح شوه، د گورباچف د ټینګار په وجه ډاکټر نجیب الله د مشرتوب لپاره غوره شو." (۱) د ډاکټر نجیب الله په منځته راتګ سره د افغانستان د اکثریت په وړاندې د روسانو په عمومي ستراتیژۍ او پالیسۍ کې کوم بدلون رانغی. روسانو ډاکټر نجیب الله له فکري، عقیدوي، او ذوقي پلوه ښه ازمويلی و. هغه د شوروي او ببرک کارمل په پښتني ضد ښوونځي کې روزل شوی و. له پښتو او پښتونوالي سره یې څه ځانګړې لېوالتیا نه لرله. شورويانو د افغانانو د وسلوالي مبارزې د فشار له کبله او د خپلو ستونزو او مجبوریت له مخې د خپلو سرتېرو د وتلو هیله لرله او د دې کار لپاره په افغانستان کې داسې یو شخص ته اړتیا وه چې د روسانو تر وتلو وروسته د روسانو اساسې ګټې تضمین ووهېواد تر یو وخته پورې کنټرول او اداره کړي. روسان پر دې پوهېدل چې دا کار د لږکیو په مشرتوب کې نه شي تر سره کېدای نو ځکه

يې ډاکټر نجيب الله چې هم د پښتون پرده پرې غوړېدلې وه او هم تر يو حده غوره اداره چې و، د دې کار لپاره غوره وباله. د عام پښتون ولس د ذهني تېر ايستنې لپاره هم داسې يو شخص ته اړتيا وه.

روسانو د خپلو استخباراتي شبکو په وسيله د بېلابېلو فورمو له لارې چې هلته د "مليت" څرنگوالي ثبت و د افغانستان په دولتي دستگاهه کې د کار کوونکيو او کادرونو شمېر ځانته معلوم کړی و. دوی په دې پوهېدل چې دولتي اداره کې کوم کسان په کومو حساسو، منځنيو او ټيټو پوستونو کې کار کوي او کوم قوم ته منسوب دي. هغه کسان چې پښتون قوم ته منسوب دي د هغوی د قوم پالنې څرنگوالي څومره دی؟ ژبه يې هېره شوې او که نه او د ملي احساس کچه يې څنگه او څومره ده؟

روسانو د خپل شتوالي په وخت کې د دولتي دستگاه په ملکي ادارو کې د پښتنو فيصدي ډېره راتېته کړه. په ډېرو حساسو پوستونو کې يې په شوروي کې نوي روزل شوي کادرونه چې اکثريت يې افغان لږکیو ته منسوب وو ځای پر ځای کړل. يوازينی څنډه چې د دوی په مقابل کې پاتې و هغه وسلوال پوځ و چې په دوديز ډول پکې د پښتنو ونډه زياته وه. د ډاکټر نجيب الله د واکمنۍ په نيمايي کې "د شهنواز تڼي د کودتا" په نوم يوه سنجول شوې توطئه جوړه شوه او په همدې نامه يې گڼ شمېر پښتانه صاحب منصبان له پوځ څخه وايستل. د وسلوال پوځ د يو صاحب منصب په وينا يوازې د "شهنواز تڼي کودتاه" په نوم شپږ زره تکړه مسلکي صاحب منصبان له وسلوال پوځ څخه وکښل شول او زنداني شول.

د دې لپاره چې د وسلوال پوځ دوديز او قانوني واک ختم کړي، د بېلابېلو قومي غونډونو په جوړولو لاس پورې شو. په شمال کې د عبدالرشيد دوستم او سيدکيان په مشرۍ د ازيکو او هزاره اسماعيليانو لپاره بېلابېل قومي غونډونه او فرقې جوړې شوې او هم هزارگانو ته د گڼ شمېر قومي غونډونو د جوړولو امکانات برابر شول.

د جگړې دروند بار بيا د پخوا په څېر د پښتنو سيمې ته متوجه شو. د سکاټ هغه په سوونو توغندي چې په افغانستان کې استعمال شوي

په سلو کې (۹۹) يې پر پښتون مېشتو سيمو وېشتمل شوي دي.
 د ډاکټر نجيب الله شپاړس ورځې کم پنځه کاله واکمني په
 افغانستان کې د لږکيو (اقلیتونو) د ودې، خوځون، کورني او بهرني
 لمسونه لپاره مساعدې شپې او ورځې وې. ده لکه چې په خپله يې هېواد
 د يوې لويې تباھې کندنې ته تېلواوه، پر خپله د لږکيو د را پارولو لپاره
 لاره چاره برابروله. د دولت له پانگې او شتمنۍ څخه يې ملي ضد ډلو تېلو
 ته پيسې او امکانات ورکول. په ځينو برخو کې يې د ملي مسايلو په
 وړاندې له سختې بې تفاوتې څخه کاراخيست. په پوځ کې يې نور ځانگړي
 تشکيلات هم جوړ کړل. "د دولتي امنيت وزارت" او "ملي گارد" تشکيلات
 يې ملي ضد اشخاصو ته وسپارل او هم يې په ځينو پوځي قطعاتو کې
 داسې اشخاص په حساسو پوستونو کې ځای پر ځای کړل چې افغاني ضد
 روحيه يې لرله.

هغه ملي ضد ډلې تېلې چې کارمل او روسانو د هغو د روزنې،
 پالنې او هڅونې بنسټ ايښی و د ډاکټر نجيب الله په وخت کې دواک
 حساسو پړاوونو ته ورسېدې. د پوځي برخې ترڅنګ په ملکي ادارو کې هم
 دا ډلې زياتې فعالې وې. د دولت په ملکي ادارو کې ځينې داسې ادارې
 وې چې هغه په بشپړ ډول د دې ډلو او اشخاصو ترواک لاندې وې. په دې
 ادارو کې د کارمل د وخت په شان د کابل پوهنتون، د بهرنيو چارو وزارت،
 راډيو ټلويزيون، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د ژورناليسټانو اتحاديه، د
 ځوانانو سازمان او ځينو نور شامل وو. د ډاکټر نجيب الله ترواک دمخه د
 کارمل ورور محمود بريالي او اناهيتا راتب زاد، د دې هڅو لارښوونه کوله.
 وروسته د هغو ملگرو دې کار ته دوام ورکړ. نجم الدين کاوياني، داود
 کاويان، فريد مزدک، عبدالله شادان، اسدالله حبيب او ظاهر طنين د دې
 کړې فعال غړي وو. تر دې وروسته بيا دوی نورې ډلې او کړې هم جوړې
 کړې وې چې دوی ورته لارښوونه کوله.

دې اشخاصو د دولت له امکاناتو نه په گټې اخيستنې سره ځينې
 داسې ليکنې، اثار او ان شپې پانې خپرې کړې چې په ډاگه ترې دافغان او

افغانستان دښمنۍ بوى راته. دوى د هغو ملي ارزښتونو، اتلانو او غوره تاريخي پېښو پر ضد ليكنې كولې او جعليات يې خپرول چې هغه زموږ د ولس په ذهن كې دسپېڅلو ملي ارزښتونو په توگه منل شوي اودمنلو وړ وو. د ډاكټر نجيب الله په واکمني كې د "وطن گوند" د مركزي كمېټې له خوا د افغانستان د معاصر تاريخ په باب څو داسې لكچرنوټونه چاپ شول چې د هريو، تيراژ (۵۰) زره ټوكو ته رسېده. دا لكچرنوټونه د پوهاند جلال الدين صديقي تر لارښوونې لاندې ليكل شوي او د گوند د مركزي كمېټې د تبليغ او ترويج د څانگې له خوا خپاره شوي وو. په دې رسالو كې په قصدي ډول د افغانستان معاصر تاريخ تحريف شوى او د ملي اتلانو پر ځلنده خپرو د دروغو او تهمت جال خپور شوى دى.

دلته به د دې هڅو د بېلگې په توگه د پوهاند جلال الدين صديقي د يو لكچرنوټ يادونه وكړو، دا ليكنه: "افغانستان در قرن جديد" نومېږي چې پسر ۱۳۶۹ل كال د (۷۰) زرو ټوكو په تيراژ د "ا.خ.د.گ." د مركزي كمېټې د "تبليغ ترويج و آموزش" او "سكتور آموزش حزبى" له څانگې څخه خپور شوى دى. دى د خپلې دې رسالې په يوه برخه كې وايي: "در زمان امير عبد الرحمن خان بود كه رهبران فيودالى محمدزايى توانايي يافتند تا تمام اراضى واقع در ميان دريائى امو و كوه هندوكش را تصرف نمايند و ازين تاريخ به بعد خانات ازبك بيټ يكي از ولايات سلسله محمدزايى متمرکز گشت.

در طى مدتى كه ازبكان مورد تاخت و تاز فيودالان و سرداران محمد زايى و اتحاديه قبيللي ان قرار داشتند، بخش بزرگ نفوس ازبك نشين از مناطق مسكونى مجبور به ترك مناطق شان گشتند و به نواحى راست كنار دريائى امو يا دامنه هاى كوه هندوكش اجباراً نقل مكان كردند، بعداً اين عمليه انتقالات شدت يافت زيرا كه ماليات رهن از سوى سلسله محمدزايى افزايش يافت و نيز اراضى وسيع بدست فيودالها و سرداران محمدزايى و قبائل متحده آن به زودى از مالكان اصلى ازبك غصب شد. در طى مدت امارت عبدالرحمن محمد زايى و به دنبال قيامهاى

در قطغن، مزار شریف و میمنه علیه تصرف و غصب اراضی دهقانان ازبک افزایش یافت و سرداران و خوانین قبیلوی محمدزایی و متحدین دیگر آنان که ماهیت تک ملیتی داشتند که از نواحی جنوبی باین مناطق سرازیر شده بود از معافیت های مالیاتی و سایر تسهیلات لازم مملکتی برخوردار بودند که در نتیجه سرداران محمد زایی و خوانین قبیلوی متحده شان توانستند بر بهترین زمین های ازبکان دست یابند و عده زیادی از زحمتکشان ازبکها را به عنوان دهقان و بزرگتر بخدمت زراعت و کشمندی خود در آورند." (۲)

د ډاکټر نجیب الله د واک په بهیر کې په کابل کې د "مرکز انسجام ملیت هزاره" په نوم د هزاره گانو د تمرکز لپاره یوه ځانګړې اداره جوړه شوه. دې مرکز د "غرجستان" په نوم یوه مجله هم خپروله. د مجلې د کتونکې ډلې غړي دا وو: "اکادمیسین عبدالواحد سرابي، کانديد اکادمیسین شاه علي اکبر شهرستاني، ډاکټر محمد اسمعیل قاسمیار، محقق حسین نایل، عبدالحسین توفیق، محمد عوض نبي زاده کارگر، عبدالله کښتمند، شهیدسعدی نادري، سید محمد علیشاه سجادي، محمدیونس طغیان" (۳)

دې مجلې زیاتره افغاني ضد لیکنې خپرولې. دې مرکز د هزاره گانو لپاره په اوږده ستراتیژۍ کې د یو ځانګړي هېواد د جوړېدو غوښتنه کوله او په دې وخت کې د افغانستان په دننه کې د فېدرالي جوړښت په بڼه د "غرجستان" په نوم د یو مستقل سیاسي - جغرافیایي تشکل د جوړېدو غوښتونکي وو. دوی غوړ د هزارگانو اصلي ټاټوبي باله او ویل یې چې پښتنو دا سیمه په زور اشغال کړې ده. دغه راز د هزاره گانو د حقوقو مدعیان د افغانستان په ټول دولتي جوړښت او په بهر کې د افغانستان په سیاسي نمایندګیو کې په لټلو کې د پنځه ویشت برخو د حق غوښتونکي وو. ډاکټر نجیب الله د هزاره گانو دې ډول غوښتنو ته ښه په اخلاص غوږ ایښی و او په ځینو برخو کې یې د دوی غوښتنې عملي کړې هم وې.

د "مرکز انسجام ملیت هزاره" او "غرجستان" مجلې د ټولو

تاریخ د انگریزانو په باب لیکلې چې "هغوی له افغانستان نه په پوځي ډگر کې مات، خو په سیاسي برخه کې بریالي ووتل." یوازې څو کاله وروسته انگریزانو د یوې ملي توطیې (لومړۍ سقاوی) له لارې د افغانانو ځوان حکومت له پښو وغورځاوه او د یو متمدن دولت نوې راتوکېدلې هڅې یې ټولې شنې کړې.

روسان هم د انگریزانو په شان له افغانستانه په پوځي ډگر کې مات، خو په سیاسي برخه کې بریالي ځکه ووتل چې نه پرې چا د ملامتۍ پره واچوله او نه ترې چا د جگړې د زیان جبران وغوښت. هغوی د "جهاد" په لیکو کې ځان ته داسې استحکامات کړي وو چې هغه د دوی له ښکاره لاسپوڅو حکومتونو او پلویانو څخه هم وفادار وو او په زیاته گټه ورته تمام شول. روسانو پر افغانانو د دویمې سقاوی په بڼه یو بل ناوړین او ناتار تحمیل کړ، چې په وړانۍ او ویجاړۍ کې لا تر هغه بل څو چنده زیات دی. روسان سره له دې چې د افغانستان د جگړې له امله په نړۍ کې له سیاسي او پوځي پلوه گوښه شوي، خو اوس یې هم افغانانو ته پام دی او د یو داسې دښمن په سترگو ورته گوري چې ټول شان او شوکت یې ورته له خاورو سره برابر کړی دی. روسانو د دغې عقدې غچ د خپلو څو تنو پټو او اوس د ښکاره لاسپوڅو په واسطه له افغانانو واخیست او لا یې اخلي. په دې اثر کې ځینې هغو ټکو او مسایلو ته اشاره شوې چې د دغه وروستي (۱۳۷۱-۱۳۷۵) پنځه کلن ناوړین د رامنځه کېدو سبب شوي او هم د دې ناوړین په څرنگوالي، د هغه په لوبغاړو او له هغه څخه د را پیدا شویو زیانونو په اړه یو لړ مسایل او حقیقته بیان شوي دي.

دا چې ولې دا اثر "دویمه سقاوی" ونومول شو، وجه یې دا ده چې د پېښو د تکرار ورتوالی سره زیات دی. دا نوم "دویمه سقاوی" په قصدي توگه د رباني او مسعود د ادارې لپاره نه دی. کارېدلی، بلکې هغوی په خپله هم په دې نوم افتخار کاوه، او ویارېدل پرې. کله چې یو څوک پر یوه خبره ویارې، نوروح او روان یې د هغې له مانا سره پوره اړخ لگوي. زموږ عام ولس او زیات روښنفکران هم د رباني - مسعود جنجالیزه واکمني د

کارکوونکو معاش او لگښت د دولت له بودجې څخه ورکول کېده. همدې مرکز په یو لړ نورو هڅو هم لاس پورې کړ. ایران پلوه تحرکات یې راپارول او د ډاکټر نجیب د حکومت تر ړنگېدو وروسته حالاتو ته یې ځان چمتو کاوه. په کابل کې پر همدې مهال د هزاره گانو یو لړ زیات سپورتې کلپونه جوړ شول، چې په زرگونو هزارگان پکې روزل کېدل. دې کلپونو ځینو یې له "مرکز انسجام ملیت هزاره" سره هم اړیکې لرل او داسې څرکونه هم شته چې د ایران د حکومت له خوا هم پالل کېدل. له دې کلپونو څخه مقصد دا و چې دلته دا اشخاص د عسکري ټولگيو او سرتېرو په شان وروزل شي، کله چې اړتیا اساس شي بیا به ورڅخه کار واخیستل شي. د قومي غوندوونو، د ایران د لاسوهنو او نورو امکاناتو په واسطه مخکې تر مخکې د دې ډول اشخاصو لپاره د وسلې غم خوړل شوی و.

له هزاره گانو پرته اساسي گوند چې په ډاگه یې پښتني ضد او افغاني ضد مسایلو ته لمن وهله هغه د ستمیانو سازمان چې د "سازمان انقلابي زحمتکشان افغانستان (سازا)" په نامه یادېده هم د نجیب الله د واکمنۍ پر وخت په ډاگه میدان ته راووت. او هم یې په دولتي کابینه کې څو مهم پوستونه اشغال کړل. محبوب اله کوشاني (د صدارت مرستیال)، بشیر بغلاتي (د عدلیې وزیر)، اسحق کاوه (د معدن او جیولوژۍ وزیر) او ځینو نورو نور مهم دولتي پوستونه اشغال کړل.

ستمیانو د نجیب د وخت په پارلمان کې هم د یاد وړ برخه درلوده. دوی د ((میهن)) په نامه یوه اونیزه جریده خپروله چې اکثره لیکنې یې افغاني ضد او ملي ضد وې. په پیل کې د دې جریدې مسوول مدیر (سخي غیرت) و. وروسته د ستمیانو د داخلي اختلاف له امله له دې دندې لرې شو. دې جریدې په خپلو اکثر و پاڼو کې د افغانستان پر ځای د "خراسان" او د افغانانو لپاره د "خراسانیانو" نومونه (اصطلاح) کاروله. د ستمیانو سازمان په ځینو دولتي فرهنګي او تعلیمي موسسو له هغې جملې نه په کابل پوهنتون او د کابل طب په انستیتوت کې هم څانګې جوړې کړې وې. دا خبره هم له چا نه پټه نه وه چې ستمیانو نېغ په نېغه له روسانو

سره اړیکې لرل او د تخار په ولایت کې د هغوی ځینې پوځي غړیدو
 مستقیماً د روسانو له خوا اکمالېدل. ځینو پرچمیانو دا حالت نه شو
 زغملای چې پرته له دوی دې نورې ډلې هم له روسانو سره پټ او خواره
 اړیکې ولري. له همدې کبله د ډاکټر نجیب الله د دولت پارلمان په یوه
 غونډه کې د ستمیانو د یو استازي او د پرچمیانو د یوې استازې (جمیلې
 پلوشې) د دواړو ډلو د گوداگیتوب پر مسئله سخت لفظي جنګ پېښ شو.
 (جمیلې پلوشې) له ستمیانو سره د روسانو د هغه منظم سیستماتیک پوځي
 کومک یادونه وکړه چې په تخار او بدخشان کې د هغوی له خوا دوی ته
 ورکول کېده. دغه راز یې دگوند په رهبرۍ کې د ستمیانو سازمان د راپورته
 کولو او پاللو په برخه کې هم د گوند اسناد په ډاګه کړل. د جمیلې پلوشې
 د خبرو ځینې برخې همغه وخت له راډیو افغانستان نه هم خپرې شوې.
 د ډاکټر نجیب د واکمنۍ بل توند پښتني ضد شخص (نجم الدین
 کاویانی) دی، چې "د وطن گوند" د مرکزي کمیټې د سیاسي بیرو غړی و.
 ده په ښکاره او پټه پښتني ضد دښمني سرته رسول. تل به یې د میز پر سر
 د افغانستان نقشه پرته وه او هغو سیمو - په ځانګړي ډول د هېواد د شمال
 هغو ځایونو ته چې هلته پښتانه او نور قومونه استوګن وو په څیر څیر کتل.
 ده د روسانو او کارمل پر هغې ستراتیژۍ کار کاوه چې څنګه د هېواد د
 شمال په سیمو کې د پښتنو شمېر راکم کړي. داپروژه د روسانو په راتګ سره
 پیل شوه. روسانو پر هغو سیمو دزیاتو جګړو میچنې وګرځولې چې زیاتره
 پکې پښتانه مېشت وو. دوی غوښتل د جګړو په واسطه پښتانه دې ته
 اړکړي چې په شمال کې له خپلو استوګنځیو څخه مهاجرت وکړي. د کارمل
 په ټوله دوره او د روسانو په شتوالي کې دې هغو دوام وکړ. د ډاکټر نجیب
 الله په وخت کې هم په دولت او پوځ کې واکمنو ملي ضد ډلو دې لړۍ ته
 دوام ورکړ. دوی په دې ډول غوښتل چې هېواد د تجزیې له خطر مخکې
 بشپړ بغلائی چې د ستمیانو د گوند د مرکزي کمیټې غړی و د
 نجیب په واکمنۍ کې د عدلیې وزیر و، ده "درفش جوانان" اوونیزې سره
 چې د فرید مزدک "د ځوانانو سازمان" له خوا خپرېدله د یوې مرکې په ترڅ

کې د افغانستان لپاره د یو فدرالي حکومت د جوړېدو طرح وړاندې کړه او د ده په اصطلاح "که فدرالي حکومت جوړ شي نو د محرومو ملیتونو حقوق چې پخوا تلف شوي دي نور به تلف نه شي". دا مرکه د نوموړې جريدې د ۱۳۷۸ کال د وروستيو مياشتو په يوه گڼه کې خپره شوې ده.

د فدرالي حکومت له جوړېدو څخه د ستميانو موخه او هدف هماغه د افغانستان تجزيه وه خو څرنگه چې په عامه ذهنيت کې د تجزيې لپاره هېڅ ډول شرايط برابر نه وو نو دوی د تجزيې د لومړي گام په توگه د فدرالي سيستم د جوړېدو هيله لرله.

د ډاکټر نجيب الله تر حاکميت دمخه د کارمل په پړاو کې اکثره اخبارونه او جرېدې په فارسي واپول شول او پښتو د ژباړې ټپه شوه، خو د ډاکټر نجيب الله په وخت کې يو نسبتاً ښه کار دا وشو چې په اخبارونو کې پښتو تر يوه بريده له ژباړې خلاصه شوه. دا کار پښتو ته د پاملرنې له مخې نه و بلکې د کاغذ د زيات لگښت او د دوه ځلي چاپ مخنيوی و. په دې کار سره پښتون ليکوال ته هم د دې امکان برابرېدلی شو چې مستقيماً اخبار ته پښتو ليکنه ولېږي او د ژباړې لړۍ تر يوه حد کمه شي. د همدې آر په رڼا کې پيام، هېواد، انيس ورځپاڼو او ځينو نورو خپرونو يو ځای په يوه وخت کې په پښتو او فارسي ژبو په خپرونو پيل وکړ. هغه اساسي قانون چې د ډاکټر نجيب الله په وخت کې د هغه له خوا د جوړې شوې لويې جرگې له خوا منظور شو او دی ورته خپله ژمن و په هغه کې ليکل شوي وو "د افغانستان د ملي ژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دي" (۴) اول خو په دې جمله کې هم يو حقوقي او ژبنی ظلم او ابهام پروت دی، دوی په قصدي ډول غوښتي د پښتو ژبې نسبت حقوق له وړ ژبو سره برابر وښيي، خو دې سره سره عملاً هېڅکله هم دې اصل ته درناوی و نه شو او نه پرې عمل وشو. لومړی شخص چې د اساسي قانون دا اصل يې مات او تر پښو لاندې کړ، په خپله ډاکټر نجيب و.

د ده په واکمنۍ کې د ده ټولې ويناوې او بيانې تقريباً په سلو کې پينځه نوي په فارسي ژبه وې. د ده فارسي ژبي اراکين خو لا په پښتو

ويلو مكلف نه وو.

بشير رويگر يې د پښتنو په نمايندگۍ (!) د اطلاعاتو او کلتور وزير ټاکلی و، خو هغه خپله په پښتو نه پوهېده او نه يې چا په رسمي چارو کې له خولې څخه پښتو اورېدلې وه.

له خپرونو پرته په دې وخت کې يو شمېر "فرهنگي ټولنې" چې ژبني او ملي مسايل يې تعقيبول هم جوړې شوې. لومړی د ناپښتنو له خوا پينځه فرهنگي ټولنې جوړې شوې. داسې ښکارېدل چې له دې ټولنو سره د "امنيت وزارت" او په حکومت کې ځينو واکمنو اشخاصو لکه عبدالحميد محتاط، فريد مزدک، نجم الدين کاوياني، سيد کيان او ځينو نورو په پټه او ښکاره مرستې کولې. دغه راز خپله "جمهور رئيس" هم له دوی سره په پټه او ښکاره يو څه نقدي او د ځای مرسته کوله.

کله چې پښتنو د ناپښتنو دا گڼ شمېر فرهنگي ټولنې وليدلې نو يو شمېر ځوان روڼ اندي او پوهان سره راټول شول او "دخوشال فرهنگي ټولنه" په نوم يې يوه فرهنگي ټولنه جوړه کړه. "دا ټولنه د ۱۳۶۹ کال د لړم په ۲۵ نېټه رسماً د کابل په انټرکانټيننټل هوټل په تالار کې پرانيستل شوه. (۵) د غونډې لگښت د فرهنگيانو او فرهنگپالو له شخصي مرستې څخه برابر شوی و. هيله وه چې "جمهور رئيس" به لکه د نورو ټولنو په شان دې ټولنې ته هم نقدي مرسته او د مبارکۍ پيغام راولېږي خو داسې ونه شول. کله چې د غونډې برخوالو د دود خلاف د (خوشال فرهنگي ټولنې) په وړاندې د "جمهور رئيس" دا چلند وليد نو ډېر خواشينی شول. "جمهور رئيس" تر پايه دې ډول کارونو ته دوام ورکړ.

په فرانسې کې د يونيسيف له خوا يو نړيوال کنفرانس جوړ شوی و. په دې کنفرانس کې د هر هېواد جمهور رئيس د خپل هېواد په ملي ژبه يانې د اکثريت په ژبه خبرې وکړې خو ډاکټر نجيب الله هلته هم پښتو هېره کړې وه، په فارسي ژبه او هغه هم په داسې ايراني لهجه وغږېده چې هلته دا معلومه نه شوه چې د افغانستان او ايران د استازو تر منځ څه توپير و او که نه؟ د ډاکټر نجيب الله دا وينا د کابل له ټلوېزيون څخه هم خپره شوه.

کله چې یوګوسلاویا ته د ناپیلو هېوادو د غونډې په نیت روان و، نو د لنډ وخت لپاره جلال آباد کې تم شو. د جلال آباد د خلکو غونډې ته ده وویل چې په فارسي خبرې وکړم که په پښتو؟ ټولو وویل په پښتو. خو ده وویل بښنه غواړم چې هلته څوک په پښتو نه پوهېږي او زموږ پښتو ترجمانان نه شته. بیا یې د جلال آباد بېلابېلو قومونو ته په فارسي وینا وکړه. تر کومه ځایه چې د ترجمې خبره ده نو د پښتو ژبې د فونولوژیک (غږیز) جوړښت او بڼایینې په برکت ان د نړۍ په کچه دا څرګنده ده چې پښتانه د نورو ژبو په زده کولو کې تر هر چا زیات استعداد لري. تر کومه ځایه چې په بهرنيانو پورې اړه لري هغوی خو هسې هم نه په پښتو پوهېدل او نه هم په فارسي. همدارنګه په کابل او د هېواد په نورو ولایتونو کې هم د پښتو او فارسي خپرونو توازن برابر نه و. د اصولو له مخې خو باید پښتو خپرونې زیاتې وای او د نورو لږکیو قومونو ژبو ته هم حق ورکړ شوی وای، خو د نورو وړو ژبو حقوق هم فارسي ژبې ته ورکول کېدل.

ځینو ګډو خپرونو کې د پښتو ونډه په سلو کې څلوېښت ځینو کې دېرش، ځینو کې لس او په ځینو کې یو دوه فیصده وه. هغه کتابونه چې دې وخت کې چاپ شوي د فارسي تله پکې په څرګند ډول درنه وه؛ په ځینو برخو کې دوه برابره او په ځینو کې څو برابره وه.

په لنډیز سره ویلی شو هغه پلانونه چې روسانو د کارمل په واسطه غوښتل پر پښتنو باندې عملي کړي د هغو پاتې برخه د ډاکټر نجیب الله په وخت کې عملي شوه.

د ده په واکمنۍ کې د هېواد په پوځ کې ملي توازن ګډوډ او وسلوال پوځ د لږکیو تر منځ ووېشل شو.

د اکثریت دنده او حقوق لږکیو ته انتقال شول. پښتو ژبې او پښتني فرهنګ ته په بې تفاوتۍ او ان په مخالفه سترګه وکتل شول. بېلابېل پښتنې ضد سازمانونه جوړ او وده ورکړای شوه.

پښتون مېشته سیمې له پوځي، اقتصادي او فرهنګي پلوه وځپل شوې او خپل حقه حقوق یې تلف شول. په هېواد کې ملي انډول خراب شو.

هېواد د ساتنې او يووالي اساسي فکتور او ځواک ته زيان ورسېده او هېواد د يوې انارشۍ په لور روان شو.

په پای کې همغو لږکیو چې ده په خپله نازولي او راپورته کړي وو، د ده پر ضد په خپلو منځو کې ائتلاف وکړ او د جبل لسراج او مزار شریف د ترښتو پر اساس يې د ۱۳۷۱ کال د وري په ۲۸ نېټه د ملگرو ملتو د سولې پلان شنه کړ، دی يې د کابل له نړيوال هوايي ډگر نه بېرته راوگرځاوه او په کابل کې يې د ملگرو ملتو په دفتر کې پناه واخيسته. وروسته همدغو لږکیو او د هغو د حقوقو مدعيانو دی د "ديکتاتور" او "فاشيست" په نوم ونوموه. په پايله کې د ۱۳۷۵ ل کال د ميزان پر ۶ مه نېټه د کابل ښار د اريانا په واټ کې د طالبانو د اسلامي تحريک د سرتېرو له خوا په دار وځړول شو.

اخځونه:

- (۱) بريد جنرال الكساندر لياخوفسکي، ډيوه مجله، لندن، ۱۹۹۵ع کال، دسمبر، ۱۹ مخ.
- (۲) جلال الدين صديقي، افغانستان در قرن جديد، د "ا.خ.د.ک" مرکزي کمېټه، کابل، ۱۳۶۹ ل کال، ۱۱-۱۲ مخونه.
- (۳) غرjestان مجله، "مرکز انسجام مليت هزاره" کابل، ۱۳۶۸ ل کال، ۹ گڼه.
- (۴) د افغانستان اساسي قانون، د ۱۳۶۹ ل کال، تعديل او تصويب لومړۍ فصل، ۸ ماده، ۳ مخ.
- (۵) شمشاد مجله، ۱۳۷۲ ل کال، ۲ گڼه، ۹۰ مخ.

طاھر بدخشي او د ستميانو جوړښت

روسانو په افغانستان کې د قومي انډول د گډوډولو او ملي يووې ته د زيان رسولو په نيت د خپلې کمونيستي ايډيالوژيکي ليکې تر څنگ د يوې بلې ډلې د جوړولو هدف او موخه دا وه چې په افغانستان کې قومي نفاق ته لمن ووهي او د افغاني ټولنې د واک دوديز جوړښت ته زيان ورسوي. کله چې په افغانستان کې د واک اصلي سرچينې او ځواک ختم شي، نو د روسانو د لاسوهنې لپاره به شرايط لا ښه برابر شي. روسانو يوازې په کمونيستي ليکې کې د افغانستان ضد عناصر و په پاللو او وده

ورکولو بسنه و نه کړه، بلکې د همدې ډلې په گډه کې یې د یو بل تشکل لپاره هم لاره اواره کړه. روسانو ظاهر بدخشی د دې کار لپاره مناسب شخص وگاڼه. لومړی یې هغه ته کمونیستي ایډیالوژي ور تریق کړه او بیا یې د کمونیستي فکر تر څنګ په افغاني ټولنه کې د ملي نفاق او دښمنیو د راپارولو لپاره وگماره. د ستمیانو د خپلو سرچینو له مخې: "ظاهر بدخشی در ماه جدی سال ۱۳۴۳ به مثابه یکی از عمده ترین کادرهای حزب دیموکراتیک خلق افغانستان و مسوول تشکیلات حزب و شخصیت درجه سوم حزب وارد کازار سیاست گردیده و مسئله ملی را در مقامات رهبری حزب مطرح کرد." (۱)

ظاهر بدخشي لا "د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند" کې پښې ټینګې کړې نه وې، چې ملي نفاق ته یې په لمن وهلو پیل وکړ او په دې گوند کې یې د ملي مسئلې په باب لمسونه پیل کړې. ده خپله دا هڅه د گوند د ۱۳۴۳ل کال له لومړۍ کنگرې څخه را پیل کړه. کریم میثاق لیکي: "ظاهر بدخشی اعضای کنگره از نگاه ملی هم گروپ گروپ تنظیم کرد و عکس گرفت." (۲)

بدخشي په گوند کې دننه خپلو دې هڅو ته دوام ورکاوه، خو څرنگه چې د گوند تگلاره ظاهراً کمونیستي وه او ښکاره هدف یې د یوې سوسیالستي ټولنې جوړول (۱) وو، نو ظاهر بدخشي نه شو کولای په افراطي ډول قومي مسایلو ته لمن ووهي. دغه راز په دې وخت کې په گوند کې ځینې داسې اشخاص هم وو چې هغوی د ملي مسایلو په وړاندې د بدخشي تگلاره نه شوه زغملای. لنډه دا چې په گوند کې د پښتنو اکثریت د ظاهر بدخشي د زیاتو فعالیتونو مخه ونیوله او د هغه د هڅو ساحه تنګه شوه. په پایله کې یې له روسانو سره په تفاهم کې د [۱۳۴۷ل کال د اسد پر ۱۵مه نېټه] د ملي ستم ډله "سازمان انقلابی زحمتکشان افغانستان (سازا) تاسیس کړ." (۳) "ظاهر بدخشي خپل گوند د روسانو تر ملاتړ او د مارکسېزم د ایډیالوژۍ تر پردې لاندې د قومي او قبیلوي بې اتفاقی د راپارولو په منځي کې ودرولی و. دې ډلې د افغانسان د شمال په سیمو کې

د تاجیک، ازبک، ترکمن او هزاره لږکیو قومونو په منځ کې د پښتنو پر ضد د "جهاد" د مفکورې پر مخ بیولو سره سیاسي کار کاوه. (۴)

ظاهر بدخشي او د ده پلویانو په یوه وخت کې دوه فکري لیکي تعقیبولې؛ له یوې خوا یې "کارگر و دهقان" شعارونه ورکول او د مارکسېزم او لېنینېزم لاره یې تعقیبوله او له بلې خوا یې د پښتنو په وړاندې لمسوونکي اعمال تر سره کول. دا هغه دوه تگلارې وې چې په یوه وخت کې یې د روسانو له خوا لارښوونه کېدله. نه مارکسیستي او لېننستي ایډیالوژۍ او نه هم د پښتنو په وړاندې لمسوونې کورنۍ پدیدې وې، بلکې دواړه له بهر نه د ځانګړو موخو د تر لاسه کولو لپاره څرګندې تگلارې وې. ظاهر بدخشي به په خپلو خبرو کې کمونیستي فکر څلوه او په دې توګه یې غوښتل چې د روسانو په شان د کمونیستي تگلارې تر پردې لاندې د افغانستان د اکثریت په وړاندې د دښمنۍ اعمال تر سره کړي. ده به ویل: "بهترین ضمانت مصون بودن از ضربه دشمن پناه بردن در اغوش گرم کارگران و دهقانان است." (۵) ظاهر بدخشي او د ده پلویانو په افغانستان کې د نورو وړو قومونو د پارولو او د دوی په اصطلاح د هغوی د حقوقو د تر لاسه کولو لپاره په افغانستان کې د یو فدرالي حکومت د جوړولو هڅه کوله. له فدرېشن څخه د دوی مقصد دا و چې په لومړي ګام کې به په افغانستان کې د مرکزیت رول ختم شي او دوی به په نیمه ډول په اصطلاح خپلواک شي او په دویم ګام کې به بیا د هېواد د بشپړې وېشنې او تجزیې مسئله زامنځته کړي. په دې برخه کې د روسیې او ایران د حکومتونو تگلاره هم همدا ډول وه. دا چې له عملي، سیاسي، جغرافیایي، مذهبي، اقتصادي، ژبني او قومي پلوه په افغانستان کې د فدرېشن امکان شته او که نه؟ دا دوی ته مطرح نه وه. د افغاني ټولنې په برخه کې سیاست پوهان او ټولنپوهان په دې نظر دي چې په افغانستان کې قومونه داسې سره اوږدل شوي او یو بل سره تړل شوي چې دلته د هېڅ ډول فدرېشن د جوړولو امکان نه شته او بل په هېواد کې د پښتنو زیات اکثریت د هر ډول فدرېشن د جوړېدو او تجزیې د مخنیوي تضمین کړی دی.

(دويمې سقاوي) په مانا يادوي. خپله مسعود او رباني هم د حبيب الله کلکاني (بچه سقاو) د لارې لاروي دي او د هغه پر نامه وياړ کوي، نو ځکه مې د اکثريت له غوښتنې سره سم دې اثر ته "دويمه سقاوي" نوم غوره وباله.

که په دې اثر کې څه داسې حقيقتونه او ناويلې خبرې بيان شوي وي چې هغه زموږ د ولس د ذهن په روښانتيا او د خپل هېواد په وړاندې د هغو د وينولو په برخه کې څه اغېز او گټه وکړي، نو دا به زما لپاره د خوښۍ سبب او لامل شي. ژوندی او سرلوړی دې وي افغانستان، مړه او سپېره دې وي د هغه دښمنان.

په درنښت

سمسور افغان

ظاهر بدخشی له خپلې مېرمن سره

روسیه او ایران پر دې واقعیت هم تر یوه حده پوهېدل، خو هغوی دا خبره هم په ذهن کې ساتلې وه چې که په افغانستان کې د فدرېشن او یا د تجزیې امکانات برابر نه شي، نو لږ تر لږه خو له دې اشخاصو او ډلو څخه د ټولنیزې او سیاسي بې ثباتۍ په توګه کار اخیستلی شي، نو ځکه ستیمیانو په خپلو خپرونو او شعارونو کې تر هر څه دمخه د افغانستان له جوړښت او نامه سره حساسیت وښود او د خپل تشکل او مشر د رامنځته کېدو علت یې د "خراسان" "دوزخي جغرافیه" وګڼله. "سرانجام بدخشی و انوار فروزان و انکار ناپذیر موجودیت او در متن اندوهگین تاریخ و جغرافیایی دوزخی خراسان تندیس جاویدانه نمودار شد." (۶)

"عاقبت این آفریده بزرگ و بی هتمای تاریخ معاصر خراسان زمین از ما گرفتند." (۷)

ستمیانو، د قومي نفاق، د افغانستان د تجزیې او فدرېشن په باب د ظاهر بدخشي لاره تعقیب کړه. محبوب الله کوشاني چې ډېر کلونه د ستمیانو ډلې "سازا" مشر پاتې شوی و په خپله یوه لیکنه کې داسې څرگندونې کوي: "ما جداً متعقدیم که به کارستن نظرگاههای بدخشي درباره تاسیس و ایجاد دولت فدرالی، طرح مشخص او در باره جبهه متحد ملی و چگونگی ترکیب این طیف وسیع و داشتن قضاوت و پیروی از سیاست عدم دنباله روی در پهنه جهانی و تامین وحدت راستین میان نیروهای میهن پرست میتواند بسیاری از دشواریهای و نابه هجاریهای وضع کنونی را از میان بردارد." (۸)

سخي غیرت د ستمیانو د ډلې د رهبري، یو بل غړی چې ډېر وخت د ستمیانو د نشراتي ارگان "میهن" جريدې مسوول و، وايي: "موجودیت تسلط سیاسي و نظامی نوع تك ملیتی، آنچه در كشوری با ساختار يك پارچه ملی نعمتی میتواند بود، در شرایط کثیرالملیت بودن افغانستان مصیبت واقعی بود. محافل حاکمه در تمام عرصه ها و طی تمام تاریخ تسلط خود کامه تك ملیتی خود به تعرض همه جانبه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی پرداخته بودند، آنها میخواستند پروسه همانسازی ملیتها و گروههای اتنیکی را با ملیت حاکم به زور و ضرب شلاق تسریع کنند.

ستم ملی که بنیاد سیاست حکومت تك ملیتی را تشکیل میدهد باید از بین برود و جای آنرا برابری، همکاری و برادری ملیتها و گروههای اتنیکی ساکن کشور بگیرد." (۹)

ظاهر بدخشي او نورو ستمیانو په خپلو لیکنو، ویناوو او تگلارو کې دا هڅه کوله چې د افغانستان نور قومونه خصوصاً تاجکان "ستم خپلي" وښيي، دوی پښتانه د دې "ستم" عاملین گڼي، چې د سخي غیرت په وینا: "به تعرض همه جانبه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی پرداخته بودند." خو بدخشي له دومره هلو ځلو سره سره بیا هم ستم نه و پېژندلی چې اصلي ستم کوم و؟ ده لا د خپل ژوند تر پایه پورې هغه ستم و نه

پېژانده چې د ده ژبه يې څخه كړې او تړلې وه او د ده قوم يې ورو ورو له معنوي پلوه ځان كې محرو كاوه او هويت يې ورته ختموه. خپله ظاهر بدخشي ته به وگورو چې پر ده باندې چا ستم كاوه؟ او ده چا ته داستم راجع كاوه؟ ظاهر بدخشي اصلاً د ختې له مخې ازبك دى او په بدخشان كې زېږېدلى دى. خو په غالب گومان د ده ازبكي ژبه نه وه او نه يې د هغې د پرمختگ او بډاينې لپاره څه هڅه كړې ده، بلكې دى د خپلو ځينو نورو قوميانو په شان يو ځاى د فارسي يا تاجك پالنې په خم كې لمېدلى و. هم يې خپل قوم هېر كړى او هم خپله ژبه.

د احصايو او ارقامو له مخې گڼ شمېر ازبكان په فارسي ژبو چې تاجكان يې استازولي كوي اوښتي دي. د يوې احصايې له مخې د افغانستان په ټول نفوس كې د (۶۱۰) فيصدو ازبكو په شمېر كې (۵،۸۰) فيصده ازبك (۱۰) په خپله ژبه گڼلېږي پاتې (۰،۳۰) يې فارسي ژبي شوي دي. ظاهر بدخشي هم په همدې ازبكانو كې راځي. خو ده يوازې د ستم نوم اورېدلى او محسوس كړى يې نه و. اوس نو ښاغلي سخي غيرت ته هم سوال راجع كېږي چې چا مخه پرې همه جانبېه اقتصادي، اجتماعي، سياسي و فرهنگي پرداخته بودند؟

لكه څنگه چې بېرك كارمل د خپل ناڅرگند قومي هويت له كبله خپله بشپړه رسمي پېژندنه تر پايه چاپ نه كړه، همدا كار بدخشي هم كړى دى. د ده له مرگه وروسته نورو ستميانو هم د ده د قومي هويت او بشپړې قومي پېژندنې په باب چندان معلومات نه دي خپاره كړي. يوازې سخي غيرت په يوه ليكنه كې په ضمني توگه ويلي چې "ظاهر بدخشي فرزند خلق ازبك بود" (۱۱) نو كله چې هغه "فرزند خلق ازبك" وي، نو لږ تر لږه خو بايد هغه د ازبك لږكيو د ژينو، فرهنگي او قومي حقوقو غوږ پورته كړى واى، نو اصلي ستم خو همدې ته وايي، چې د ظاهر بدخشي له مرگه وروسته هم د ستميانو سازمان يوازې د تاجكانو په انحصار كې و. نه نورو قومونو له دې سازمان سره چندان لېوالتيا درلوده او نه هم دوى دومره علاقه درلودله چې د خپل سازمان په تشكيل كې دې هغوى ته څه اساسي

رول ورکړي. یوازې یې د تبلیغاتي کمپاین لپاره "د ملیت ها محروم و
 ستمدیده، اقلیت های ستم کشیده و برپاخاسته" شعارونه ورکول.
 ظاهر بدخشی د همدغسې ادعاوو او نارو سورو په پورته کولو او
 د روس پلوه سیاستونو د تعقیبولو له کبله لومړی ځل پر ۱۳۵۶ل کال
 زنداني شو. تر خلاصون وروسته هغه بیا هم د حقیقي ستم پرځای خپلو دې
 ډول هلو ځلو ته دوام ورکړ. پر ۱۳۵۷ل کال په هېواد کې سیاسي فضا
 بدله شوه. د ظاهر بدخشي او ببرک کارمل پخواني سیاسي رقیبان د واک
 پرگدی کېناستل، کارمل په چکوسلواکيا کې د افغانستان د سفارت له
 لارې د شورویانو غېږې ته پناه ور وړه، خو "حفیظ الله امین د ظاهر
 بدخشي او د هغه د مرستیال قومي او سیاسي حساب ته ځان ورساوه او
 دواړه یې د مرگ کندی ته تېل وهل." (۱۲) ستمیانو د شورویانو په راتگ
 سره خپلې لیکې پراخې کړې، له روسانو سره د مستقیمو اړیکو په نتیجه
 کې د هغوی له زیاتو سیاسي، پوځي او اقتصادي مرستو څخه برخمن شول.
 په تخار او بدخشان کې یې زیات "قومي غوندونه" جوړ کړل. د شورویانو
 او د هغوی له پوځي ټولگیو سره یو ځای یې د مجاهدینو خلاف په وسلوالو
 او تبلیغاتي جگړو کې برخه واخیسته. وروسته د دولتي دستگاه په دننه کې
 هم زیات فعال کړای شول. د روسانو د پخوانۍ ستراتیژۍ له مخې پرچمیانو
 هم چې پخوا یې د کمونیزم پرده پر مخ غوړولې وه، خپله پرده له مخې لرې
 کړه، په ښکاره ډول د ستمیانو له تگلارې سره یو ځای شول. په جهادي
 لیکو کې د جمعیت او شورا نظام ډله چې مخکې تر مخکې د روسانو له
 خوا په افغاني ضد روحيې سمبال شوي وي هم ستمي لاره خپله کړه. په
 نتیجه کې جمعیت، پرچم، ستم او نور ملي ضد گروپونه سره په داخل کې
 متحد شول او په بهر کې د روسانو او ایرانیانو په مستقیم، ښکاره او
 څرگند ملاتړ د سازشونو، ائتلافونو او توطئو له لارې د ملگرو ملتو د
 سولې پلان او د واک سوله ییز لېږد سېوتاژ کې او په نتیجه کې پر ټول
 هېواد یوه توره انارشي راخپره شوه چې د دویمې سقاوی پیلامه گڼل
 کېدای شي.

اخځونه:

- (۱) یادنامه محمد طاهر بدخشي، د "سازا" خپرونه، کابل، ۱۳۶۹ ال کال، ۷ مخ.
- (۲) د کریم میثاق یادښت، همدا اثر، ۱۰۵ مخ.
- (۳) همدا اثر، ۷ مخ.
- (۴) پوهنوال ډاکټر م. روستار تره کی، د ټولنپوهنې له نظره په افغانستان کې د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۳۷۷ ال کال، ۴۰ مخ.
- (۵) یادنامه طاهر بدخشي، ۲۷ مخ.
- (۶) همدا اثر، الف مخ.
- (۷) د جهاد نگل ضمیري مقاله، // ، ۱۱۷ مخ.
- (۸) د محبوب الله کوشاني مقاله، // ، ۱۰-۱۱ مخونه.
- (۹) د سخي غیرت مقاله، // ، ۹۸-۹۹ مخونه.
- (۱۰) د افغانستان قومي جوړښت، د افغانستان لپاره د واک فونډېشن، پېښور، ۱۳۷۷ ال کال، ۴۸ مخ.
- (۱۱) د سخي غیرت مقاله، یادنامه محمد طاهر بدخشي، ۹۹ مخ.
- (۱۲) ډاکټر محمد عثمان روستار تره کی، یاد شوی اثر، ۴۰ مخ.

"برابر ملتونه" او د هغو تعبیرونه

کله چې روسانو پر افغانستان مستقیم یرغل وکړ، نو ورسره یو ځای په کابل او د هېواد په نورو سیمو کې د افغانستان د قومي او اتنیکي جوړښت د بېلا بېلو څانگو لپاره ډول ډول اصطلاحگانې وکارېدې. "ملت" های برادر و برابر"، "اقلیت های ستمدیده و محروم" او نورې. دوی د افغانستان د بېلا بېلو قومونو لپاره د "ملتونو" نومونه وکاروله. دا اصطلاح د روسانو له یرغل څخه دمخه په رسمي مطبوعاتو او حقوقي چارو کې د یو قومي تشکل لپاره نه ده کارېدلې. د ډاکټر محمد نادر عمر په اند دا اصطلاح روسانو دود کړې ده. "این اصطلاح ساخته و پرداخته شورویها است که هفتاد سال پیش با اشغال آسیای میانه بغرض تفرقه بین اقوام مختلف ان سرزمین به کار بردند.

شوروی ها متعاقب تجاوز با افغانستان بهمین منظور نفاق افگنی بین ساکنین ان اصطلاح ملت ها را رایج نمودند و کمونیست ها در تصمیم و گسترش ان تلاش کردند.

اصطلاح ملت ها نزد افغانها مردود است؛ افغانها ملت واحد را تشکیل میدهند. کسانی که نابیعت افغانستان را دارند، بهر قومیکه

منسوب باشند، ملیت ان افغان است و دارای حقوق مساوی هستند. پشتون، تاجک، هزاره، ازبک، ترکمن، قرغز، و غیره همه متعلق بیک ملت واحد بوده و افغان میباشد. در شناسنامه هر کسیکه تابعیت افغانستان را دارد، برای شناخت وی افغان نوشته شده است." (۱)

داکتر محمد عثمان روستار تره کی لیکي: "در حقوق سوسیالیست ملیت به گروه افرادی اطلاق میگردد که دارای اوصاف مشترک نژادی، کلتوری و زبانی باشند به نحویکه اوصاف متذکره ارزشمندی گروه موصوف را برای داشتن یک دولت اختصاصی یا لا قل دولت خود مختار داخلی، برانگیزد. مشخصات جداگانه گروه مذکور احتمال دارد توسط قانون دولت متبوع شناخته شود. گروه را که دارای اوصاف مشترک نژادی، کلتوری و زبانی باشند. در حقوق لبرال بنام قوم یاد می کند، نه بنام ملیت. بلر! اصطلاح ملیت به مفهوم قوم بار اول توسط لینن در اعلامیه مردم کارگر و دهقان مورد استفاده قرار گرفت. (Parcal Vennessom مقدمه بی بر آثار لینن چاپ بروکسل، سال ۱۹۹۲، ص ۲۵۶).

در افغانستان عناصر عقده بدل از شکست کمونیست، در بخشی از مطبوعات هجرت اصطلاح ملیت را به همان محتوی کمونیستی نشخوار می کنند. گویا این عناصر به قوم بودن ملیت های نژادی در افغانستان قانع نیستند." (۲)

روسانو دا اصطلاح په ټولو دولتي چارو، سياسي مسایلو او حقوقي برخو کې د خپلو خانګړو اهدافو لپاره وکاروله. د هغوی ګوډاګیانو د دې اصطلاح په تبلیغ او کارونه کې لا ډېر ګړندي ګامونه واخیستل. په کابل کې د دې لپاره یوه خانګړې اداره "ریاست امور ملیت ها" جوړه شوه. په همدې بهیر کې یې د "ملیت های برادر" په نوم یوه مجله خپروله. په دې مجله کې له فارسي، پښتو پرته په نورو ژبو لکه ازبکي، پشه یي... هم لیکنې خپرېدې، د مجلې په کتونکې ډله کې دا کسان شامل وو: "محمد عوض نبي زاده، غلام حضرت ابراهیمي، عبدالله بختانی، حسین نایل، عبدالله مهربان، اشرف عظیمي، عبدالرحمن، عبدالکریم نظري، سلیمان

سونار انورستاني، محمد زمان نېکرای او غلام صدیق شینگلینګه (مدیر) (۳). په مجله کې به زیات مطالب په فارسي ژبه خپرېدل، په نورو ژبو پکې زیاتره یوه یا دوه لیکنې راتلې. د "تاجک ملت" پکې په اصطلاح د مشرۍ رول درلود، پښتانه یې له نورو قومونو سره په "مساوي" تله کې ودرولي وو. له "ملت مدی برادر و برابر" اصطلاح څخه دوی ناوړه ګټه پورته کوله. روسانو او د پرچم ډلې د دې اصطلاح په کارولو سره ولس تېر ایسته؛ دوی به تل له راډیو - تلوېزیون او خپرنیو وسایلو څخه دا تبلیغ کاوه: "تمام ملت های ساکن افغانستان با هم برابر و برادر اند". د دوی په دې هڅه کې یو متضاد مانیز رمز پروت دی چې د دې شعار او نومونو له باطني مانا سره پیاوړتیا لري. دوی دا خبره نه کوله چې (د افغانستان ټول خلک سره وروڼه او برابر دي او د قانون په وړاندې یو شان مسوولیت او حقوق لري). دوی یوازې "ملتونه" "برابر او برادر" ګڼل.

په دې هڅه کې اصلي هدف دا و چې د اکثریت او اقلیت تر منځ طبیعي پولې له منځه یوسي او د اکثریت حقوق د "برابری او برادری" تر نامه لاندې تر ستوني تېر کړي. د قانون په وړاندې د افغانستان د ټولو وګړو په ورورۍ او برابری کې خو هېڅ شک نه شته، خو کله چې په یوه هېواد کې په ټولیز ډول د قومونو سیاسي حقوق مطرح کېږي، نو هلته هر قوم د څومره والي له پلوه خپل حقوق اخلي. په دې کار سره د هېواد د ټولو خلکو فردي حقوق مساوي کېږي، خو قومي حقوق یې د شمېر په اندول د محاسبې وړ دي. دوی د دې لپاره چې د اکثریت (پښتنو) حقوق د اقلیتونو ترمنځ ووېشي او د وېش تله هم د یو لږکي (تاجک) قوم د حقوقو د مدعیانو په لاس کې وي، له دې اصطلاح نه یې ګټه پورته کوله. د نجیب الله د واکمنۍ پر وروستي کال په کابل کې "د افغانستان د لیکوالو ټولنې" له خوا په اریانا هوټل کې د "بازتاب صلح در ادبیات" تر نامه لاندې یو سیمینار جوړ شوی و. دا سیمینار په افغانستان کې د "ملت های برادر و برابر" د پالیسۍ د چلوونکيو د هغو سلګونو بېلګو یوه بېلګه ده چې دوی په خپل وخت کې پلې کوله. کله چې د سینمار لپاره د مشرتابه

هيئت ټاکل کېده، نو له هر "ملت" څخه يو يو تن غوره شو. البته د سيمينار د چارو واگې د لومړي اقليت د استازو په لاس کې وې. دوی يو تاجک، يو ازبک، يو هزاره، يو بلوڅ، يو پشه يي، يو نورستاني او يو هم پښتون د مشرتابه لپاره غوره کړل. د سيمينار د چارو د سمبالښت ټول کارونه او واک د تاجک "ملت" پر غاړه و او د سيمينار د چارو ژبه فارسي وه. يوازې دغو ښاغليو استازيو يوه يوه مقاله په خپله ژبه ولوسته او د سيمينار پرېکړه ليک په فارسي ولوستل شو، نور سيمينار خلاص شو. پښتانه د لږکيو په شمېر حساب شول او پښتو ژبه هم د هغو وړ ژبو په ځېل کې راوستل شوه چې د افغانستان په ځينو سيمو کې ويل کېږي. دوی د "ملتونو" دغسې برابري غوښتله. خارج ته په سفرونو، ځينو دولتي پوستونو، غونډو او ان د علمي رتبو په ورکړه کې دا "معيار" په پام کې نيول کېده. کله چې د ډاکټر نجيب الله د دولت په وخت کې د "اکاډميسن" او کانديد اکاډميسن "علمي رتبې ورکول کېدې، نو هلته هم دا معيار مطرح نه و چې څوک دې د خپل علمي ظرفيت په پام کې نيولو سره د دې رتبې مستحق وي، بلکې معيار د دولت خوښه او "د قومي انډول او برابري" له مخې د رتبو ورکړه وه. دوی "د برابري" تر پردې لاندې يوه سخته نابرابري رامنځته کوله. دوی غوښتل د اکثريت پښتنو حقوق په دې ډول پر اقليتونو ووېشي او په دې توگه لږکي د پښتنو په وړاندې ودروي. دا منطق به چا ليدلی وي چې د يو فيصد او ٦٥ فيصدو حقوق دې له قومي پلوه مساوي وي او دواړه دې په حکومت او دولت کې مساوي حقوق ولري. ايا په افغانستان کې د ٤٠ زرو هندوانو چې ځانته د دوی په اصطلاح يو "ملت" جوړوي او د افغانستان د زيات اکثريت چې په سلو کې ٦٥ فيصده وگړي جوړوي، حقوقو مساوي دي؟ ايا د همدې تاجک لږکي مدعيان چې "د مليتېهاى برابر و برادر" شعارونه يې پورته کول، حاضر دي، چې د افغانستان په سياسي چارو کې له هندوانو او نورستانيانو سره برابر او مساوي حقوق ولري؟ او که نه په هر هېواد کې د اکثريت ونډه اکثريت او د اقليت، اقليت وي.

دوی هېڅکله دا شعار نه ورکاوه چې (په افغانستان کې د ټولو خلکو فردي حقوق مساوي او برابر دي)، ځکه چې په دې کار سره په حقيقي بڼه د حقوقو د تساوي خبره رامنځته کېدله او هر چا ته د خپل حق د امکان چاره برابرېدله، خو دوی له هغه شعارونو او نومونو څخه پورته کوله چې ظاهري مانا يې برابري خو اصلي او مقصوده مانا يې نابرابري وه. روسانو د همدې غرض لپاره د "قومونو" لپاره د "مليتونو" نومونه وکاروله. دوی دا نومونه د يو بل قومي تشکل په مانا کاروله. دوی د (قوم) او (ملت) ترمنځ يو بل تشکل ته قايل و، نو ځکه دوی د (قوم) نومونه د افغانستان د لږکيو لپاره کسر شان (!) ګاڼه، نو پر ځای يې د "ملت" نومونه وکاروله.

دوی د "مليتونو" مجموعې ته (ملت) وايه، نه د قومونو مجموعې ته! په داسې حال کې چې "ملت له قومونو څخه جوړېږي، نه له مليتونو څخه، د عربي ژبېدود له مخې ملت د ملت جوهر بللای شو، لکه انسانيت چې د انسان جوهر دی، يا حيوانيت د حيوان خاصيت او ځانګړنه او په هېڅ ډول ملت د ملت او قوم په منځ کې يو بل حالت نه شو ګڼلای. د قوم پر ځای د ملت د کلمې عامېدل د روسي کمونيستي استعمار يوه ښکېلاکي او وېشاکي هڅه وه. (۴)

اخځونه:

- (۱) ډاکټر محمد نادر، دعوت جريد، ناروې، ۱۳۷۶ل کال، پرله پسې ګڼه ۷۹-۸۰، لومړۍ مخ.
- (۲) ډاکټر محمد عثمان روستار تره کی، همدا ګڼه، ۲ مخ.
- (۳) ملت های برادر مجله، کابل، ۱۳۸۱، د دلوې - حوت ګڼه، پرله پسې ګڼه، ۴۰مه.
- (۴) حبيب الله رفيع، خلافت مجله، کندهار، ۱۳۷۷ل کال، پرله پسې ګڼه، ۶۵، ۶۰ مخ.

لومړۍ سقاوۍ ته یو لنډ نظر

کله چې انگرېزانو لسه افغانانو څخه په دریو سترو جنگونو کې د ماتې مزه وڅکله او نړیوال پرستیژ او حیثیت یې کمزوری او پیکه شو، نو له افغانانو نه د یو ډول غچ اخیستلو په لټه کې شول. په افغانستان کې هغو د لاسوهنې او کور ورانۍ ښه پخه تجربه لرله. پر ۱۹۱۹ کال چې انگرېزانو په رسمي ډول په نړیواله کچه خپله ماتې ومنله او د افغانانو بری یې تصدیق کړ، نو په افغانستان کې د یو نوي، ښکلي او ښهرازه تمدن د زرغونېدو او ټوکېدو هیلې پيدا شوې، په نړیواله کچه د افغانستان نوم او نښان څرگند شو، په ټوله نړۍ کې زموږ هېواد د یو ځانگړي حیثیت، ویاړ او پرتم خاوند شو. افغانستان په ډېرې چټکۍ سره د تمدن او پرمختګ په لور ګامونه واخیستل.

انگرېزانو سره له دې چې په رسمي ډول د افغانانو سیاسي خپلواکي او خپله ماتې منلې وه، خو بیا یې هم له لاسوهنو څخه لاس نه اخیسته. دا ځل د یوې بلې تجربې د ازمېښت په لټه کې شول. دوی د دې کار لپاره دا وار داسې یو شخص وټاکه چې هم ساده او امیر و او هم یو لږکي قوم ته منسوب و، انگرېزانو دا تست کاوه چې د لږکیو د حکومت ظرفیت څومره دی، ایا دوی هم په راتلونکي کې د واک د یو کاندید او

دويمه سقاوي

کله چې رښاني - مسعود له نورو افغان ضد ډلو تپلو سره د کابل ښار ته رادننه کړای شول، نو ټول ښار د وینو او لمبو په سیند کې ولېږل شو او ټول هېواد له یوې سختې بې ثباتۍ سره مخ شو. په افغانستان کې د واک په زرگونو مختلفې سرچینې رامنځته شوې او یوه عمومي انارشۍ چې لومړۍ سقاوی ته یې ورته والی درلود، خو په کیفیت، ظرفیت او کمیت کې له هغې څخه درنه او خطرناکه وه رامنځته شوه، ځینو نړیوالو راډیوگانو او ځینو خبریالانو هم دې خبرې ته ډېر تاو ورکړ چې دا دی په افغانستان کې د پښتنو دودیز واک ختم شو او د حبیب الله کلکاني له وخت وروسته دا دویم ځل دی چې تاجیکیان واک ته رسېږي. خپله مسعود هم د یوې مرکې په ترڅ کې څرگنده کړه چې "۱۵۰ کاله پښتنو حاکمیت درلود او اوس چې زموږ نوبت دی، موږ سره مخالفت کېږي." دوی په همدغه فکر او نېټ کابل ته راتنوتل، خو ظاهراً یې اسلامي انقلاب، جهاد او د اسلامي فکر پرده پر ځان غوړولې وه. دوستم، مزاری او نورو ملي ضد اشخاصو او ډلو تپلو. هم له دوی سره په دې وخت کې یوه تگلاره تعقیبوله. دوی له حضرت صبغت الله مجددي څخه هم هغه مذهبي گټه واخیسته چې لومړي سقاو (بچه سقاو) د شوربازار له ملا څخه پورته کړې وه. دوی ظاهراً صبغت الله مجددي د دوو میاشتو لپاره د اسلامي دولت د "ممثل" په توګه

تمثيل ته وړاندې کړې، خو اصلي واک حضرت صاحب سره نه و، ځکه چې ده خو يوازې "تمثيل" کاوه، واک خو بل چا سره و. تمثيل همدې ته وايي چې څوک د يو اصلي او اساسي شخص، پېښې وکړي. دوه مياشتې يې د حضرت مجدي له نامه نه گټه پورته کړه چې جهادي افکار پرې ساره کړي، لکه څنگه چې د شور بازار ملا د غازي امان الله خان پر ضد د مذهبي فتوى له لارې د سقاو د زوى بغاوت او واک ته زمينه برابره کړه، داسې حضرت صاحب هم د اسلامي انقلاب (!) د يو لويغاړي په توگه د پردې تر شا د مسعود او رباني د واک لپاره زمينه برابره کړه. صادق مجدي هم چې د امان الله خان په وړاندې يې د سقاو زوى پلوي کړې وه، وروسته بيا پېښمان و او حضرت مجدي هم وروسته له رباني او مسعود څخه سخت خرابدى شو او د حکمتيار خوا يې ونيوله.

کله چې رباني او مسعود د کابل پر تخت او خزانو خېټه واچوله نو د خپلو پخوانيو تحركاتو تر څنگ يې خپلې ملي ضد هلې ځلې او فعاليتونه نور هم ډاگيز کړل، دوى خپلو قوميانو او همزيو ته وويل چې همدا مو نويت دى، بايد زموږ تر څنگ ودرېږئ! دا تبليغات او لمسونه په عام ډول په ډېرو ځايونو خو په ځانگړي ډول په شمالي سيمه کې ډېرې زياتې محسوسې وې.

دوى د شمالي خلکو ته داسې تبليغ کاوه چې د دوى ملا وتړي او که نه دا خل چې پښتنو پاچاهي ونيوله نو دا وار د شمال د خلکو سر، مال او ناموس ټول په خطر کې دي (!؟) د شمالي ځينې خلک هم د دوى پر دې ملي ضد تبليغ تېر وتل او د دوى ملاتړ يې وکړ.

په کابل کې يې د کوهدامن د قوماندانو يوه ځانگړې اتحاديه جوړه کړه او "شورى بازسازى کوهدامن زمين" په نوم يې يوه بله شورى چې اکثره افغان ضد اشخاص پکې راټول شوي وو جوړه کړه.

رباني په يوه خصوصي غونډه کې خپلو تنظيمي او ژنيو ملگرو ته وويل: "ما بايد هر گز اشتباه امير حبيب الله کلکانى را تکرار نه نمايم"، يانې واک بايد پرې نه ږدم. دوى له حبيب الله بچه سقاو سره دومره مينه درلوده چې د هغه په نوم يې پوځي ټولگي او ملبشايي ځواک هم جوړ کړى

و او پر ځينو عسکري ځايونو باندې يې د سقاو زوی نوم هم ايښی و. د کابل د خيرخاني مينې د درېيمې حصې سينما ته ور څېرمه، د شمال د پرسو يوه قرارگاه وه، پر هغې ليکل شوي وو، "قرارگاه شهيد امير حبيب الله کلکانی" د استخباراتو په لوی رياست چې رباني د امنيت رياست باله، د هغه دننه دفترونو کې د سقاو زوی د خولې خبرې د يو شعار په ډول ليکل شوې وې. دې سقاويانو تېر سقاو ته د درناوي لپاره د کابل د کلکانو په سيمه کې يوه لېسه هم د هغه په نامه نومولې وه، دا لېسه د کابل - سائنک په عمومي سړک جوړه وه، په لوحه يې داسې ليکل شوي وو: "لېسه شهيد امير حبيب الله کلکانی".

يوه ورځ مسعود د شمالي د کوهدامن د سيمې څو سپين ږيري او ځوانان په جبل السراج کې سره راټول کړي وو او د سقاو زوی د واکمنۍ د وخت پر يوې کلا يې ودرولي وو. هغوی نه يې پوښتنه وکړه چې دې ځای ته څه وايي؟ هغه وويل: "دې ته قلعه سوخته".

- ولې ورته قلعه سوخته وايي؟

- ځکه چې دا د سقاو زوی جوړه کړې وه، کله چې د سقاو زوی ماتې وخوړه د نادر خان لښکرو هغه وسپړله.

نو مسعود ورته يوه زهرجنه خندا وکړه:

- ښه نو چې داسې ده که دا ځل هم پښتانه راغلل نو همداسې به کوي او دا ټولې کلاګانې به سوځوي. اوس مو نو خوښه چې ما سره ودرېږئ او که نه؟

د رباني مسعود د همدغې سقاوي پالیسۍ له مخې هغوی په خپله واکمنۍ کې د سقاو زوی لپاره په پراخ ډول تبليغات پيل کړل. هڅه يې وکړه چې هغه د ښوونځيو په نصاب کې د يو مثبت شخصيت په توګه شامل او زده کوونکو ته معرفي شي. داسې هڅې هم کېدلې چې بچه سقاو د افغانستان د يو قانوني واکمن او پاچا په توګه معرفي کړي. کله چې د ۱۳۷۵ل کال د وري په مياشت کې د حبيب الله کلکاني پرې ايښې ښځه په حق ورسېده، نو دا موقع د کابل د نويو سقاويانو لپاره د خپلو احساساتو د ښودلو ډېره ښه موقعه وه. په ډېر شان او شوکت يې د هغې

د مرگ خبر له کابل راډیو نه خپور کړ. عجیبه خبره خو دا وه چې دا د حبیب الله کلکاني لومړنۍ ښځه وه، چې ده ورسره د خپله واکمنۍ په وخت کې اړیکې پرې کړي وو. هغه له همغه وخت راهیسې په مزار شریف کې اوسېدله، خو اوسنیو سقاویانو هغې ته د "ملکې" خطاب وکړ، او د هغې د فاتحې مراسم یې په خپل سقاوي شان و شوکت په اصطلاح په دولتي ښه واخیستل. کابل راډیو د هغې د مرگ خبر داسې خپور کړ: "نسبت وفات مېلکه سنگری خانم پاچا شهید، شاه سابق افغانستان امیر حبیب الله کلکانی خادم دین رسول الله در مزارشریف داعیه اجل را لبیک گفت. فاتحه ملکه سنگری از طرف اتحادیه بازسازی کوهدامن در مسجد حضرت علی کرم الله وجهه به تاریخ ۱۳۷۵/۱/۱۴ اخذ میگردد".

دا سقاویان نه یوازې له فکري پلوه له تېرو سقاویانو سره یو شان وو، له عملي پلوه هم د هغو په شان وو، خو په افراط کې تر هغو هم زیات وو. دلته به د یو بهرني لیکوال د ناول یوه برخه راوړو چې د لومړي سقاوي د لوټ، تالان او نادودو په باب یې لیکلی دی. کله چې لوستونکي دا لیکنه ولولي، نو و به وایي چې د دواړو ماهیت یو شان دی.

"د دغه اثر دوه ویشتم څپرکی چې سرلیک یې "د کابل تباهي" ده ستاسې خوږو لوستونکو پر مخ پرانیزم، ویې لولئ، ویې گورئ او د کابل له اوسنۍ تباهي سره یې پرتله کړئ!

"د سقاو زوی پر ارگ ورننوت، خپل وحشي پوځ ته یې د ښار د لوټولو حکم ورکړ، سقوي لښکرې د ښار په څلورو خواوو کې خورې شوې، تر هر څه دمخه یې ښار لوټ کړ، واړه او لوی دکانونه، کارخایونه او کارخانې دا هر څه یې وتښتول، دوکاندارانو په مخکې یې د هغوی د دکانونو شته او شیان ترې وړل او روان وو، هغوی د دوی په مخکې د ټولو قیمتي شیانو د لوټ حکم کاوه، خو دوی به په پوره صبر او پټې خولې د خپلې خونې د وړانۍ ننداره کوله، وایي چې د مال د سولو ننداره هم لوی غم وي، په پیل کې چې ډاکوانو په لوټ لاس پورې کړ یو شمېر زړورو خلکو به د مخنیوی بندوبست ورته کاوه، خو ډاکوانو به ډېر ژر پر دغو کسانو ټوپک را واړاوه او ځای پر ځای به یې کړل، بیا بیا جرأت و نه کړ

بلکې و به ډار شول، دکانونه به يې پرېښودل او هلته په يوه گوښه کې به لري ودرېدل. سقوي پوځ به يو پر بل پسې ټول لوټ کړل، هغوی يوازې د مالونو او شيانو په لټنه بسنه و نه کړه، يو شمېر دکانونو ته يې اور هم وچاوه. ډول ډول دنگې ماني يې د سترگو په رپ کې سوځولې او په خاورو ايریو يې اړولې.

سقوي پوځيانو چې کله ښار لوټ کړ، بيا يې د کورونو پر خوا ور مخه کړه، ځينو خلکو خو خپلې دروازې وتړلې، له خپلو بچيانو سره په خپلو کوټو کې کېناستل. وحشي ډاکووانو دروازې ماتې کړې او په زړورتيا سره پر کورونو ور وختل، تر هر څه دمخه يې د کورونو د شتو او شيانو پر لټولو لاس پورې کړ، سره او سپين او د مېرمنو گانې يې ولټولې، وروسته يې د ښکلو نجونو پر بې عزته کولو باندې پيل وکړ. نازولو نجونو ته يې د هغوی د مور او پلار په وړاندې لاس ور اچاوه، هغوی به د وحشيانو له ډاره خپل مور او پلار له غېږه ورکړه خو هغو وحشيانو به د مور او پلار له غېږې څخه راکشوله. که کوم مظلوم مور او پلار به د خپلې لور ننگه وکړه هغه به يې هم پر گوليو پر ځمکه راوړغړول. وحشي او بربري خبرو زياترو د ميندو او پلرونو په مخکې د هغوی د لوټو بې عزتي وکړله، که به کومې سپېڅلې نجلۍ د هغوی د وحشيانو د هيلو له پوره کولو نه سر وغړاوه، د هغوی جزا خو بې ښه او بده مرگ وه.

دغه وحشيان او ډارونکي حيوان ډوله انسانان پر کابل را پرېوتل، هغوی په هره جاده او هره کوڅه کې په ظلم او لاس اچونې لاس پورې کړ، يو شمېر سپين ږيري چې سپين کالي والاوو هغوی په هغه حال کې چې دولت يې نه لاره په ډېره سختۍ سره کولای شول چې خپله آبرو او عزت دې د دغو وحشيانو په مقابل کې وساتي. ځکه دوی به ويل چې ولې شته او دولت نه لري. هغوی به يې له کورونو را وايستل او په متروکو به يې تغمې تغمې کړل... (۲)

په دويمه سقاوی کې هم کټ مټ همدا حالات تکرار شول، خو له لومړۍ سقاوی څخه يې څو اساسي توپيرونه درلودل:

- د دې سقاوی دوره تر هغې پينځه ځله زياته وه.

- هغې سقاوی د تمدن نوې را ټوکېدلې هیلې ومړولې او دې سقاوی پنځوس کلن تمدن او دولتي جوړښت له منځه یوړ.
- څرنگه چې د دویمې سقاوی عمر د لومړۍ په اندول زیات دی، همداسې یې زیانونه هم تر هغې زیات دي.
- د لومړۍ سقاوی اصلي متحرک یو امپراتور او نالوستی شخص و، ملک ته یې زیات زیان د خپل جهالت له کبله اړولی و او نوره ډله یې هم همداسې وه.

- دویمه سقاوی او د هغوی لویغاړي په شعوري او اگاهانه ډول د هېواد دښمنان دي، دوی په شعوري ډول غواړي د هېواد رغانده بنسټونه ویجاړ کړي او په هېواد کې ملي اندول او یووالي له منځه یوسي او تجزیې سره مخ کړي.

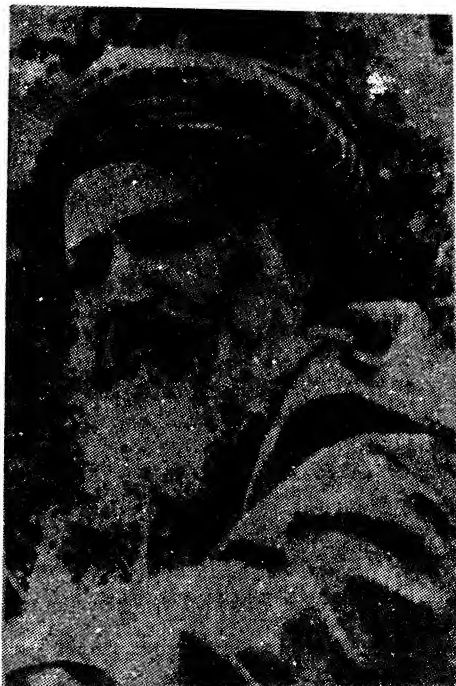
- لومړۍ سقاوی له انگرېزانو پرته چې هغوی هم د یوې وسیلې په توګه ترې کار اخیسته نورو هېوادوسره د افغانستان د خاورې او ولس پر ضد کوم پټ او ښکاره تړون نه و کړی نه پرې پوهېدل.

- دویمې سقاوی د افغانستان له ټولو لرې او نږدې ګاونډیانو او دښمنو هېوادونو سره د افغانستان په وړانګې کې یوځل سرخوځولی او هر چا ته یې ددې کار لپاره لاره خلاصه کړې ده. په هره برخه کې د دویمې سقاوی زیانونه او کړاوونه تر هغې لومړۍ زیات دي. دلته به د دویمې سقاوی پر اصلي لویغاړو، رباني، مسعود او د دوی د ادارې او افغانستان ته د دوی د ادارې په وخت کې د اړولو شویو زیانونو په باب یو څه خبرې وکړو.

اخځونه:

- (۱) کابل راډیو، ۱۳۷۵ ال کال، د وري ۱۳/۱۴ نېټه.
- (۲) کابلي والا (یا کابلی پېغل) مولانا محمد صادق حسین صادق صدیقي، د پوهندوی عبد الخالق رشید تبصره، هیله مجله، ۱۳۷۶ ال کال، ۱۱۳-۱۱۴ مخونه.

رباني د کارمل په فکري او د بچه سقاو په عملي رول کې

د تېرو دوو لسیزو په سیاسي ډگر کې برهان الدین رباني هغه
متبذله څېره ده چې ورځ په ورځ یې خلکو ته د شخصیت منفي اړخونه او
د کرکټر اصلي جوهر څرگندېږي. دی تر یو وخته پر دې بریالی شو چې خپل
باطني او اصلي جوهر له خلکو پټ وساتي. د "اسلامي تحریک" په لیکو کې
ځان تنظیم کړي او بیا د روسانو په یرغل سره د یو مصنوعي شخصیت په

توگه تبارز وکړي. د جهاد په بهير کې هم د ده د سياسي شخصيت په باب يو لړ شکونه پيدا شول، خو څرنگه چې هغه وخت له روسانو سره د افغانانو د مقابلې سياسي او پوځي ډگر ډېر گرم و، نو د ده په باب چا دومره فکر او تشویش نه کاوه، د جهاد په ليکو کې هم دی او هم د ده تنظيم د دښمن په وړاندې د اصلي او اساسي فکتور په توگه مطرح نه و، بلکې د يو "گوزاره کوونکي" شخص او تنظيم رول يې درلود.

داسې انگېرل کېږي چې د برهان الدين رباني کورنۍ پخوا له تاجکستان نه افغانستان ته راکوچېدلې وي. دی "د محمد يوسف زوی پر ۱۳۱۹ل کال د بدخشان ولايت مرکز فيض آباد کې زېږدلی دی. پر ۱۳۲۶ل کال د فيض آباد په منځني ښوونځي کې شامل او پر ۱۳۳۵ل کال د کابل د ابوحنيفه مدرسې چې هغه وخت د دارالعلوم شرعيه په نامه يادېده د دې مدرسې په نهم ټولگي کې شامل شو. پر ۱۳۳۸ل کال د دې مدرسې له ۱۲ ټولگي څخه فارغ او پر ۱۳۳۹ل کال د کابل پوهنتون د شرعياتو پوهنځي کې شامل شو. پر ۱۳۴۴ل کال له پوهنتون څخه فارغ او د شرعياتو پوهنځي د کدر غړی شو. پر ۱۳۴۵ل کال يې د مصر له الازهر پوهنتون څخه ماسټري تر لاسه کړه. د ۱۳۵۳ل کال په جوزا کې پېښور ته راغی. (۱) او د آی، اېس آی غېږې ته يې پناه يوره. د ۱۳۵۳ل کال له جوزا څخه د ۱۳۷۱ل کال د ثور تر (۸) نېټې پورې په پاکستان کې اوسېده او سياسي فعاليتونه يې پر مخ وړل.

برهان الدين رباني داسې يو شخص دی چې ظاهري او باطني شخصيت يې سره يو شان او برابر نه دی. د ژوند بېلا بېلو حالاتو هم د ده شخصيت لوت په لوت اړولی او د يو باثباته شخصيت په شان يې خپل مثبت ارزښتونه ساتلي نه دي. د ده شخصيت په بېلا بېلو پړاوونو کې لکه د اوبو په شان چې په هر څم کې د همغه رنگ اخلي بېلا بېل رنگونه غوره کړي دي. تر ۱۳۵۲ل کال دمخه (رباني) چې د هېواد په دننه کې يې محدود سياسي فعاليتونه کول، له ۱۳۵۳ل څخه تر ۱۳۷۱ل پورې (رباني) چې د جهاد کلونه گڼل کېږي له ۱۳۷۱ څخه د ۱۳۷۵ کلونو تر منځ (رباني)

او را وروسته په دې هر زماني واتن کې يو بېل (رياني) ليدل کېږي. پېښور ته تر تګ دمخه هغه بل شان اخلاقي ځانګړنې لرلې. بريد جنرال الکساندر لياخوفسکي چې په افغانستان کې د شوروي پوځونو د پليو قطعاتو يو لوړ رتبه قوماندان و، د شوروي د استخباراتو په حواله ليکي: "رياني له ظاهري سپېڅلتيا سره سره کمزوری او بې واکه شخص دی. د هغه دا ځانګړتياوې د ځوانۍ په کلونو کې ځان څرګندوي، دغه وخت رياني د کريم باي له کورنۍ سره نږدې کېږي. د کريم باي کوربه د شپې (د عشرتونو) شاهد و. په دغو مجلسونو کې د صغیرو نجونو پر عزت تېري کېدل. (۲)

د ده د ځوانۍ زيات وختونه په همدغسې محفلونو کې تېر شوي. دی له ډېرو هغه اخلاقي مسایلو سره چې زموږ په ټولنه کې هم د کلتوري او هم د اسلامي اصولو او احکامو له مخې سخت جرم او ناوړا ګڼل کېږي، يا بې تفاوته و او يا هم بې وسه.

د ده يو سيمه وال چې وروسته بيا د عبدالرسول سیاف د (دعوت او جهاد) په پوهنتون کې استاد شو او له رياني سره يې يوه وخت په مصر کې په يوه پوهنتون کې لوړې زده کړې کړې دي. د دعوت او جهاد پوهنتون په يو ټولګي کې چې ګڼ شمېر محصلين ورته ناست وو، ده د خپل ځان او د رياني د اخلاقي شخصيت په باب داسې يوه عملي کيسه بيان کړې وه: "څرنگه چې زه او رياني دواړه په پوهنتون کې سره يو ځای وو او هم دواړه وطنداران وو، نو کله چې مصر ته د لوړو زده کړو لپاره د تللو په تکل شولو، نو دواړو سره مشوره وکړه چې دواړه به يو کور ونيسو، کور والا (مېرمنې) به مو سره يو ځای وي، رياني هم راسره ومنله، همداسې مو وکړل، د کابل ښار په غربي سيمه کې مو يوه حويلۍ په ګډه په کرايه ونيوله، دواړو ورته کورونه راوستل، موږ د تحصيل لپاره مصر ته لاړو، کال مو لا پوره شوی نه و چې ما ته له کابل نه د يو ډېر نږدې خپلوان ليک راغی، په ليک کې ليکل شوي وو چې اګاونډيان او نور خلک ستا او د رياني کورنۍ پسې پسې کوي او د څه اخلاقي نيمګړتياوو خبرې کوي، نو که غواړئ چې له اخلاقي پلوه خپلې کورنۍ روغې وساتئ، تحصيل

پرېږدئ او راشئ، د خپلو مېرمنو غم مو وخوړئ! سره له دې چې دا ليك زما په نوم ليكل شوی و، خو ما رباني ته په دې نيت ښكاره كړ چې د دواړه د كورنيو په باب پكې يوه خبره ليكل شوې وه، كله چې دا ليك رباني ولوست، نو د كوم چټك عكس العمل پر ځای يې په سره سينه ځواب راكړ. [در رخصتی اخير سمستر كه رفتم باز در اين مورد نيز غور خواهم كرد.] كله چې زه او رباني د خپلې رخصتۍ په وخت كې كابل ته راغلو، نو ما په پټه اخوا دېخوا د گاونديانو او نورو خلكو خولې بوى كړې، هسې نه چې زما خپلوان له ځانه څه خبره نه وي جوړه كړې؟! كله چې مې پوښتنې او گروېږ نې وكړې نو هغه خبره چې زما خپلوان ماته ليكلې وه رښتيا وه، نو زما په مغزو كې يو تاو پيدا شو، يو ځل بيا مې رباني ته خبره وكړه، خو هغه ځان ناخبره كړ، ما په همغه وخت خپله ښځه طلاقه كړه، خو رباني ورسره اوس هم شپې ورځې تېروي.

دا چې د نورو له نظره د رباني اخلاقي شخصيت څه ډول تعبيرېدلای شي، دا يوه بېله خبره ده، خو د ارواپوهنې له نظره په خپله د رباني فزيكي جوړښت د (مخ، سترگو، شونډو او د غږ له جوړښت او حركتونو څخه) د هغه ځينې اخلاقي نيمگړتياوې او نورې كمزورۍ معلومېږي.

پېښور ته تر راتگ دمخه د هغه فردي شخصيت تر زياته بريده پر ده او د ده پر كورنۍ پورې تړلی و. خو كله چې روسانو پر افغانستان يرغل وكړ، د تنظيمونو بازار گرم شو او د لوبديځ بې شمېره پيسې را شېوه شوې، نو رباني نه هم پكې "سړی" جوړ شو؛ د يو تنظيم مشر شو او بيا يې د ټول هېواد د مشرۍ لپاره په سر كې نشه پيدا شوه. د جهاد په كلونو كې هم د ده رول ټاكونكى او پرېكنده نه و، په دې وخت كې هم ځينو كسانو سره د ده د ځاني، سياسي او اخلاقي شخصيت په باب شكونه پيدا وو او دى يې يو بې ارادې او سست عنصره شخص باله. د ده له همدې كمزورې ارادې څخه ځينو سمه ييزو قوماندانو ډېره زياته گټه واخيسته او له هغې بهرنۍ مرستې نه چې د جمعيت تنظيم له لارې په بې كنټروله ډول دوى ته

فکتور په توګه مطرح کېدای شي او که نه؟
 د انګریزانو ګټې تضمینولای او پاللای شي او که نه؟ د حکومت کولو او د هېواد د کنترول ظرفیت یې څومره دی؟ په ټولنیز ثبات او بې ثباتۍ کې یې ونډه څومره ده؟ همدغو پوښتنو ته د ځواب موندلو، د یو نوي تمدن د پر شا تمبولو او په یوه بله بڼه له افغانانو څخه د غچ اخیستلو لپاره انګریزانو (حبیب الله کلکاني [بچه سقاو]) انتخاب کړ. په خپلو مرستو او د کورنۍ ارتجاع په ملتیا یې هغه د دې جوګه کړ چې لومړی ګر و ېر جوړ کړي او بیا نوی راتوکېدلی تمدن له سقوط سره مخامخ کړي.

"حبیب الله کلکانی د امین الله زوی پر ۱۸۹۰م کال زېږدلی دی" (۱). "هغه د شمالي د کلکانو د ډکو د کلي اوسېدونکی و، پلار یې څه مهال مالونه پول بیا یې سقاوي غوره کړه، غوښتل یې چې زوی یې څه درس مکتب ووايي، خو ویې نه وایه، له بدو او اوباشو هلکانو سره یې ناسته ولاړه شوه، په غلا، قماربازی وړ روږدی شو، پر ۱۹۲۶ کال په شاهي پوځ کې عسکر شو او د یوه عادي عسکر په توګه یې دنده سرته رسول، یو ځل یې د لسو ورځو لپاره رخصت واخیست او کور ته لاړ، له ځان سره یې سرکاري وسله هم په پټه یوړه، کله چې له کابل څخه ننه میلۀ لرې د حاجي کلا کوتل ته ورسېد، درې غلۀ په لار کې پرې راپورته شول، [د چا خبره پر غلۀ، غلۀ پېښ شول] له هغوی سره یې مقابله وکړه او یو غل یې وواژه، کله چې له رخصتۍ وروسته بېرته کابل ته راغی، نو بیا په پټه د وسلې په وړ لو او د غلۀ د وژلو په تور تر پوښتنې لاندې راغی، له پینځو میاشتو سزا وروسته خوشې شو، او پېښور ته راوتښتېد، د قصه خوانۍ په بازار کې یې له محمد صدیق بوت خرڅونکي سره مزدوري کوله. پر ۱۹۲۷ کال یې له سماوارچي سره کار کاوه، د ۱۹۲۷ کال د دسمبر پر شلمه ده ته له کابل څخه راغی، په پرده او بدله څېره خپلې سیمې ته ورسېد او په داړه ماری یې پیل وکړ." (۲)

ځینې نورو څېړونکیو د هغه په باب ویلي چې هغه یو ډېر کورمغزه وګړی و، د حافظې ځواک یې نه درلود، ځکه خو یې "په دریو

ورکول کېده د خپل ځان د تبارز لپاره ګټه واخيسته. هر يوه د ځينو ګاونډيو هېوادونو په لمسه ځانته د واک يو محلي اداره جوړه کړه. رباني د خپلې بې کفایتۍ په وجه دې ته مجبور شو، چې د هغو هره خبره ومنې ان تر دې چې ده خپله هڅه کوله چې د ځينو نورو اړيکو له لارې هغوی راخپل کړي چې د ده مشرۍ ته زبان و نه رسوي. يو ځل يې احمد شاه مسعود ته پېشنهاد وکړ چې ده سره خپلولي وکړي او همدارنگه ځينو نورو قوماندانانو ته!

په جهادي پړاو کې رباني سره له دې چې د حکمتيار په اندول يې په جګړه ييزه او سياسي برخه کې رول کمزوری و، خو په سر کې يې د واک د نيولو تلوسه او مينه ډېره زياته وه او دا ان د يوې رواني عقدې تر بريده، ځکه نو ورو ورو د يو سازش، توطيې او ائتلاف په لټه کې شو. د عبد الحميد مبارز په نوم يو ليکونکی چې "از سقوط سلطنت تا ظهور طالبان" په نامه يې د هېواد د ځينو سياسي پېښو په باب يو اثر ليکلی، له رباني او نورو ستمي ډلو سره يې خواخوږي پکې څرګنده او ډاګيزه ده. بيا هم د قدرت لپاره له اسلامي تګلارې څخه د رباني او د ده د تنظيم د لرې کېدو خبره نه پتوي، وايي: "جمعيت اسلامي رباني که از ايديالوژي سيد قطب و حسن البناء متأثر بود و تحت تأثير ليبيا و ايران در قسمت يك دولت خالص اسلامي قرار داشت ديگر به تدريج تمايلات سياسي ان بر تمايلات بنيادگرايي ان تفوق حاصل کرد، ديگر برای احيا و تاسيس يك دولت اسلامي مبارزه نيمکرد، بلکه برای کسب قدرت مبارزه می نمود، چنانچه از سال ۱۹۸۳ به بعد يك خط معتدل تر را نسبت به حزب اسلامي اتخاذ کرد." (۳)

روسان چې د رباني د شخصيت کمزوري اخونه له پخوا څخه ورته معلوم وو هم په دې لټه کې وو چې ده سره خپل اړيکي ټينګ کړي، له يوې خوا به يې د جهاد په ليکو کې يو درز رامنځته کړی وي، له بلې خوا به يې د خپلې اوږدې مودې ستراتيژۍ، د افغانستان بې ثباتي او واک ته د لږکيو د رسولو لپاره کار کړی وي نو ځکه خو يې له مسعود او رباني

سره خواږه اړيکي پيدا کړل. دی اړيکو ورو ورو وده وموندله، هغه وخت د باور او پوخوالي پړاو ته ورسېدل چې رباني د مجاهدينو د يو هيئت په ترکيب کې چې حکمتيار ورسره جداً مخالف و، مسکو ته لاړ او هلته يې له روسي مقاماتو او استخباراتي چينلونو سره وکتل او توافق ته سره ورسېدل.

روسانو لا مخکې تر مخکې د کابل په اداره کې لږکيو ته د واک د لېږد شرايط برابر کړي وو، دوی په تېرو کلونو کې له اداري بيروکراسۍ څخه نيولې تر نورو ټولو برخو پورې دومره کار کړی و چې د داسې يو منفي بدلون لپاره يې شرايط او امکانات مساعد کړي وو، نو ځکه خو يې ښاغلی پروفېسر برهان الدين رباني په مسکو کې د کارمل په رول کې د رباني په ښه مکياژ او بيا يې د کارمل په څېر پر تخت کېناوه، توپير يې دومره و چې کارمل سره دوی مستيقماً راغلل، له وزرو يې ونيو او پر تخت يې کېناوه، خو رباني يې د توطئو، لاسوهنو او د خپلو لاسپوڅو د ائتلاف او سازش له لارې د کابل تر ارگه بدرگه کړ. روسان او نور هغه استخباراتي سازمانونه چې رباني يې د سياست او واک ډگر ته وړاندې کړي و، هغوی د ده پر رواني عقدو، ټولنيز موقف، د شخصيت پر کمزوري، د واک پر لېوالتيا، د ده پر خپل ظرفيت او کفايت ډېر ښه پوهېدل، د استخباراتي سازمانونو لپاره داسې اشخاص ډېر مناسب وي، ځکه چې کنترول يې اسانه وي. د رباني سياسي شخصيت له دې څخه هم معلومېږي کله چې پر ۱۳۷۱ل کال مجاهدين او ملحدین سره په کابل کې په جگړه اخته شول او په اصطلاح اسلامي دولت (!) اعلان شو، نو حضرت صبغت الله مجددي د اسلامي دولت د "ممثل" او رباني د "رهبرۍ شوری" د مشر په توگه ټاکل شوي وو، مجددي د شور پر (۷مه) نېټه کابل ته لاړ او رباني ورځ دوه وروسته له تورخم نه د ځمکې له لارې په موټر کې کابل ته روان شو، رباني په داسې يو گاډي کې سنور و چې د موټر مخ او شا ته د مسعود عسکونه لېږدلي وو او "استاد" دننه په موټر کې ناست و. دی هغه وخت هم له مسعود نه دومره په وېره کې و چې پر خپل موټر يې هم د هغه

عكسونه لگولي وو. كله چې كابل ته لاړ نو بيا د خپلو ائتلافونو له ټوپكيانو سره مخ شو چې ده ته يې ارگ ته د ننوتلو اجازه هم نه ورکوله. دوه مياشتې وروسته برهان الدين رباني خان "د اسلامي دولت جمهوررئيس" اعلان کړ، خو بيا هم دې دومره خپلواک نه و، لکه مسعود او دوستم. د ارگ يوه خوا د مسعود د نظار شورا د ټوپكيانو په لاس کې وه او د مسعود عکس پرې خورند و، بله خوا يې د دوستم د ځواکونو په لاس کې وه، چې په دروازه يې د دوستم يو غټ عکس بند و، رباني به چې كله ارگ ته تلو، نو له همدې دوو لارو نه داخل ته تلای شو، كله به د مسعود ټوپكيانو او كله به هم د دوستم ملېشو څه وخت ايساروه، د رباني سترگې هر وخت د هغو پر عکسونو لگېدلې، عكسونه ډېر لوړ خورند وو، دې به ترې لاندې تېرېده، خو بيا هم دې جمهوررئيس(!) و او دا يې خاتنه سپکاوی نه گاڼه.

كله چې رباني خان "جمهوررئيس" كړ، نو نور هېواد خو لا څه كړې چې د كابل ښار پر څو بېلا بېلو واکمنيو ووېشل شو، ان په ارگ کې هم رباني پوره واک نه درلود. ده ته دا مهمه نه وه چې څومره واک لري او هېواد د غم په کومو لمبو کې سوزي. ده ته دا مهمه وه چې خلك ورته "جمهوررئيس" ووايي. د "جمعيت اسلامي" يو تن غړی چې رباني له ډېر نږدې نه پېژني او ناسته پاسته يې ورسره لرله، هغه وايي: "كله چې استاد رباني ته د جمهوررئيس خطاب وشي او په كوم مکتوب کې د جمهوررئيس په عنوان د هغه د نوم يادونه شوې وي، نواستاد ورته په شونډو کې موسکې غوندې شي او يو خوږ تبسم وکړي." ځينې ټولنپوهان او سياستپوهان په دې اند دي چې هر كله په يوه ټولنه کې د درېيمې طبقې خلك واک تر لاسه کړي نو د ټولنې سياسي او ټولنيز ثبات له منځه ځي. دوی وايي دا خلك ډېرې رواني، اقتصادي، جنسي او ټولنيزې عقدې لري، كله چې دوی واک ته ورسېږي نو تر هر څه لومړی د هغو د حل او خړوب په لټه کې شي. "د رباني کورنۍ هم له اقتصادي پلوه په درېيمې طبقې پورې اړه درلوده، نو ځکه خو ده ته هر هغه څه لوړ او ښکلي ښکارېدل چې د ده

له ټولنيز او طبقاتي ژوند څخه لوړ وو. که په کابل کې د ده د واکمنۍ ساحه دوه کیلو متره مربع وای او یا تر دې هم کمه شوې وای، نو د ده لپاره بس ځکه وه چې په عادي شرایطو کې خو ده ته هېڅ هم نه رسېدل، نو ځکه خو یې تر وروستي بریده پر دې خبره ټینګار کاوه چې دی د افغانستان جمهور رئیس (!) دی. د واک د همدې مینې له کبله هغه د روسانو غېږې ته داسې پناه یوړه چې د کارمل ریکارډ ته یې ځان ورساوه، کارمل هم د شوروي له مرستو پرته ژوند نه شو کولای او رباني هم د روس له مرستو پرته ژوند نه شو کولای، ځکه خو دواړو د خپل بادار د درناوي حق ادا کړ. رباني تر کارمله هم دمخه شواو د افغانستان د ولس پر جهاد یې خاورې واړولې، د شوروي ځای ناستې روسیه یې له ټولو جرمونو او جنایتونو پاکه وګڼله. کله چې ده تاجکستان ته سفر وکړ، نو د دې سفر او له شوروي نه د تاوان غوښتنې په باب له ده پوښتنه وشوه ده وویل: "اصلاً این گپها موضع بحث نشده بود در تاجکستان، فکر میکنم این گپها را مطبوعات تحریک کرده بود، چیزی که ملور اینجا گفته بودیم، این بود که دولت اسلامی افغانستان خواهان حسن روابط باتمام کشورها و از جمله فدراتیف روسیه است. ما گفتیم رژیم تجاوزگر و مارکسست و قشون شوروی قبلی بالای افغانستان حمله کرده بود، ان رژیم از بین رفته حالا فدراتیف تشکیل گردیده، ما با مردم روسیه دشمنی نداریم." (۴)

ځکه خو نو د رباني اړیکې له روسانو سره تر کارمل هم خواره شول، کارمل شورویان افغانستان ته دعوت کړل او د افغانستان خاوره یې د هغو د گټې لپاره استعمال کړه، خو رباني روسانو ته دومره نږدې و چې ان د خپل پخواني قلمرو تاجکستان خاوره یې د ده په واک کې ورکړه او هلته یې د کولاب هوایي ډګر د ده په خدمت کې ورکړ.

رباني هم د بهرني یرغل لپاره لکه د کارمل په شان د ملګرو ملتو (۵۱) ماده پلمه ګرځوله. کارمل به ویل چې "د شوروي اتحاد محدود قطععات د ملګرو ملتونو د منشور (۵۱) مادې له مخې افغانستان ته راغلي". رباني هم کله چې د ایران چارواکو د طالبانو له خوا د مزار شریف

تر نیولو وروسته خپل گڼ شمېر پوځونه د افغانستان پولې ته نږدې کړل، نو رباني اعلان وکړ چې "د افغانستان اسلامي دولت د ملگرو ملتونو د منشور د (۵۱) مادې له مخې حق لري له ایران څخه پوځي مرسته تر لاسه کړي او هغوی افغانستان ته دعوت کړي."

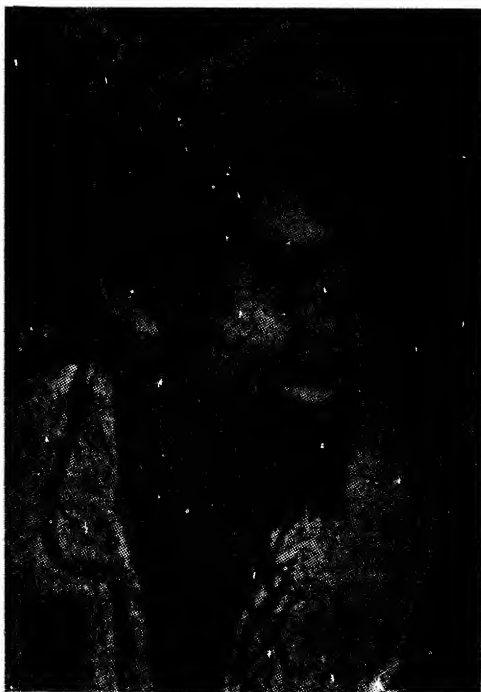
- په عمومي ډول د روسانو او نورو بهرنيانو په وړاندې د رباني او کارمل فکري تگلوري سره یو شان و، خو په چور او چپاول، لوټ او تالان، عمومي انارشۍ او د ملي پانگې په لټونه کې بیا رباني د سقاو زوی پر پله روان و.

اخځونه:

- (۱) شهرت ننگیال، وینه په قلم کې، د افغانستان د جهادي څېړنو مرکز، پېښور، ۲۱۴-۲۱۷ مخونه.
- (۲) برید جنرال الکساندر لیاخوفسکي، ډیوه مجله، لندن، ۱۹۹۵ع کال، دسمبر ګڼه، ۱۹ مخ.
- (۳) عبد الحمید مبارز، حقایق و تحلیل وقایع سیاسي افغانستان از سقوط سلطنت تا ظهور طالبان، پېښور، ۱۳۷۶ل کال، ۱۱۲ مخ.
- (۴) امید جریده، له امریکا څخه خپرېدونکې، ۲۱۳ ګڼه، ۵ مخ.

مسعود د یو اتل په څېره کې یو ګوډاګی او د دویمې سقاوی یو اساسي لوبغاړی

د افغانستان د تېر شل کلن ټولنیز، پوځي ناتار او ناوړین په بهیر کې یوه څېره هم احمد شاه مسعود دی چې ظاهراً یې د ځینو خلکو په زړونو کې د یو مثبتې پوځي او سیاسي څېرې په توګه ځان راڅرګند کړی و، خو کله چې حالات بدلېدل د ده له څېرې څخه د مصنوعي ماسک پرده هم ورو ورو لرې کېدله. د وخت په تېرېدو سره دا ثابته شوه چې احمد شاه

مسعود يو ځان غوښتونکي جنجاليز، تجزيه غوښتونکي، د هېواد ويجاړوونکي، سيمه پالونکي، د يوه محدود لږکي او خپلو ځاني گټو پلوی شخص دی. د خپلو هېوادوالو په ځورولو، کړولو او له پرديو جاسوسي شبکو سره د اړيکو په ساتلو او پالللو او د هغوی د گټو په خوندي کولو کې روحاً، جسماً او وجداناً ماهر دی. د ده قومي، ژبني جوړښت او جغرافيايي موقعيت دی د دې جوگه کړی و چې د هېواد د ملي گټو په وړاندې د پرديو او خپلو ځاني گټو لپاره له کورنيو او بهرنيو دښمنانو سره ناوړه معامله وکړي او په هېواد کې د غميزې د اوږدولو د يو اساسي عامل په توگه خپلو هڅو ته دوام ورکړي. ترسره هر چا لومړی بهرنيانو د هغه پېژندنې او پر شاتپونې ته پام راواړه او له ده څخه يې داسې يو مصنوعي زمری جوړ کړ چې ان زموږ د ځينو هېوادوالو پر ذهنونو يې هم د يو ډول باور پرده خوره کړې وه، کله چې زموږ هېوادوالو د خپل ذهن او فکر سترگې بيا هغه ته واړولې، نو په دې کې ډېر وخت تېر شوی و او احمدشاه مسعود په ورانۍ کې دومره ونډه اخيستې وه چې تصور يې هم نه کېده. کله چې د مسعود د منفي او د ځينو په اند د مثبت شخصيت انگازې خپرې شوې، نو د زياتو هېوادوالو او د قلم د خاوندانو پام دهغه د متضاد شخصيت د څرگندتيا خوا ته واوښتی، په دې کې ورو ورو هغه اسناد او شواهد هم را څرگند شول چې ظاهراً د ده مخالفو او په حقيقت کې د ده دوستانو د ده په باب ليکلي او په خپلو اسنادو کې خوندي کړي وو. وروسته وروسته د ده په باب ليکني، گړني، ان ليدونکي او تلوېزيوني معلومات زيات شول او د ده شخصيت يې د ډول ډول ابهام له تيارو څخه را وويست او اکثرو منفي خواوو سره يې ولس او نړيوالو ته څرگند کړ. دلته به همدغه ډول اسنادو ته په لنډيز سره اشاره وکړو او و به گورو چې احمد شاه مسعود له چا سره په څه ډول د هېواد د ملي گټو په سر معامله کړې او لا يې کوي.

"احمد شاه مسعود د ډگروال دوست محمد (*) زوی د پروان ولایت د پنجشېر ولسوالۍ د بازارک اوسېدونکی دی د یو روایت له مخې د احمد شاه مسعود نیکه له پاردریا څخه افغانستان ته راکوچېدلی او په پنجشېر کې مېشته شوی دی. د هغه وخت افغاني حکومتونو له دغسې تاجک مهاجرو سره زیاته خواخوږي څرګندوله او هغوی ته یې بېلا بېلې اسانتیاوې برابرولې.

مسعود پر ۱۹۵۶ کال زېږېدلی او د خپل پلار د دویم واده ثمر دی. نوموړی په خپلو شپږو وروڼو کې درېیم وروړ دی. پلار یې د فرانسویانو تر پالنې لاندې د استقلال په خورا معتبره لېسه کې شامل کړ، چې په ۱۹۷۳ کې ورڅخه فارغ شو. احمد شاه د خپل یوه پخواني باډیګارد له لور سره واده کړی او درې اولادونه لري چې مشر زوی یې احمد نومېږي. مګر د بلې انګېرنې له مخې نوموړی د یوې بلې اروپايي بې نکاح ښځې څخه هم یوه لور لري.

احمد شاه پر ۱۹۷۳ع په پولیتخنیک کې شامل شو. پر دې مهال

* د احمد شاه مسعود پلار دوست محمد یو عسکري ټولې مشر و، چې مرحوم جنرال سید صالح خان لوی درستیز ته یې د مرحوم سید محمد سرور کونړي په واسطه کولو سره خان د داخلي وزارت د پولیسو او ژاندارم شق ته تبدیل کړ، چې بیا د ډگروالۍ تر رتبې پورې ورسېد. د احمد شاه مشر وروړ دین محمد هم د همدغې واسطې له خوا حربي پوهتون ته شامل او وروسته پوځي افسر شو، چې بیا په پېښور کې نامعلومو کسانو ترور کړ. ډگروال دوست محمد پنځه کاله وړاندې په داسې حال کې چې زوی یې د پنجشېر او تالقان پر سلطنت ناست و، په پېښور کې د جلا وطنۍ او پردېسۍ په حال کې وفات شو. د هغه مرحوم جنازه په پېښور کې خاورو ته وسپارل شوه، خو احمد شاه خان یې نه جنازې او نه هم فاتحې ته حاضر شو. (د لستونې مار، د نثار احمد صمد سريزه)

د ځينو کتونکو په اند احمد شاه مسعود اکثره جنگونه د نورو په واسطه تر سره کړي. لوی نورو ورته کتلي دي، نو ځکه ده خاتنه طالعمن "مسعود" تخلص غوره کړی او دا هم یو غصب شوی تخلص دی. خلیل الله هاشميان په دې باب وايي: "تخلص مسعود صاحب قانونی دارد که آقای محمد یعقوب مسعود سابق معاون اداری وزارت اطلاعات و کلتور فعلا مهاجر در (استرالیا) میباشد و اسناد و ثبوت سابقه داری ۶۰ ساله خود را چند بار نشر و تقاضا نموده تا احمد شاه پنجشیری از غصب تخلص او منصرف شده، برای خود تخلص دیگر انتخاب نماید، اما احمد شاه مسعود پنجشیری به عرایض و شکایات او ترتیب اثر نداده است. (د لستونې مار د هاشميان سريزه، شپږم مخ). نوموړی لیکوال وړاندیز کوي چې د احمد شاه مسعود له نوم سره دې د (پنجشیري) کلمه یو ځای شي، چې له نورو سره دده توپیر وشي.

د اسلامي خوځښت او کينې لاسو خپل منځي ډغرې اوج ته رسېدلې وې چې پوليتخنیک په دې فعاليتونو کې بنسټيز رول لوبایوه. احمد شاه خان په دې څو کې "د اسلامي ځوانانو" ډلې واخيست ځکه هغه په وهلو ټکولو کې پوخ لاس درلود.

محمد داود چې کله د ۱۹۷۳ پر جولای (۱۳۵۲ لمریز د سرطان پر ۲۶) د پرچمي افسرانو په ننگه کودتا وکړه نو په پوهنتون او پوليتخنیک دواړو کې د اسلام پالو او کمونستپالو ډلو تر منځ ډغرې یو چاودېدونکي ټکر ته ورسېدې. د شرعياتو د پوهنځي د رئيس پوهاند ډاکټر غلام محمد نيازي تر لارښوونې لاندې "اسلامي غورځنگ" په ۱۹۷۴ کې ان پاخون ته هم لاس واچوه چې حکومت هغه درې وړې او نيازی يې ونيوه. د هغه پله ور (لکه برهان الدين رباني او نور) ټول پاکستان ته وتښتېدل. احمد شاه چې په دې وخت کې د پوليتخنیک د دويم کال محصل و، د "اسلامي ځوانانو" د جوړښتونو د نورو غړيو په شمول چې بچ شوي وو، د ژوندي پاتې کېدو په خاطر پاکستان ته وتښتېد. احمد شاه خان په دې ډول په پېښور کې جلا وطني غوره او هلته د پاکستان د پوځي استخباراتو "آی، اېس، آی" په خدمت کې راغی. د پاکستان د سرحدي ځواکونو قوماندان ډگروال نصير الله بابر د جمهور رئيس ذوالفقار علي بوټو په منظوري د دغو افغاني محصلانو لپاره پېښور ته نژدې د پوځي روزنې يو پټ پروگرام جوړ کړ.

احمد شاه خان مسعود د هغو افغاني محصلانو د لومړۍ دورې له شاملانو څخه دی چې پېښور ته نژدې د (چيرت) د پوځي کمپ په يو مياشتني خورا مخفي کورس کې يې برخه واخيسته. د "اېس، اېس" يانې سپېشل سروېس يو خورا تکړه افسر د احمد شاه خان د روزونکي په توگه وټاکل شو. احمد شاه خان او ملگرو يې د جنرال بابر د سرحدي ځواک يونيفورم اغوسته چې په ظاهره د پاکستان قبایلي سيمو او سېدونکي معلوم شي.

دغه افغاني ځوانان د ۱۹۷۵ د جولای په وروستيو کې د (آی،

اېس، ای) د کېښکني له مخې پر حکومتي دفترانو د یو لړ بریدونو په خاطر افغانستان ته ولېږل شول. نصیرالله بابر چې دا عملیات خورا سوېمن گڼي، وايي چې "ما ښاغلي بوټو ته وویل چې نور نو د دې وخت را رسېدلی دی چې داودخان ته خپل پیغام ولېږو." مگر دغه احساساتي او پارول شویو ځوانو افغانانو دا عملیات د حکومت د را پرځېدو په توگه انگېرل؛ احمد شاه خان چې د څه باندې دېرشو پنجشېري ځوانانو مشري یې لرله، په ډېر ساده ډول گومان وکړ چې عام ولس به د داود خان په وړاندې راوپاڅېږي؛ مگر حکومتي کوماندو گانو حتی مخکې له دې چې دا بله ورځ پنجشیر ته ورسېږي، سیمه ییزو خلکو خپله دغه گومارل شوي کسان غرو ته وشرل، په نتیجه کې یې د احمد شاه خان نیمایي ملگري ووژل شول. یا دا چې ونیول شول او "اسلامي غورځنګ" تر سخت تادیب لاندې کېښوت. احمد شاه خان له دې ناکامه ماموریت څخه ډېره عقده واخیسته او دوه میاشتې وروسته بېرته پاکستان ته ستون او د وژل شویو ځوانانو پرې پر احمد شاه واچول شوه. "آی، اېس، آی" او پوځ د ده په وړاندې پر خپله دلچسپۍ له سره کتنه وکړه. احمد شاه خان په خپله په دې هکله وايي: "پاکستان په بشپړه توگه د حکمتیار خوا ونیوله او موږ د مخالفینو په حیث پاته شوو." (آی، اېس، آی) وروسته داسې څرکونه تر لاسه کړل چې د هغو له مخې پر احمد شاه باندې د جاسوس گومان کېده. د احمد شاه له نږدې ملگري جان محمد څخه پېښور ته خبرمه د "نوشېره" په پوځي کپ کې گروېږنې وشوې او هغه اعتراف وکړ چې احمد شاه هم ورسره لاس درلود. جان محمد وروسته په مرموز ډول پسې ووژل شو. احمدشاه هم بالاخره ونیول شو، خو په ډېر مشکل سره له کتې مټ کړنې څخه بچ شو.

هو؛ دغو کړنو د هغه په زړه کې یوه تلپاتې عقده راوپاروله. ښایي د ځینو انګېرنو له مخې به همدا وخت و چې لومړی مصر او لبنان ته وخوځېد چې هلته د فلسطیني مبارزانو تر څنګ په تطبیقاتو کې برخه واخلي. د ځینو امریکایي او غیر امریکایي خبریالانو د انګېرنې له مخې احمد شاه د ترېننګ په همدې فلسطیني کمپونو کې د "کې، جی، بی" د

کلونو کې له څو ملایانو څخه د بغدادی قاعده هم زده نه کړای شوه، کله چې بې پلار د هغه له زده کړې څخه بیخي مایوسه شو، نو هغه یې له ملک محسن خان کلکاني سره چې د کلکانو یو غټ خان و، مزدور کړ، خو له یو څه ځنډ وروسته یې دا کار هم پرېښود او د سیمې د داړه مارانو له ډلې سره یو ځای شو، وروسته یې د افغانستان په ځینو نورو سیمو کې هم په چور او چپاول لاس پورې کړ، کله چې پوه شو نور نو د خلکو حوصله تنګه ده، او دولت د ده نیولو په هڅه کې دی، پر ۱۹۲۶ کې له محمد اعظم خان سره د افغانستان خاوره پرېښوده او د پښتونستان پولې ته داخل شو، څو میاشتې یې هلته چور و چپاول وکړ او د غلا بازار یې گرم کړ، وروسته د ده او د ده د صمیمي ملګري محمد اعظم خان تر منځ مخالفت پیدا شو، د سقاو زوی پېښور ته راغی او دلته له محمد صدیق بوت خرڅوونکي سره مزدور شو. څرنګه چې د غلا په وجه دی دلته هم تر څارنې لاندې و، نو د محمد اعظم خان بهتون او ځيګان ده ته ډېر ګران تمامېدل، نو ځکه خو پاړه چنار ته لاړ او هلته له هغه سره پخلا شو." (۳)

ځینې کتونکي او څېړونکي په دې نظر دي چې د سقاو زوی په پېښور کې د اوسېدو په وخت کې "د برتانیې له استخباراتو سره تماسونه لرل، مثلاً پر ۱۹۲۶ م (۱۳۰۵ ل) کې یې په پېښور کې د سرحدونو د پولیسو له رئیس پیراون سره اوږدې لیدنې کتنې لرلې. ځینې نور څېړونکي نظر څرګندوي چې د کابل د اشغال په لومړیو هڅو کې د سقاویانو د فعالیت په ساحو کې برتانوي استازي هم موجود وو او د سقاو زوی د برتانیې له نماینده ام فرنیس سره شخصي تماسونه درلودل." (۴)

میر غلام محمد غبار لیکي: "بعد از آنکه در ماورای خط دیورند به دزدی در پاړه چنار متهم و محکوم به یازده سال حبس گردید، دفعتاً بطور مرموز رها شد و به افغانستان برگشت."

کله چې افغانستان ته را وستول شو، نو د شمالي د کوهدامن په سیمه کې یې نور غله او داړه ماران هم پر ځان را ټول کړل، د لارې په شکولو، لوټ او تالان یې لاس پورې کړ، له خپلو غلو سره د مرکزي دولت

گومارلو تر پوځي روزنې او استخدام لاندې راغی او هغوی ده ته د ځينو کمونستي چريکانو اثار تهیه کړل. احمد شاه پاکستان ته له ستنېدو څخه وروسته د پېښور په بالاحصار کې په ډک زړه شپې سبا کولې.

"اسلامي غورځنگ" په پېښور کې پر دوو برخو وېشل شوی و، يوه څانگه يې حکمتيار او بله رباني پر مخ وړله، احمد شاه د ژبني، قومي او ستمي تړاو له مخې د رباني په "جمعيت اسلامي" کې ودرېد او وروسته له همدې چينل نه د پرديو له خوا ان د "زمریتوب" تر مجازي لقب پورې هم ورسول شو.

دغه ټول ځوانان د ثور د کودتا په پېښېدو سره نور نو له بې ربطۍ څخه خلاص شول. احمد شاه او د جمعيت صرف شل کسان د ۱۹۷۸ په دوبي (او د يو بل روغتيا له مخې د ۱۹۷۹ په پسرلي کې) پاکستان پرېښود، مخ په پنجشېر روان او د شورش په لټه کې شول.

د يوې انگرېزې له مخې احمد شاه خان مسعود په استقلال لېسه کې د تعليم په وجه لومړی د فرانسې له استخباراتو سره تړاو وموند، وروسته هغوی د انگلستان (M1-6) ته معرفي کړ. دغې شبکې د هغه هېواد د تجارتي ټلوېزيون ډوپرچلونکي "سنډيگال" ته وظيفه ورکړه چې پنجشېر ته لاړ شي او هلته "يو ځوان قوماندان چې دويم ټيټو دی، وويني او پر هغه باندې د ټلوېزيون لپاره يو فلم ډک کړي. د همدې سنډيگال په مرسته د احمد شاه خان مسعود ورور احمدولي د انگرېزي ژبې د زده کړې لپاره لندن ته لېږل کېږي، هغه په داسې حال کې چې هېڅ کومه شهادت نامه نه لري خو ادعا کوي چې حتی ماسټري يې لا اخيستي ده(!!) دغه يو ساعته فلم وروسته (CIA) ته وسپارل شو او له ځينو انگرېزو سره سره لا پوره ډاگيزه شوې نه ده چې "سي آی اي" هم پټه معامله ورسره پيل کړې ده څنگه؟

د انگلستان له استخباراتو سره د مسعود اړيکې له يوې گډې تاريخي سرچينې څخه الهام اخلي، هغه دا چې انگرېزان داسې فکر کوي او حقيقت هم همداسې دی چې د افغان انگليس په دريو سختو جگړو کې

د انگرېزانو د ماتې اصلي وجه د پښتنو جگړه ييزه مبارزه وه. انگرېزانو ته خپل تېر تاريخ داسې معلوم دی لکه د پرون ورځې پېښې، څرنگه چې له پښتنو سره د مسعود کينه او دښمني هم ټولو ته څرگنده نو انگرېزان هم له همدغه ګډ ټکي څخه ګټه پورته کوي او غواړي په دې ډول له پښتنو څخه د خپلو تاريخي ماتو د غچ اخيستلو لپاره له دې لارې ګټه پورته کړي، ځکه نو انگرېزانو د روسانو په شان د مسعود د شخصيت په تباړ کې فعاله ونډه واخيسته.

د بي بي سي د يو افغان وياند په وينا چې نه غواړي خپل نوم يې ياد شي د انگلستان د استخباراتو او مسعود د اړيکو په باب داسې څرګندونې کوي:

"په هغو شپو ورځو کې چې د افغان ولس او روسانو تر منځ ښه گرمه جگړه روانه وه د بي بي سي راډيو نړيوال سروېس ته د انگلستان د بهرنيو چارو وزارت له خوا يو مکتوب راغی چې بي بي سي بايد د مسعود د شخصيت په تباړ کې ونډه اخلي. د يادونې وړ ده چې د بي بي سي راډيو د خپلې خپلواکۍ او آزادۍ تر څنګ د بهرنۍ پاليسۍ په برخه کې د بهرنيو چارو وزارت د پاليسۍ تابع ده او د بهرنيو چارو وزارت بيا په خپل وار د خپل هېواد له استخباراتي سرچينو څخه الهام اخلي. د بهرنيو چارو وزارت په مکتوب کې لارښوونه شوې وه چې په يو نه يو ډول بايد د افغانستان په هر ګوټ کې د روسانو پر ضد د جګړې رابطه له مسعود سره وصل شي. د بهرنيو چارو وزارت د لارښوونې لپاره ان بېلګې هم راوړې، وې، مثلاً: په لغمان کې د روسانو پر ضد سخته جگړه روانه ده. د دې جګړې خبر بايد داسې واپول شي: نن د لغمان په ولايت کې د روسانو پر ضد سخته جگړه روانه ده چې په نتيجه کې روسانو ته سخت مرګ ژوبله اوښتې ده، په دې جگړه کې د لغمان ولايت ګڼ شمېر کلي او کورونه وړان شوي دي، د يادونې وړ ده چې د لغمان ولايت پنجشېر ته ور څېرمه پروت دی، چې د افغانستان د جهاد د نامتو قوماندان احمد شاه مسعود مرکز دی، روسانو تر اوسه پورې څو ځله پر پنجشېر حملې کړي خو د هغه پر

نيولو بريالي شوي نه دي.

يا به هم كه په كونه كې جگړه و، نو د هغه رېښه به هم له پنجشېر سره تړل كېده. داسې چې: نن د كونه په ولايت كې د مجاهدينو له خوا د روسانو پر يو لوی قطار بريد وشو او د روسانو زيات ټانكونه او زغروالي واسطې وسوځول شوې، كونه له پنجشېر نه (څو) كيلو متره لرې پروت دی، كوم چې د افغانستان د جهاد نامتو قوماندان احمد شاه مسعود هلته اوسېږي او تر اوسه يې روسانو ته څو ځله ماتې ورکړې ده. همدا رنگه نور ډېر داسې تبليغات.

د انگرېزانو او مسعود تر منځ اړيکي دومره گرم وو چې ان د روسانو تر وتلو وروسته هم پکې کمی رانغی. د بي بي سي د همدې وياند په وينا د مسعود انگرېزي، ايراني او ځينې افغاني دوستان دومره وړاندې تللي وو چې د بي بي سي د پښتو او فارسي څانگو په سټوډيوگانو کې يې ان د مسعود تصويرونه خورند کړي وو.

د بي بي سي د پښتو څانگې د يو مهال انگرېز مشر چې له پښتنو سره يې دښمني په خټه کې اخېستل شوې وه، د افغانستان پر وړاندې دومره خوشحاليده لکه د انگلستان پر آبادۍ. کله چې په کابل کې درنې جگړې پيل شوې او مسعود - رباني به د خپل ځاني قدرت لپاره په کابل کې له هر تنظيم سره جنگېدل او په نتيجه کې به د ښار زياته برخه وړاندېدل، نو دې کار به دې انگرېز ته زبردست خوند ورکاوه. کله چې به مسعود د کابل ښار کومه برخه که هغه ډېره کوچنۍ هم وه ونيوله او يا به يې رنگه کړه نو د انگرېز زړه، خوله او سترگې به له خدا او موسکا ډکې وې او روحاً به ډېر زيات خوشحاله و. په هغه ورځ به يې هسې له هغو افغانانو سره ځان مخامخوه چې پر افغانستان به درېدل او د خپل هېواد د ويجاړۍ ننداره يې نه شوه کولی، خو په هغه ورځ چې د طالبانو ځواکونو رباني، مسعود او د هغه ټوپکيان د جنگ په ډگر کې مات او په زور يې له کابله تېښتې او خفاستې ته اړ کړل، دا وياند وايي موږ ټول په دې ورځ ددغه انگرېز عکس العمل او ظاهري څېرې ته متوجه وو، کله چې د راډيو دستوديوگانو

په دهليز کې مخ ته راغی او پر ما يې سترگې ولگېدې، نو ژر يې سترگې بنسټه واچولې، يو ځل تورې سترگې شنو سترگو ته مخا مخ شوې، انگرېز دومره پرېشانه او مايوسه معلومېده لکه کوم اکبر خان چې کوم مکناتن وژلی وي او يا هم لکه پر ميوند کې چې د ايوب خان لښکرو د انگرېزانو پر لښکرو خپل اسونه ور خپړولي وي. دا افغان وايي چې دا لومړی ځل و چې ما په خپلو سترگو وليدل چې يو انگرېز د يو افغان سترگو ته و نه شو کتلاي. انگرېزان ډېر مغروره خلک دي او په اسانۍ چا ته سترگې او سر نه ټيټوي. دا يوه بېلگه وه چې دلته وړاندې شوه او دا بېلگې کېدای شي د انگليس د دولت تر لورې کچې پورې همدا سې اټکل شي.

له اسرائيلو (موساد) سره خو د مسعود او رباني اړيکي په ۱۳۷۶ کې هغه وخت ښې ډاگيزې شوې چې د تخار د زلزلې په پلمه رباني ته د اسرائيلو د مرستو خبر خپور شو. تر دې دمخه يوازې د رباني - مسعود او اسرائيلو د ناستې پاستې خبرونه خپاره شوي وو.

احمد شاه مسعود له نورو گڼو استخباراتي سازمانو سره د اړيکو په ترڅ کې د روسانو د کې جي بي له سازمان سره ټينگ اړيکي لرل. له نورو سازمانونو سره د ده د لنډمهاله او اوږدمهاله اړيکو علت دا وو چې هغو سازمانونو هم په افغانستان کې لنډمهاله او ستراتيژيکې سې درلودلې او مسعود ورته د يوې وسيلې په توگه ښه په کار راتلاي شو. د ده گټه دا وه چې دی به په پردي مرسته د افغانستان د ولس او خپلو مخالفينو له گواښونو او ضربه څخه مصئون پاتې شي او هم به د بهرنيو جاسوسي شبکو په مرسته د يو مصنوعي شخصيت په توگه راڅرگند شي، نو د هر هېواد جاسوسي شبکو تر هغه وخته له ده سره روابط ساتل او ساتي يې چې د هغوی سياسي، اقتصادي او ستراتيژيکې گټې يې غوښتنه کوي، خو د روسانو له جاسوسي شبکو سره د ده اړيکي تر نورو ټولو استخباراتي شبکو زياتې، گرمې، نږدې او متداومې وې او دي. روسان فکر کوي چې تر کارمل وروسته ښه مناسب شخص په لاس ورغلی دی. د کارمل - نجيب د ادارې د يو تن وتلي او لوړ رتبه شخص په وينا "هغه

پانگه او نغدې پیسې چې روسانو زموږ پر گوند او زموږ پر مشرانو بېرته کارمل او ډاکټر نجیب الله لگولې له هغې پانگې څخه ډېر ځله کمې دي چې روسانو له احمد شاه سره مرسته کړې او پر هغه یې لگولې دي.

د یوې انګېرنې له مخې احمد شاه مسعود پر افغانستان باندې د شوروي د یرغل په لس کلنه موده کې درې ځله شوروي اتحاد ته پټه سفرونه کړي او دوه ځله خو یې پټې ژمنېنې لا هم ورسره لاسلیک کړي.

داسې فکر کېږي چې مسعود تر ۱۹۸۲م کال پورې تر زیاته بریده د آی، اېس، آی پر مالي، پوځي او ستراتیژیکي مرستو تکیه و، خو وروسته یې له کې جې بی او نورو استخباراتي شبکو سره هم اړیکې ټینګه کړي. د همدغو کلونو په ترڅ کې روسان د خپل جگړه ییز چلند د څرنگوالي په فکر کې شول او پر خپلو پوځي ماتو څه ناڅه باوري شول. نو ځکه خو یې د مقاومت په لیکو کې د درز اچونې او د خپلو ستراتیژیکي گټو لپاره د یو ګوډاګي د پیدا کولو په فکر کې شول. دوی د خپل همېشني سیاست له مخې چې د لږکیو د راپارونې پر بنسټ ولاړ دی، مسعود د دې لپاره غوره وګاڼه. دې مسئله کې له تاجکستان سره د هغه قومي او ژبني اړیکې، د هغه خپله کمزوري، د کابل په اداره کې د تاجکانو واکمني چې د روسانو له راتګ سره ځواکمنه شوې وه، د کارمل د ادارې د پرچمي او ستمي خادسانو او لږکیو ته په خپله د روسانو د ژور درناوی ټول علتونه شامل دي. روسانو په دې وخت کې له فشار او تطمع دواړو وسیلو څخه کار واخیست.

روسي پوځ چې کله د ۱۹۸۲ په دویمې کې پنجشېر ته ننوت او د مسعود ځواک یې وڅپه، نو هغه هم دې ته اړ و چې له روسي پوځ سره په جون کې یو شپږ میاشتني اوربند وکړي او په بدل کې یې له لاسه ورکړې ټولې سیمې بېرته واخلي. د ۱۹۸۳ په فبرورۍ کې د یو کلن اور بند په سر روغه جوړه وشوه او درې نیم لکه ډالر رشوت یې جیب ته کړ.

په افغانستان کې د شوروي د پلي لښکر مشر جنرال ګروموف وایي: "د څلوېښتم استخباراتي مرکز هڅو په پای کې ټاکلې نتیجه

ورکړې، په ۱۹۸۲ کال موږ خپل لوی مقصد ته ورسېدو. له احمد شاه مسعود سره مو داسې ټینګ اړیکې پیدا کړل چې ان له افغانستان نه د شوروي پوځونو د وتلو تر وخته په خپل حال پاتې شوې (سرې لښکرې په افغانستان کې، ۲۶۶ مخ).

گرموف زیاتوي: "په افغانستان کې زموږ د پوځي حضور په ټولو کلونو کې له مسعود سره زموږ اړیکو بریالۍ وده موندله په ۱۹۸۲ کال کې د څلوېښتم لښکر د استازو او شخصاً د مسعود له خوا یو تړون لاسلیک شو چې د هغه له مخې مسعود ژمنه کړې وه چې په جنوبي سالنګ کې به پر شوروي پوځي قطارونو یرغل ته اجازه نه ورکوي. د لاسلیک شوي تړون له مخې مسعود خپلو وسلوالو ته امر وکړ چې د حکومتي عسکرو خلاف دې له جګړې نه لاس واخلي او خپل ټول ځواک دې د مخالفې ډلې اسلامي حزب خلاف جګړې ته متوجه کړي." (۲۶۷-۲۶۶ مخونه) روسانو ځکه دا کار وکړ چې مجاهدين سره متحد نه شي. گرموف وايي: "موږ پوهېدو که غلیم یو موټی شي او یوه "واحد جبهه" جوړه کړي، نو بیا خو به خامخا له چریکي جګونو څخه لویو جبهه یې جګونو ته لاس اچوي." کلینوویچ احمد شاه مسعود ته د خپل وړاندیز جزئیات داسې تشریح کوي: "هیله ده په دې ډول خبرو در کړم چې چمتو یم هر مهال او هر ځای چې لازمه وي بې له وسلې درشم او درسره وگورم. موږ هغه سړي ته چې زموږ پیغام یې احمد شاه مسعود ته ورساوه، له بورې، غنم، وریجو او نورو موادو څخه ډک شپږ کاماز لاری مواد ورکړل. موږ په ډېر رپانده حال کې دهغه ځواب ته سترګې په لار وو چې بالاخره ځواب راغی، له موږ سره مخامخ لیدنه او ګډه سوداېنه یې ومنله. (دلستوني مار، ۲۸ مخ). روسانو علاوه پر دې د ټولو هغو مالونو پینځمه برخه هم احمد شاه مسعود ته ورکوله چې د سالنګ له لارې څخه د کابل په نیت ژغورنده تېرېږي. (روبین، د لستوني مار، ۴۷ مخ).

په خپله د مسعود سرچینې د دې تړون په باب وايي:
"در اواخر دلو ۱۳۶۱ بعد از دیدار و مذاکرات میان مجاهدين و هیئت

روسي در منطقه بازارك پنجشير طرفين به آتش بس موافقه نمودند، درين گفتگو هيئت روسي شامل دو نفر يکي بنام (اناتولي) حامل پيام شخصي اندروپوف و يک نفر ترجمان تاجکي و در هيئت مجاهدين مرکب از احمد شاه مسعود و دو همکارانش بود.

د دروان مذاکرات طرفين طور شفاهي شش ماه آتش بس را پذيرفتند اما بعدتر اسناد نيز در زمينه مبادله شد. (پنجشير در دروان جهاد ۹۵ مخ)

د همدې سرچينې له مخې د تړون په ۳ او ۹ ماده کې راغلي دي: "مجاهدين بالاي قواي دشمن مستقر در عنايه حمله نکرده و در مقابل روسها به ساير مناطق پنجشير حمله نه نمايند.

ساحه آتش بس شامل پنجشير، شتل و قسمتي اندراب، سجنشو بولغين و گلبهار بالا ميشود." (۹۶ مخ)

دا سرچينه زياتوي: "يکي از کسانیکه "مسعود" فعاليت او را در اين زمينه بسيار ارزشمند می شمرد، يک مقام بلند پايه هندي بود که در سفارت آن کشور مقیم کابل بود و باش میکرد." (۱۰۲ مخ)

له مسعود سره د روسانو له دې تړون څخه د روسانو اساسي هدف دا و چې د مجاهدينو تر منځ يو لوی اختلاف پيدا او هغوی په خپل منځ کې سره وجنگوي او بيا وروسته له مسعود څخه د خپلو ستراتيژيکو گټو لپاره د خپل يو گډاگي په توگه کار واخلي، که نه خوروسان د هغه له ټول ظرفيت او ځواک ان له شخصي ژوند او اند څخه خبر وو او د هغه له منځه وړل ورته څه سخت کار نه و، دا ټول تصنعي او نمايشي جنگونه د دې لپاره وو چې مسعود ته مصنوعي شخصيت ورکړي او د جنگ په پلمه ورته ډول ډول وسلې پرېږدي. خپله گروموف وايي: "مسعود په خپل ورځني ژوند کې اسلامي احکام پر ځان منل خو زموږ پوځي استخباراتو ته پته لگېدلې وه چې د خپل ډېرو نږدې ملگرو په منځ کې يې د شراېو له څښلو نه ډډه نه کوله." (سرې لينکري، ۲۹۴)

"د شوروي پوځونو قوماندانۍ ټول امکانات لرل چې ان په پنجشير

او د هغه په شاوخوا کې هغه له بشپړې ماتې سره مخامخ کړي او که اړتیا وای موږ به هغه له منځه وړی هم وای. ما هېڅکله په دې خبره کې شک نه درلود او اوس یې هم نه لرم. احمد شاه مسعود په خپله هم خپل موقعیت ښه پېژانده، هغه ښه پوهېده چې د څه شي د کولو اجازه لري او د کوم شي د کولو له امله به یې غوږونه تاوېږي." (۲۷۳ مخ)

تر اوسه پورې په کورنۍ او بهرنۍ کچه ډېر داسې ګڼ شمېر آثار او اسناد خپاره شوي چې له بهرنیو استخباراتي سازمانونو په تېره بیا له کې جې بي سره د مسعود اړیکې، دوستي او تړونونه برېښوي. په دغو سرچینو کې یو هم د امریکایي لیکوال بروس ریچارډسن (Bruce Richardson) اثر دی چې په انګرېزي ژبه لیکل شوی او پوهاند سید خلیل الله هاشمیان د "اعمال زور و تهدید، نابود سازي و خاموش سازي: سیاست روسیه در ماورای قفقاز، آسیای مرکزی و افغانستان) په نامه په فارسي ژبه ژباړلی او هم یې په زړه پورې حاشیه ورسره ملګرې کړې ده. همدا اثر تکړه لیکوال نثار احمد صمد په پښتو ژبه هم ژباړلی او خپله یوه په زړه پورې معلوماتي سریزه او ضروري لمنلیکونه یې هم پرې ورزیات کړي دي.

ډاکټر رحمت ربي زیرکیار چې په واکپوهنه (سیاست) کې تخصص لري، دا لیکنه چاڼ کړې او هم یې ځینې معلومات ورسره زیات کړي او د مسعود د ګوډاګي شخصیت په باب یې دغه لاندې فاکتونه راټول کړي دي: **اېد شوروي روسي یو پوځي چې ایوان شومیلوف (Ivan shumelov)** نومېږي او د جنګ لپاره افغانستان ته استول شوی و، په دې ډول شهادت ورکوي: "احمدشاه مسعود په هغې سیمې (سمنګان او بغلان) کې د ګوریلايي قواوو قوماندن و، ده د مسکو پوځي اکاډیمۍ کې د جنرال وارینکوف (Varenikov) سره هم مهال تحصیل کړی و. ویل کېده چې کله وارینکوف د خپلې زېږېدنې ورځ نمانځله، احمد شاه مسعود یې لیدلو ته ورغی او تحفې یې له ځان سره یوړې. له ګوریلیانو سره زموږ اړیکو جالب شکل ونيو. د مثال په ډول، زموږ تر منځ په سمنګان کې سوله چلېدله، موږ په به د زړیوښو په سر ناست وو او د مسعود ګوریلیان به موږ ته راتلل او

تمباکو (سگرت) به بې راسره څکل).

۲) ارتيوم بورو ويك (Artyom Borovik) په يوې شوروي مجلې کې چې اوگونينګ (Ogonyok) نومېږي، داسې ليکي: "مسعود د مذاکراتو لپاره يوبښه سړی و." او د مسعود د کوماندو په مرکز کې په غير معمول ډول گڼ شمېر فارغ التحصيلان شامل وو چې د مسکو له فرونز نظامي اکاډيمۍ څخه راوتلي وو. بورويک زياتوي چې "يوه اواز ده په خپله مسعود تر يوه بل نامه لاندې په دغې اکاډيمۍ کې محصل و."

۳) دوکتور اناتولي سودوپلاتوف (Anatoly sudoplatov) د شوروي اتحاد د استخباراتي موسسې (K.G.B) مامور او اوس په مسکو کې د تاريخ پروفيسر له بروس ريچارډسن سره په "يوې مرکې" له باسټون، د اگست ۱۹۹۵/۱۴) کې وايي: "مسعود زموږ لپاره د افغانستان شاته دروازه وه." ښاغلی ريچارډسن وايي چې "زه تر ۲۲ زياتې مابع لرم چې مسعود د کې جي بي سره کار کاوه" د ۱۹۹۶ په اکتوبر کې د "خنجان" د ناولې ژمنپانې د ضامن په توگه په مزارشريف کې د روسي کونسل (اوليک نيډيليف) حاضر و. د بوريس يلتسن امنيتي سلاکار (جنرال يوري باتوتين) د ۱۹۹۷ د سپتمبر په لومړيو کې له پنجشير څخه کتنه وکړه او احمدشاه مسعود ته يې ليرې واټنيزه توغندي ورکړل چې ځينې وختونه يې پرکابل توغوي. کله چې طالبان د ۱۹۹۷ په مۍ کې پر سالنگ وروختل نو يو روسي چارواکي د مطبوعاتي کنفرانس په ترڅ کې مسعود ته داسې سلا ورکړه: "مخکې له دې چې طالبان تاسې د امو په سيند کې ډوب کړي نو اوس لا هغوی له ماتې سره مخامخ کړئ." د افغانستان د جنګ بگيل شوی جنرال ليبيد خو د ۱۹۹۶ په اکتوبر کې ان مسعود او ائتلافيانو ته يې د طالبانو په وړاندې د (۲۰-۴۰) زرو روسي عسکرو په ورکړه هم ټينگار وکړ.

۴) سيد نورالحق حسيني (په پېښور کې د اطلاعاتو او اسنادو د

مرکز غړی) د هغو لومړيو ژورنالستانو له ډلې څخه دی چې د شوروي روسانو او احمدشاه مسعود د ورورولۍ واقعيت يې جوت کړی دی. حسيني د ۱۹۸۶ زيات کال د نوامبر په لسمې نېټې بروس ريچارډسن ته داسې

ويلي وو: (په ۱۹۸۵ کې مې د سالنگ په درې کې د مسعود سړي وليدل چې د ټانک د پاسه له شورويانو سره ناست وو، په خپلو مينځونو کې په خدا او ټوکو ټکالو اخته وو. يو وخت به مسعود او شورويان د يوبل په همکاري په نورو مجاهدينو بريد وکړي.

(۵) د يوه شوروي پوځي ايوان شوميلوف څخه يو ځل بيا واورئ: "په ياد مې دي چې زموږ د فرقې کوماندان او د گوريلايانو کوماندان تاوده شول چې د گوريلايي مشرانو يوه ډله راغله چې زموږ په کنډک کې وگوري. د دوی لپاره يوه مجلله مېلمستيا جوړه شوې وه، د گوريلايانو مشر مسعود او زموږ کوماندان موافقه وکړه چې يو بل ته به ضرر نه رسوي. وروسته له قرار داد څخه زموږ ژوند په خوږې اندازې سوله ييز و."

(۶) د پخواني شوروي اتحاد يو پوځي منصبدار چې پټ نوم يې وېکتور سووروف (Victor suvorov) دی او غرب ته تېښتېدلی و، په ۱۹۸۴ کې په يوې مرکې کې د پاملرنې وړ معلومات وړاندې کړي دي: "د مجاهدينو نوميالی کوماندان غوره شوی دی چې د شوروي اتحاد د گټو نمايندگي وکړي. دی به د پوځي او اقتصادي مرستو په واسطه وساتل شي، او سربېره پردې د شوروي استخباراتو بشپړه همکاري به ورته ورسېږي. د خپلو خلکو په وړاندې به دی د يوه اتل رول لوبوي په داسې حال کې چې ټول وخت زموږ لپاره د دوه طرفه ايډنټ په حيث کار کوي" سووروف وړاندې ځي او وايي چې: "دا پلان دومره پټ دی چې حتی د شوروي اتحاد او د افغانستان دموکراتيک جمهوريت ډېر لوړ رتبه مامورين هم ورباندې نه شي خبرېدلی."

(۷) "د افغانستان د شمال حکومت" د جوړولو او په هغه کې د احمدشاه مسعود د رول په هکله د ډاکټر محمد حسن شرق په خاطراتو کې هم ځينې معلومات خوندي شوي دي چې راسپړل يې د مسعود او شوروي روسانو په سياسي خپلوی رڼا اچوي: له افغانستان څخه د شوروي پوځونو له تمبولو څخه اټکل يو کال وړاندې يانې د ۱۹۸۸م کال په پيل کې په کابل کې د ډاکټر نجيب الله حکومت ته دی ولمسول شو چې د "د

په وړاندې ودرېد، کورنۍ ارتجاع، ځينې تنگنظره روحانيون او انگليسي استخبارات ټوله سره يو ځای شول او د کابل د نيولو پلان يې جوړ کړ. د ۱۹۲۸ کال په نوامبر (۱۳۰۷ ل کال د عقرب په پای) کې يې د کابل او هېواد د شمال ولايتونو لاره قطع کړه، د ۱۳۰۷ ل کال د ليندۍ پر ۲۲ مه يې دسرای خواجه سيمه ييز حکومت له منځه يوړ، حبيب الله کلکاني د ۱۹۲۸ کال د دسمبر پر ۱۳ مه (۱۳۰۷ ليندۍ) د بريد لپاره د کابل شمال ته راغی او د خيرخانې له کوتل نه را واوښت او په شهر آراء کې ودرول شو. د ۱۹۲۹ ل کال د جنورۍ پر ۱۳ مه غازي امان الله خان له سلطنت نه خپله خلع اعلان کړه او د جنورۍ پر ۱۵ مه سردار عنايت الله خان په داسې حال کې چې د سقاو زوی د ده کېک سيمه نيولې وه او کابل يې محاصره کړی و، د پادشاهۍ اعلان وکړ، د جنورۍ پر ۱۷ بهرته خلع او واک د سقاو زوی ته ورسېد، د جنوري پر ۱۸ مه د مازيگر ۵ بجې (۱۳۰۷ ل ش د مرغومي ۲۸) د سقاو زوی هم ارگ ته راغی او د گلخانې په ماڼۍ کې کېناست او په دې ترتيب د افغانستان د تاريخ يوه توره دوره پيل شوه.

د سقاو زوی د واکمنۍ پر مهال

دويمه سقاوي

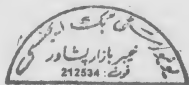
سمسور افغان

دويمه سقاوي

سمسور افغان

۱۳۷۷ ل

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب پېژندنه:

نوم	: دویمه سقاوي
ليکوال	: سمسور افغان
خپروندی	: د افغانستان د کلتوري ودي ټولنه جرمني
د خپرونو لړ	: (۱)
کمپوز	: اېشياسافت، پېښور - پښتونخوا
کمپوزر	: حفيظ الله
شمېر	: ۵۰۰ ټوکه
د چاپ وخت	: ۱۳۷۷ ل، ۱۹۹۸ ع

ڄاڻي

● اعليٰ حضرت غازي محمد نادر خان او

ملي اتل محمد گل خان مومند ته
چي لومري سقاوي يي را وپر خوله.

● د هېواد هغو معصومو تنكيو

او ڪلاڻيو زامنو ته،

چي دويمه سقاوي يي ڀنگه ڪړه او
د خپلو ويٺو او سونو به قرباني يي
هېواد له تجزيي څخه
وژغوره.

نيو ليک

مخ	سرليک
۱.	دويمه سقاوي، يو تاريخي او سياسي عبرتناک اثر
۳.	پيلامه
۶.	لومړۍ سقاوي ته يو لنډ نظر
۱۴.	په حاکميت کې محکوميت
۲۰.	اقليت د اکثريت په رول کې
۲۲.	کارمل: پېژندنه او د شخصيت شننه
۳۳.	پرچم واکي: پښتو او پښتانه
۴۴.	د ډاکټر نجيب الله حاکميت او د پښتنو محکوميت
۵۷.	ظاهر بدخشي او د ستميانو جوړښت
۶۵.	"برابر ملتونه" او د هغو تعبيرونه
۷۰.	دويمه سقاوي
۷۶.	رڼايي د کارمل په فکري او د بجه سقاو په عملي رول کې
	- مسعود د يو اتل په څېره کې يو ګوډاګی او د دويمې سقاوي
۸۵.	يو اساسي لوبغاړی
۱۰۳.	- د هېواد د اقتصاد ويجاړي او د پيسو انفلاسيون
۱۱۷.	- ټولنيز حالات
۱۲۹.	- قومي، سيمه ييز او ژبنی کينه
۱۴۰.	- د هېواد فرهنگ ته اړول شوي زيانونه
۱۴۸.	- اقليتونه، سياستونه او سازشونه
	- د درېيمې سقاوي د مخنيوي او د افغانستان د ملي يووالي
۱۶۳.	او ځمکنۍ بشپړتيا د ساتنې په باب څو وړاندېزونه
۱۷۲.	- اخځونه